

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

مركز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما

مشعل هدایت

روز بزرگداشت روز معلم

حسن باغکار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مشعل هدایت

نویسنده:

حسین بافکار

ناشر چاپی:

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۴	مشعل هدایت
۱۴	مشخصات کتاب
۱۴	اشاره
۱۶	فهرست مطالب
۲۷	دیباچه
۲۹	پیش گفتار
۳۱	بخش اول: کلیات
۳۱	اشاره
۳۲	فصل اول: سیمای معلم در قرآن
۳۲	اشاره
۳۲	- تعریف معلم
۳۳	- هُتر معلمی
۳۵	معلم اول و نخستین درس
۳۶	معلمی؛ هدف بعثت انبیا
۳۸	ارزش معلمی
۴۰	ویژگی های معلم در قرآن
۴۰	اشاره
۴۰	۱ - دعوت به توحید؛ نخستین آموزه
۴۱	۲ - مهر و محبت؛ نخستین گام
۴۲	۳ - گذشت
۴۳	۴ - سعه صدر
۴۴	۵ - فروتنی
۴۷	داستانی زیبا از رابطه شاگرد و معلم

۴۸	احترام و فروتنی شاگرد
۴۸	اشاره
۴۸	۱. اجازه گرفتن از استاد برای شاگردی:
۴۸	۲. پذیرش شاگردی استاد بدون قید و شرط
۴۸	۳. بزرگداشت مقام علمی استاد
۵۰	۴. بالا بردن منزلت استاد با سپردن وعده
۵۱	احترام و فروتنی استاد
۵۱	اشاره
۵۱	۱. حفظ کرامت شاگرد
۵۲	۲. مجبور نکردن شاگرد به پیروی
۵۴	فصل دوم: معلم از دیدگاه معصومان علیهم السلام
۵۴	اشاره
۵۴	آثار معنوی معلمی
۵۴	اشاره
۵۴	۱. همراهی اهل بیت علیهم السلام
۵۵	۲. رهایی از عذاب الهی
۵۵	۳. ستایش موجودات جهان
۵۶	۴. فزونی دانش
۵۶	۵. علم آموزی؛ نوعی صدقه
۵۷	نقش معلم
۵۸	- عوامل تأثیرگذار در موفقیت معلم
۵۸	اشاره
۵۸	۱. تلفیق علم و عمل
۵۹	۲. بیان شیوا و رسا
۶۰	۳. آگاه به زمان بودن
۶۱	۴. شناخت تفاوت های فردی

۵. پرهیز از اجبار و تنبیه بدنی ۶۲
- سیره عملی معصومان علیهم السلام ۶۳
- بهره گیری از روش های عملی در آموزش ۶۴
- گشاده رویی معلم ۶۵
- شناخت استعداد شاگرد ۱ ۶۵
- پرهیز از جدال ۶۶
- حقوق معلم ۱ ۶۶
- بزرگداشت شاگرد ۶۷
- هماهنگی گفتار و رفتار ۶۷
- حق شناسی از معلم ۶۷
- مدارا با معلم ۶۸
- ایجاد شور و علاقه به درس خواندن ۶۸
- فصل سوم: وظایف متقابل معلم با شاگردان و همکاران ۷۰
- اشاره ۷۰
- وظیفه مشترک معلم و شاگرد ۷۱
- اشاره ۷۱
۱. آموزش و یادگیری برای خدا ۷۱
۲. خودداری از جدال ۷۱
۳. آمادگی قبلی برای درس ۷۳
۴. فروتنی ۷۴
- وظایف شاگرد نسبت به معلم ۷۵
- اشاره ۷۵
۱. نگرش مثبت و شناخت جایگاه معلم ۷۵
۲. پرهیز از پرسش های نابه جا و پیش دستی در پاسخ ۷۶
۳. احترام به معلم ۷۶
- وظایف معلم نسبت به شاگرد ۷۷

۷۹	وظایف معلم در رابطه با مدرسه و همکاران
۸۰	فصل چهارم: جایگاه معلم و نقش سازنده او در آموزش و پرورش
۸۰	اشاره
۸۰	جایگاه معلم
۸۰	اشاره
۸۱	۱. نقش آموزشی
۸۱	۲. نقش پرورشی
۸۲	۳. نقش الگویی
۸۲	۴. نقش دانش پژوهی
۸۳	۵. نقش مشاوره
۸۴	۶. اصلاح گری
۸۴	۷. نقش فرهنگی
۸۶	فصل پنجم: معلمان اُسوه
۸۶	اشاره
۸۶	مرتضی مطهری؛ شهید علم و عمل
۸۶	اشاره
۸۷	۱. مطالعه پیش از تدریس ۱
۸۷	۲. مزاح با شاگرد ۱
۸۷	۳. تواضع و فروتنی
۸۸	۴. مدارا با شاگرد
۸۸	۵. احترام به شاگرد
۸۸	جبار عسگرزاده (باغچه بان) بنیان گذار آموزش ناشنوایان در ایران
۹۱	محمدعلی رجایی؛ نخستین رییس جمهور معلم ایران
۹۱	اشاره
۹۱	۱. عیادت از دانش آموز خیرچین ساواکی
۹۲	۲. درس بزرگواری

۳. مدال معلم ۹۲
۴. تدریس بدون دانش آموز ۹۲
۵. نمره ارفاقی ممنوع ۹۳
- قاسم علی فرهمند؛ معلم عاشق ۹۳
- سیدحسین نیرزاده؛ مبتکر آموزش شاد الفبا ۱ ۹۴
- دکتر محمد خزائلی؛ معلم روشن دل، حافظ قرآن، مؤسس مدارس شبانه ۱ ۹۷
- اشاره ۹۷
- خواستن، توانستن است ۹۷
- حسن امیدزاده؛ معلم فداکار ۱ ۱۰۰
- فصل ششم: وضعیت معلمان در ایران و دیگر کشورهای جهان ۱۰۲
- اشاره ۱۰۲
- یک. ژاپن ۱۰۲
- اشاره ۱۰۲
- وضعیت آموزش معلمان حین خدمت ۱ ۱۰۲
- دو. استرالیا ۱۰۳
- اشاره ۱۰۳
- آموزش ۱۰۳
- وضعیت کاری معلمان ۱ ۱۰۴
- سه. آمریکا ۱۰۴
- اشاره ۱۰۴
- تربیت معلم ۱ ۱۰۴
- چهار. کره شمالی ۱۰۶
- اشاره ۱۰۶
- وضعیت عمومی معلمان ۱ ۱۰۶
- پنج. آلمان ۱۰۷
- اشاره ۱۰۷

۱۰۷	وضعیت عمومی ۱
۱۰۸	شش. مالزی
۱۰۸	اشاره
۱۰۸	تربیت معلم ۱
۱۰۹	مقایسه وضعیت معلمان در کشورهای پیشرفته ۱
۱۰۹	اشاره
۱۰۹	۱ - وضعیت معلمان ابتدایی
۱۱۳	۲ - معلمان راهنمایی
۱۱۸	۳ - دبیران دبیرستان ها
۱۲۴	نتیجه
۱۲۴	وضعیت عمومی معلمان در ایران
۱۲۴	تأمین و تربیت معلمان
۱۲۵	ساعت های کاری ۱
۱۲۵	درجه های تحصیلی معلمان ۱
۱۲۸	حقوق و مزایای معلمان ۱
۱۳۰	فصل هفتم: آسیب شناسی حرفه معلمی
۱۳۰	اشاره
۱۳۰	۱ - بی انگیزگی
۱۳۱	۲ - نداشتن تخصص
۱۳۲	۳ - عدم شناخت جایگاه و منزلت خود
۱۳۳	۴ - توقع احترام بی جا
۱۳۴	۵ - گسست میان معلم و شاگرد ۱
۱۳۵	۶ - پذیرش نیروهای آزاد
۱۳۵	۷ - مشکلات معیشتی
۱۳۶	۸ - بازتاب نامناسب مشکلات معلمان از طریق رسانه ها
۱۳۸	۹ - بزرگداشت های ظاهری

۱۳۸	۱۰ - فرار مغزها
۱۴۰	فصل هشتم: راه کارهای ارتقای منزلت اجتماعی معلمان
۱۴۰	اشاره
۱۴۰	۱ - جذب بهترین ها
۱۴۱	۲ - بازنگری در اهداف و تقویت مراکز تربیت معلم
۱۴۱	۳ - بهره گیری از الگوهای موفق جهانی
۱۴۲	۴ - همگامی با پیشرفت های روز
۱۴۲	۵ - بهره گیری از دیدگاه های برنامه ریزان و کارشناسان دلسوز و با تجربه ۱
۱۴۳	۶ - ارتقای سطح علمی
۱۴۳	۷ - فراهم کردن زمینه انتشار دیدگاه ها و آثار فکری و علمی
۱۴۴	۸ - تخصصی کردن حرفه معلمی
۱۴۵	بخش دوم: برگزیده ادب فارسی
۱۴۵	اشاره
۱۴۶	اشعار
۱۴۶	اشاره
۱۴۶	صدای پای خورشید ۱
۱۴۷	سرمشق آب ۱
۱۴۹	مقام معلم ۱
۱۵۰	دست توانای معلم ۱
۱۵۱	سرور معلم ۱
۱۵۳	اشک شوق ۱
۱۵۵	مقام معلم ۱
۱۵۶	کُن اشارات ۱
۱۵۸	متون ادبی
۱۵۸	اشاره
۱۵۸	یک شاخه گل دعا ۱

- ۱۵۸ آرام تر از دریا ۱
- ۱۶۰ مقام معلم
- ۱۶۱ قطره دریاست اگر با دریاست ۱
- ۱۶۱ آهنگ قدم هایت ۱
- ۱۶۲ حکایات خواندنی
- ۱۶۲ اشاره
- ۱۶۲ طبایع مختلف ۱
- ۱۶۳ برتری حق معلم بر پدر ۱
- ۱۶۴ حقوق معلم ۱
- ۱۶۵ فروتنی معلم ۱
- ۱۶۵ نقش معلم در شکوفایی شاگرد ۱
- ۱۶۶ اشک حسرت معلم ۱
- ۱۶۶ عیادت شاگرد ۱
- ۱۶۶ سخنان بزرگان
- ۱۶۶ اشاره
- ۱۶۶ معلمی در کلام امام خمینی رحمه الله
- ۱۶۹ معلم در سخنان مقام معظم رهبری
- ۱۷۰ معلم در کلام استاد مطهری ۱
- ۱۷۰ معلم در کلام شهید رجایی ۱
- ۱۷۱ بخش سوّم: همراه با برنامه سازان
- ۱۷۱ اشاره
- ۱۷۲ پیشنهادهای کلی
- ۱۷۲ اشاره
- ۱۷۲ ۱ - ایجاد انگیزه
- ۱۷۳ ۲ - رابط میان معلمان، مردم و مسوولان
- ۱۷۳ ۳ - اطلاع رسانی در مورد شیوه های جدید آموزشی

- ۱۷۳ ----- ۴ - ترغیب خانواده ها برای همکاری و هم فکری بیشتر با معلمان
- ۱۷۴ ----- پیشنهادهای برنامه ای
- ۱۷۶ ----- پرسش های مسابقه ای
- ۱۷۸ ----- پرسش های مردمی
- ۱۸۰ ----- پرسش های کارشناسی
- ۱۸۰ ----- پیام های مجری
- ۱۸۵ ----- معرفی کتاب
- ۱۸۶ ----- کتاب نامه
- ۱۹۰ ----- درباره مرکز

سرشناسه: بافکار، حسین، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: مشعل هدایت/حسین بافکار؛ تهیه کننده مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما.

مشخصات نشر: قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳.

مشخصات ظاهری: [۵]، ۱۴۱ ص.

فروست: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما؛ ۵۸۴.

شابک: ۹۶۴-۹۳۸۳۵-۸-۱

یادداشت: عنوان روی جلد: مشعل هدایت: ویژه بزرگداشت روز معلم

یادداشت: کتابنامه: ص ۱۳۸ - ۱۴۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان روی جلد: مشعل هدایت: ویژه بزرگداشت روز معلم.

موضوع: معلمان -- اخلاق حرفه ای -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع: معلمان -- ایران

موضوع: اسلام و آموزش و پرورش

شناسه افزوده: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی استان قم

رده بندی کنگره: BP۲۵۴/۴/ب۵م۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۶۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۴۲۳۵۶

ص: ۱

فهرست مطالب

دیباچه ۱

پیش گفتار ۳

بخش اول ۵

کلیات ۵

فصل اول: سیمای معلم در قرآن ۶

- تعریف معلم ۶

- هنر معلمی ۷

معلم اول و نخستین درس ۹

معلمی؛ هدف بعثت انبیا ۱۰

ارزش معلمی ۱۲

ویژگی های معلم در قرآن ۱۳

۱ - دعوت به توحید؛ نخستین آموزه ۱۳

۲ - مهر و محبت؛ نخستین گام ۱۴

۳ - گذشت ۱۵

۴ - سعه صدر ۱۶

۵ - فروتنی ۱۷

ص: ۳

داستانی زیبا از رابطه شاگرد و معلم ۱۹

احترام و فروتنی شاگرد ۲۰

۱. اجازه گرفتن از استاد برای شاگردی: ۲۰

۲. پذیرش شاگردی استاد بدون قید و شرط ۲۰

۳. بزرگداشت مقام علمی استاد ۲۰

۴. بالا بردن منزلت استاد با سپردن وعده ۲۱

احترام و فروتنی استاد ۲۲

۱. حفظ کرامت شاگرد ۲۲

۲. مجبور نکردن شاگرد به پیروی ۲۳

فصل دوم: معلم از دیدگاه معصومان علیهم السلام ۲۵

آثار معنوی معلمی ۲۵

۱. همراهی اهل بیت علیهم السلام ۲۵

۲. رهایی از عذاب الهی ۲۶

۳. ستایش موجودات جهان ۲۶

۴. فزونی دانش ۲۷

۵. علم آموزی؛ نوعی صدقه ۲۷

نقش معلم ۲۸

ص: ۴

- عوامل تأثیرگذار در موفقیت معلّم ۲۹

۱. تلفیق علم و عمل ۲۹

۲. بیان شیوا و رسا ۳۰

۳. آگاه به زمان بودن ۳۱

۴. شناخت تفاوت های فردی ۳۲

۵. پرهیز از اجبار و تنبیه بدنی ۳۳

سیره عملی معصومان علیهم السلام ۳۴

بهره گیری از روش های عملی در آموزش ۳۵

گشاده رویی معلّم ۳۶

شناخت استعداد شاگرد ۳۶

پرهیز از جدال ۳۷

حقوق معلّم ۳۷

بزرگداشت شاگرد ۳۸

هماهنگی گفتار و رفتار ۳۸

حق شناسی از معلّم ۳۸

مدارا با معلّم ۳۹

ایجاد شور و علاقه به درس خواندن ۳۹

ص: ۵

فصل سوم: وظایف متقابل معلم با شاگردان و همکاران ۴۱

وظیفه مشترک معلم و شاگرد ۴۲

۱. آموزش و یادگیری برای خدا ۴۲

۲. خودداری از جدال ۴۲

۳. آمادگی قبلی برای درس ۴۳

۴. فروتنی ۴۴

وظایف شاگرد نسبت به معلم ۴۵

۱. نگرش مثبت و شناخت جایگاه معلم ۴۵

۲. پرهیز از پرسش های نابه جا و پیش دستی در پاسخ ۴۶

۳. احترام به معلم ۴۶

وظایف معلم نسبت به شاگرد ۴۷

وظایف معلم در رابطه با مدرسه و همکاران ۴۹

فصل چهارم: جایگاه معلم و نقش سازنده او در آموزش و پرورش ۵۰

جایگاه معلم ۵۰

۱. نقش آموزشی ۵۱

۲. نقش پرورشی ۵۱

۳. نقش الگویی ۵۲

ص: ۶

۴. نقش دانش پژوهی ۵۲

۵. نقش مشاوره ۵۳

۶. اصلاح گری ۵۴

۷. نقش فرهنگی ۵۴

فصل پنجم: معلمان اُسوه ۵۶

مرتضی مطهری؛ شهید علم و عمل ۵۶

۱. مطالعه پیش از تدریس ۵۷

۲. مزاح با شاگرد ۵۷

۳. تواضع و فروتنی ۵۷

۴. مدارا با شاگرد ۵۸

۵. احترام به شاگرد ۵۸

جبار عسگرزاده (باغچه بان) بنیان گذار آموزش ناشنویان در ایران ۵۸

محمدعلی رجایی؛ نخستین رئیس جمهور معلم ایران ۶۱

۱. عیادت از دانش آموز خبرچین ساواکی ۶۱

۲. درس بزرگواری ۶۲

۳. مدال معلم ۶۲

۴. تدریس بدون دانش آموز ۶۲

ص: ۷

۵. نمره ارفاقی ممنوع ۶۳

قاسم علی فرهمند؛ معلم عاشق ۶۳

سیدحسین نیرزاده؛ مبتکر آموزش شاد الفبا ۶۴

دکتر محمد خزائلی؛ معلم روشن دل، حافظ قرآن، مؤسس مدارس شبانه ۶۷

خواستن، توانستن است ۶۷

حسن امیدزاده؛ معلم فداکار ۶۹

فصل ششم: وضعیت معلمان در ایران و دیگر کشورهای جهان ۷۱

یک. ژاپن ۷۱

وضعیت آموزش معلمان حین خدمت ۷۱

دو. استرالیا ۷۲

آموزش ۷۲

وضعیت کاری معلمان ۷۳

سه. آمریکا ۷۳

تربیت معلم ۷۳

چهار. کره شمالی ۷۴

وضعیت عمومی معلمان ۷۴

پنج. آلمان ۷۵

ص: ۸

وضعیت عمومی ۷۵

شش. مالزی ۷۶

تربیت معلم ۷۶

مقایسه وضعیت معلمان در کشورهای پیشرفته ۷۷

۱ - وضعیت معلمان ابتدایی ۷۷

۲ - معلمان راهنمایی ۷۹

۳ - دبیران دبیرستان ها ۸۱

نتیجه ۸۴

وضعیت عمومی معلمان در ایران ۸۴

تأمین و تربیت معلمان ۸۴

ساعت های کاری ۸۵

درجه های تحصیلی معلمان ۸۵

حقوق و مزایای معلمان ۸۶

فصل هفتم: آسیب شناسی حرفه معلمی ۸۸

۱ - بی انگیزگی ۸۸

۲ - نداشتن تخصص ۸۹

۳ - عدم شناخت جایگاه و منزلت خود ۹۰

ص: ۹

۴ - توقع احترام بی جا ۹۱

۵ - گسست میان معلم و شاگرد ۹۲

۶ - پذیرش نیروهای آزاد ۹۳

۷ - مشکلات معیشتی ۹۳

۸ - بازتاب نامناسب مشکلات معلمان از طریق رسانه ها ۹۴

۹ - بزرگداشت های ظاهری ۹۶

۱۰ - فرار مغزها ۹۶

فصل هشتم: راه کارهای ارتقای منزلت اجتماعی معلمان ۹۸

۱ - جذب بهترین ها ۹۸

۲ - بازنگری در اهداف و تقویت مراکز تربیت معلم ۹۹

۳ - بهره گیری از الگوهای موفق جهانی ۹۹

۴ - همگامی با پیشرفت های روز ۱۰۰

۵ - بهره گیری از دیدگاه های برنامه ریزان و کارشناسان دلسوز و با تجربه ۱۰۰

۶ - ارتقای سطح علمی ۱۰۱

۷ - فراهم کردن زمینه انتشار دیدگاه ها و آثار فکری و علمی ۱۰۱

۸ - تخصصی کردن حرفه معلمی ۱۰۲

بخش دوم ۱۰۳

برگزیده ادب فارسی ۱۰۳

ص: ۱۰

اشعار ۱۰۴

صدای پای خورشید ۱۰۴

سرمشق آب ۱۰۴

مقام معلم ۱۰۵

دست توانای معلم ۱۰۵

سرور معلم ۱۰۶

اشک شوق ۱۰۷

مقام معلم ۱۰۸

کن اشارات ۱۰۸

متون ادبی ۱۱۰

یک شاخه گل دعا ۱۱۰

آرام تراز دریا ۱۱۰

مقام معلم ۱۱۱

قطره دریاست اگر با دریاست ۱۱۲

آهنگ قدم هایت ۱۱۲

حکایات خواندنی ۱۱۳

طبایع مختلف ۱۱۳

ص: ۱۱

برتری حق معلم بر پدر ۱۱۳

حقوق معلم ۱۱۴

فروتنی معلم ۱۱۵

نقش معلّم در شکوفایی شاگرد ۱۱۵

اشک حسرت معلم ۱۱۶

عیادت شاگرد ۱۱۶

سخنان بزرگان ۱۱۶

معلمی در کلام امام خمینی رحمه الله ۱۱۶

معلم در سخنان مقام معظم رهبری ۱۱۸

معلّم در کلام استاد مطهری ۱۱۹

معلم در کلام شهید رجایی ۱۱۹

بخش سوّم ۱۲۰

همراه با برنامه سازان ۱۲۰

پیشنهادهای کلی ۱۲۱

۱ - ایجاد انگیزه ۱۲۱

۲ - رابط میان معلمان، مردم و مسوولان ۱۲۲

۳ - اطلاع رسانی در مورد شیوه های جدید آموزشی ۱۲۲

۴ - ترغیب خانواده ها برای همکاری و هم فکری بیشتر با معلمان ۱۲۲

ص: ۱۲

پیشنهادهای برنامه ای ۱۲۳

پرسش های مسابقه ای ۱۲۵

پرسش های مردمی ۱۲۶

پرسش های کارشناسی ۱۲۷

پیام های مجری ۱۲۷

معرفی کتاب ۱۳۱

کتاب نامه ۱۳۲

* نشریات ۱۳۵

ص: ۱۳

تعلیم و تعلم از شئون الهی است و خداوند، این موهبت را به پیامبران و اولیای پاک خویش ارزانی کرده است تا مسیر هدایت را به بشر بیاموزند و چنین شد که تعلیم و تعلم به صورت سنت حسنه آفرینش درآمد.

انسان نیز با پذیرش این مسؤولیت، نام خویش را در این گروه و در قالب واژه مقدس «معلم» ثبت کرده است. معلم، ایمان را بر لوح جان و ضمیرهای پاک حک می کند و ندای فطرت را به گوش همه می رساند. همچنین سیاهی جهل را از دل ها می زداید و زلال دانایی را در روان بشر جاری می سازد.

دغدغه معلم همیشه این است که حیات بشر، بر مدار ارزش ها و کرامت انسانی بچرخد و شناخت خدا و مکتب و دین، همت اساسی آدمی باشد و هیچ بیگانه ای را مجال تجاوز به فرهنگ ارزشی دین و میهن فراهم نیاید.

در این مسیر خطیر، بزرگانی گام نهاده اند که نامشان بر تارک زمان می درخشد. علامه شهید استاد مرتضی مطهری رحمه الله از همین طایفه مقدس است که در سنگر تعلیم و تعلم، به قله های رفیعی دست یافت تا آن جا که معمار انقلاب اسلامی - که خود معلّمی بزرگ است - همه آثارش را مفید

می داند و بهره برداری از آن ها را سفارش می کند. این نوشتار را پژوهشگر گرامی جناب آقای حسین بافکار با هدف گرامی داشت مقام مقدس معلم و شناخت ارزش و مقام او در مکتب وحی و بازشناسی آسیب های دنیایی و راه کارهای اصلاح آن فراهم آورده است.

با سپاس از کوشش های بی دریغ ایشان، امیدواریم مورد توجه برنامه سازان گرامی قرار گیرد.

انّه ولی التوفیق

اداره کل پژوهشی مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص: ۲

معلمی کرامتی عظیم و تحفه‌ای آسمانی است که خداوند به انسان عنایت کرده است. از زلال وجود معلم، نهال‌های تشنه دانش، در کویر جهل سیراب می‌شوند و در سایه سار اندیشه‌های سبزش جوانه می‌زنند و به سوی نور قد می‌کشند و فضای پیرامونشان را صفا و روشنی می‌بخشند. جامعه بدون معلم، جامعه بدون خوبی‌ها، زیبایی‌ها و روشنایی‌هاست. در چنین جامعه‌ای رسیدن به کعبه مقصود کاری ناممکن است. هر چند آیات نورانی قرآن و سیره معصومان علیهم السلام به معلم، کرامتی الهی بخشیده لیکن چندی است زنگار بی‌مهری مادی‌گرایی، آینه تابناکشان را کدِر و نقش وجودشان را کم‌رنگ نموده است. ولی همیشه چشم انداز آینده از آن معلم است.

بنابراین، شایسته است معلمان، تابناک‌تر از گذشته باشند تا گم‌راهان بیشتری هدایت گردند. هر چند هدایت راستین با ظهور معلم کامل عجب الله تعالی فرجه الشریف انجام خواهد پذیرفت و تمام عالمان و معلمان جهان در محضرش، پیشانی فروتنی بر زمین خواهند سایید و از نوازش دست‌های مهربان و دم مسیحایی‌اش بهره‌مند خواهند شد. تا می‌معرفت را یکجا نوش نمایند. باشد که در این شمار آییم.

در این اثر کوشیده ایم، سیمای واقعی معلم را با الهام از وحی و مفسران قرآن و با بهره گیری از دیدگاه های صاحب نظران ترسیم نماییم تا مورد استفاده برنامه سازان و کسانی که می خواهند راه معلمی را بپویند، قرار گیرد. هر چند خالی از اشکال نبوده و نیست امید که ارباب فضل، آن را با بزرگواری بپذیرند.

مَنْت از رنج تن خویش و غم جهل کشد

هر کسی کو نکشد مَنّت استاد ادیب

بر خود لازم می دانم از کلیه نویسندگان و مترجمان گرامی که از آثارشان در این اثر استفاده شده است، سپاس گذاری کنم.

ص: ۴

بخش اول: کلیات

زیر فصل ها

فصل اول: سیمای معلّم در قرآن

فصل دوم: معلم از دیدگاه معصومان علیهم السلام

فصل سوم: وظایف متقابل معلم با شاگردان و همکاران

فصل چهارم: جایگاه معلم و نقش سازنده او در آموزش و پرورش

فصل پنجم: معلمان اُسوه

فصل ششم: وضعیت معلمان در ایران و دیگر کشورهای جهان

فصل هفتم: آسیب شناسی حرفه معلمی

فصل هشتم: راه کارهای ارتقای منزلت اجتماعی معلمان

ص: ۵

فصل اول: سیمای معلّم در قرآن

از دیر باز آدمی برای رهایی از ظلمت و گمراهی و پرواز به سوی نورِ کمال، از وجود نورانی «معلّم» بهره گرفته است. تا با کلام جان بخش او بال و پر گیرد و به بی کرانه های کمال پرواز کند.

به راستی این موجود سرشار از نور، که بر گستره اندیشه بشری سایه افکنده کیست؟ که می تواند بصیرت ها را روشن، فطرت ها را بیدار و ارزش ها را به نمایش گذارد. از کدامین تبار است؟ جایگاه و واستگاهش کجاست؟

— تعریف معلّم

— تعریف معلّم

معنای لغوی معلّم، یعنی آموزنده و آموزاننده، که با مدرس، آموزگار و استاد هم معنا است. اگر از دید پیشینیان به معنای معلّم بنگریم، معلّم کسی است که جامع علوم عصر خود و واضح بخشی از دانش هاست. چنان که به ارسطو که حکمت را تدوین و منطق را گرد آوری کرد، «معلّم اول» گفته اند و ابو نصر فارابی را که حکمت یونانی را ترجمه کرد «معلّم ثانی» نامیده اند. و برخی مانند ابن مسکویه و دیگران، ابن سینا را «معلّم ثالث» دانسته اند. (۱) در فرایند آموزش و پرورش (تعلیم و تربیت) معلّم چهره شاخصی است که می کوشد مهارت ها و دانش های خود را به صورتی هدف مند به فرا گیران برساند و در آن ها تغییر رفتاری ایجاد نماید. دکتر علی اکبر سیف معلّم را کسی می داند

ص: ۶

که: با یک یا چند دانش آموز به رفتار تعاملی می پردازد و هدفش این است که در دانش آموز تغییری ایجاد نماید. این تغییر چه شناختی باشد، چه نگرشی و حرکتی (مهارتی) از سوی معلم یک تغییر هدف مند است. (۱)

آیت الله مظاهری در این باره می فرماید:

در جامعه انسانی، اساسی ترین کار، تعلیم و تربیت است و کسی که این رسالت را به دوش می کشد معلم است. معلمی به هر گونه تلاشی که برای هدایت، تکامل و آموزش انسان صورت می گیرد، اطلاق می شود. از همین روست که پیامبران، معلم بشر خوانده می شوند. هم چنین پدر و مادر و دیگر اعضای خانواده نسبت به کوچک ترها نقش معلم را دارند. ولی در نام گذاری گروه های مختلفی که وظیفه تعلیم و تربیت را بر عهده گرفته اند، در اصطلاح تنها به یک طبقه «معلم» می گویند؛ یعنی همان کسانی که رسالت آموزش و پرورش فرزندان ما را از دوره کودکی و ابتدایی تا دوره جوانی و آموزش عالی بر عهده می گیرند. (۲)

– هنر معلمی

– هنر معلمی

معلمی شغل و حرفه نیست، بلکه ذوق و هنر توان مندی است معلمی در قرآن به عنوان جلوه ای از قدرت لایزال الهی نخست ویژه ذات مقدس خداوند تبارک و تعالی است. در نخستین آیات قرآن که بر قلب مبارک پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم نازل شد، به این هنر خداوند اشاره شده است:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (علق: ۱-۵)

ص: ۷

۱- سیمای معلم، احمد صافی، ص ۲۱.

۲- ماهنامه پاسدار اسلام، شماره ۱۸۵، اردیبهشت ۷۶، ص ۱۲.

بخوان به نام پروردگارت که جهانیان را آفرید. انسان را از خون بسته سرشت بخوان! و پروردگارت کریمترین است همان که آموخت با قلم، آموخت به انسان آنچه را که نمی دانست.

در این آیات خداوند، خود را «معلم» می خواند و جالب این که معلم بودن خود را بعد از آفرینش پیچیده ترین و بهترین شاه کار خلقت، یعنی انسان آورده است.

مقام معلم بودن خدا، بعد از آفرینش قرار دارد. نوع انسانی را که هیچ نمی دانست، به وسیله قلم آموزش داد که این از اوج خلاقیت و هنر شگفت خداوند در امر آفرینش حکایت دارد:

چو قاف قدرتش دم بر قلم زد

هزاران نقش بر لوح عدم زد(۱)

از این رو، می توان گفت که هنر شگفت معلمی از آن خداوند عالم است. شهید ثانی رحمه الله درباره هنر معلمی خداوند می فرماید:

خداوند از آن جهت به وصف [اکرمیت] و نامحدود بودن کرامتش، توصیف شد که علم و دانش را به بشر ارزانی داشته است. اگر هر مزیت دیگری، جز علم و دانش، معیار فضیلت به شمار می رفت، شایسته بود همان مزیت با وصف [اکرمیت] در ضمن این آیات همراه و هم پا گردد و آن مزیت به عنوان معیار کرامت نامحدود خ-داون-د به شم-ار آید. کرامت الهی در این آیات با تعبیر «الا-کرام» بیان شده است. چنین تعبیری می فهماند که عالی ترین نوع کرامت پروردگار نسبت به انسان با والاترین مقام و جایگاه او، یعنی علم و دانش هم طراز است.(۲)

ص: ۸

۱- اخلاق و تربیت اسلامی، میرمحمود ساعدی، ص ۲۳.

۲- آداب تعلیم و تعلم در اسلام ترجمه منیه المرید، محمدباقر حجتی، ص ۳۶.

به همین جهت امام خمینی رحمه الله می فرمود:

معلم اوّل خدای تبارک و تعالی است ... به وسیله وحی، مردم را دعوت می کند به نورانیت؛ دعوت می کند به کمال؛ دعوت می کند به محبت؛ دعوت می کند به مراتب کمالی که از برای انسان است. (۱)

معلم اوّل و نخستین درس

معلم اوّل و نخستین درس

در هر کلاسی مطالبی با عنوان درس به شاگردان توسط معلم ارائه می گردد. افزایش بهبود کیفیت آموزش در گرو طراحی آموزش و طرح درس است. در طرح درس معلم اهدافی را از پیش تعیین می کند که به تدریج، مرحله به مرحله دانش آموزان را به سوی آن اهداف هدایت می کند. خداوند متعال نیز به عنوان معلم اوّل از خلقت و آموزش انسان در پی هدفی است و آن تربیت جانشین برای خود در کره خاکی است:

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً (بقره: ۳۰).

آن گاه که پروردگارت به فرشتگان گفت: می خواهم در زمین خلیفه و جانشین قرار دهم.

از این رو، برای تربیت انسانی که شایسته و جانشین خودش باشد، خود در مقام معلم و در نخستین درس به آموختن مطالبی می پردازد که انسان را در مسیر رشد و کمال قرار دهد و آن آموختن رمزهای علم و معرفت است که در قرآن از آن با نام «اسماء الهی» یاد شده است:

وَ عَلَّمَ آدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا. (بقره: ۳۱)

خداوند همه اسم ها را به آدم آموخت.

ص: ۹

خواست پروردگار بر این است که بر انسان منت گذارده و زمین و نعمت هایش و هم چنین پایه های دریافت علوم و دانش ها و ارزش ها و در یک کلمه «اسماء» را در اختیار انسان بگذارد تا او با بهره گیری از آن ها و با پیمودن سیر آفاقی و انفسی به قله تکامل، یعنی به مقام جانشینی الهی برسد. (۱)

حافظ این مقام انسانی را چنین توصیف می کند:

دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند

گلِ آدم بسرشتند و به پیمانہ زدند

ساکنان حرم سرّ و عفاف ملکوت

با من راه نشین باده مستانه زدند

آسمان بار امانت نتوانست کشید

قرعه کار به نام من دیوانه زدند (۲)

معلمی؛ هدف بعثت انبیا

معلمی؛ هدف بعثت انبیا

معلمی هنر انبیاست؛ هنری که سرچشمه گرفته از زلال حکمت و هدایت الهی است هنری است که انبیای الهی، هنرمندانه و تمام و کمال آن را در میان انسان ها عملی کرده اند هنری است که بزرگوارانه و کریمانه با ظرافت آن را برای هدایت بشر و رساندن او به کمال، به کار گرفته اند چون هدف از آمدنشان ایفای نقش معلمی بوده است. در قرآن نیز بارها به این نقش اشاره شده است:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ

ص: ۱۰

۱- معلم محبوب، شرایط مقبول، مدرسه مطلوب، رضا فرهادیان، ص ۶۰، با گزینش.

۲- دیوان حافظ، ص ۷۸. قطعه جیبی - چاپ مؤسسه الوفا.

اوست خداوندی که در میان ناآموختگان پیامبری از میان خودشان برانگیخت، تا آیات او را بر آنان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت به ایشان بیاموزد.

در این آیه مبارکه هدف بعثت رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم دو هدف بزرگ؛ یعنی پاک ساختن اخلاق ناپسند انسان ها (يُرَكِّبُهُمْ) و آموزش کتاب و حکمت (يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ) معرفی شده است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم آمده است تا انسان را هم در زمینه علم و دانش، و هم در اخلاق و عمل، پرورش دهد تا با این دو بال بتواند در آسمان سعادت پرواز کند و به مقام قرب او نائل گردد. (۱)

خود پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم نیز به نقش معلمی اشاره داشته، آن را هدف رسالت خویش دانسته اند: «بِالتَّعْلِيمِ أُرْسِلْتُ» (۲)؛ من برای آموختن فرستاده شده ام.

و اگر در صدر اسلام انسان هایی هم چون سلمان، ابوذر، مقداد، بلال و دیگران به اوج کمال و رستگاری رسیدند، در سایه مجاهدت های دلسوزانه و عاشقانه معلمی مانند رسول گرامی اسلام بود:

ص: ۱۱

۱- تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۱۰۷.

۲- بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۰۶.

در این ره انبیا چون ساریانند

دلیل و رهنمای کاروانند

و از ایشان سید ما گشته سالار

همو اول، همو آخر در این کار

جمال جان فزایش شمع جمع است

مقام دل گشایش جمع جمع است

روان از پیش و دل ها جمله از پی

گرفته دست جان ها دامن وی (۱)

ارزش معلمی

ارزش معلمی

در فرهنگ قرآن معلمی، کاری شگفت انگیز و معلم دارای مقامی والا است. گستره و دایره کار معلم، از سطح کلاس و مدرسه فراتر رفته، جامعه، ملت و بلکه جهان را در بر می گیرد. چنان که تربیت و هدایت یک فرد با زنده کردن همه افراد بشر برابر است و گمراه ساختن یک فرد همانند نابود کردن تمام بشر است.

قرآن می فرماید:

وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَى النَّاسَ جَمِيعًا (مائده: ۳۲)

هر کس انسانی را زنده کند، چنان است که همه مردم را زنده کرده است.

گر چه مفهوم ظاهر آیه، مرگ و حیات مادی است، ولی مهم تر از آن، مرگ و حیات معنوی، یعنی گمراه ساختن یک فرد یا نجات او از گمراهی است. (۲)

این مسأله، ارزش و اهمیت موضوع را می رساند و هر چه ارزش و اهمیت کار بیشتر باشد، مسوولیت نیز مهم تر و سنگین تر می گردد. اهمیت کار معلمی در این است که شاگرد و تربیت و فرصت جوانی و پاکی فطرت و ... او هم چون امانتی ارزش مند از جانب پروردگار در اختیار معلم قرا می گیرد.

۱- گلشن راز، شیخ محمود شبستری.

۲- تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۳۵۶.

او می تواند از این فرصت طلاایی بیشتری بهره را ببرد و با راهنمایی های سازنده اش، روح های لطیف و فطرت های پاک شاگردان را پرورش داده آن ها را انسان هایی صالح و شایسته بار آورد. و هم می تواند با آموزش های گمراه کننده، انسان هایی ناشایست تربیت کند که زندگی را برای خود و دیگران تیره و تار نمایند.

ویژگی های معلم در قرآن

اشاره

ویژگی های معلم در قرآن

معلمی شغل مقدسی است؛ شغل خداوند و انبیای الهی است. به سبب همانندی شغلی، شایسته است که معلمان خود را به صفات اخلاقی و ویژگی معلمان واقعی بشر، بیارایند. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

نزدیک ترین مردم به درجه نبوت، اهل علم و جهادند، که مردم را به آن چه رسولان الهی آورده اند، راهنمایی می کنند. (۱)

بنابراین، عالمان و معلمان، رسالتی بزرگ بر دوش دارند؛ رسالتی که خداوند به عهده پیامبرانش گذارده است. در این جا به برخی از ویژگی های معلمان واقعی اشاره می کنیم:

۱ - دعوت به توحید؛ نخستین آموزه

۱ - دعوت به توحید؛ نخستین آموزه

توحید، پایه و اساس دین است. شناخت یگانگی خداوند انسان را به کرنش در برابر مبدأ آفرینش وادار می کند. به زندگی انسان هدف و رنگ و معنا می بخشد. لذا نخستین اصلی است که همه پیامبران الهی در جامعه بشری مطرح نموده اند. برای آموختن اصل توحید بود که حضرت نوح علیه السلام نزدیک به هزار سال سختی ها را تحمل کرد؛ موسی علیه فرعون خروشید؛ ابراهیم علیه السلام بت شکست و در آتش افتاد و محمد صلی الله علیه و آله وسلم با نیکوترین اخلاق و

ص: ۱۳

۱- محجه البیضا، ملا محسن فیض کاشانی، ج ۱ ص ۱۴ به نقل از: فرهنگ تعلیم و تربیت اسلامی، ص ۱۳۹.

گشاده رویی خداگونه و رساترین بیان مردم را به آن فرا خواند. در فرهنگ قرآنی، لقمان در مقام معلّمی و تعلیم و تربیت فرزندش، که شاگرد او نیز هست، نخستین اصلی را که بیان می کند، همان توجه به وحدانیت و یکتایی خداست:

يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (لقمان: ۱۳)

پسرم، برای خدا شریک قرار مده؛ زیرا شرک ستمی بزرگ است.

این مسأله بیان می کند که هر کسی که در مقام تعلیم و تربیت قرار می گیرد - در هر سطح و رشته ای - باید آغاز و انجام آموزش او برای خدا باشد؛ بکوشد تفکر خدا محوری را در ذهن های پاک و بی آلایش شاگردانش بیدار و بارور نماید و روح های بزرگ آنان را به سوی مبدأ نور به پرواز درآورد که اگر غیر از این باشد، تکلیف شان را به جای نیاورده اند.

۲ - مهر و محبت؛ نخستین گام

۲ - مهر و محبت؛ نخستین گام

اساس یادگیری بر مبنای احساس خوشایندی و ناخوشایندی است. اگر آموزش همراه با احساس خوشایندی باشد، پر جاذبه و پایدار خواهد بود و اگر با آن همراه نباشد، ناپایدار خواهد بود. مهربانی و عاطفه لازمه شغل معلّمی است. خداوند به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ (آل عمران: ۱۵۹)

پس به [برکت] رحمت الهی، با آنان نرم خو[ی] و پر مهر[ی] شدی و اگر تندخو و سخت دل بودی، به یقین از پیرامون تو پراکنده می شدند.

آری پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم به سبب اخلاق نیکو و مهربانی توانست در قلب میلیون ها انسان نفوذ کند و آنان را پیرو خود گرداند و از

انسان هایی که به جز شراب و شمشیر و شهوت هیچ نمی دانستند، انسان هایی باشعور، شهادت طلب و وارسته ساخت.

بنابراین، یک معلم خوب باید مهر و محبت را چاشنی کار خود کند و پیش از این که به فضای ذهنی دانش آموز راه یابد، باید با زمزمه های محبت و بیان دل نشین به حریم قلب او راه یابد. در این راستا از هر آن چه که باعث نفرت و انزجار می شود، باید پرهیزد تا دانش آموز او را همچون خویشاوندی دل سوز در کنار خود دیده و رازهای درونی خود را که به صورت عقده در آمده است بازگو نماید و چاره جویی کند.

۳ - گذشت

۳ - گذشت

افزون بر دیگر ویژگی های کمال، معلم باید گذشت و بخشش نیز داشته باشد. در مواردی بخشیدن دیگران، از جمله دانش آموزان، بهترین روش اصلاح آنان است. این ویژگی از صفات بارز پیامبران الهی بوده است. چنان که بر اساس نقل قرآن، حضرت یوسف علیه السلام برای اصلاح برادرانش از خطای آنان در گذشت:

قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (یوسف: ۹۲)

گفت: امروز هیچ گونه خجل و ناراحت نباشید و خداوند [نیز] گناهان شما را می بخشد که او مهربان ترین مهربانان است.

معلم مانند پزشک روح است نباید با دیدن کوچک ترین رفتار ناشایست، فوراً واکنش نشان دهد و با خشم و پرخاش جویی با دانش آموز خاطی برخورد کند، بلکه باید همانند پزشکی مهربان برای معالجه بیمار بعضی از شکوه ها و ناله های بیمار و در مواردی تندی او را تحمل نماید و از آن چشم پوشی کند. چه بسا علت بعضی از رفتارهای زشت یا سخنان زننده

دانش آموز، در مشکلات روحی، خانوادگی یا علل دیگر ریشه دارد که حتی مسوولان مدرسه از آن آگاهی ندارند. اگر چه در مواردی باید دقیق و مراقب بود و اشتباه های شاگرد را - آشکار ساخت، ولی در مواردی هم گذشت و چشم پوشی از تنبیه و اخراج تأثیر گذارتر است.

۴ - سعه صدر

۴ - سعه صدر

تعلیم و تربیت کار آسانی نیست، مسوولیتی دشوار است که هر کس، توان پذیرفتن آن را ندارد. کار آموزش صبر، تحمل و شرح صدر می خواهد؛ شرح صدر، یعنی: «ظرفیت روحی بسیار بلند و تحمل بسیار زیاد»^(۱). وقتی حضرت موسی علیه السلام مأمور اصلاح و تربیت فرعون شد، احساس کرد که بار بسیار سنگین (امر اصلاح فرعون) بر دوشش نهاده شده. از این رو، چنین از خدا درخواست کرد:

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي؛ وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي؛ وَ اخْلُصْ لِي لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي (طه: ۲۷ - ۳۰)

خدایا! به من شرح صدر عنایت کن. کارم را آسان کن؛ از زبان من گره بگشای تا حرف هایم را بفهمند.

حضرت موسی علیه السلام برای اصلاح و رویارویی با فرعون به جای لشکر، از خدا شرح صدر می خواهد؛ دلی به وسعت دریا داشته باشد که بتواند در برابر مشکلات بُردبار باشد. کسانی که شرح صدر ندارند، بر خود تسلط ندارند و هنگام سخن گفتن، دچار لکنت زبان می شوند و نمی توانند واژه های مناسب به کار گیرند. با سلاح شرح صدر است که می توان حقایق را به دیگران فهماند و زمینه هدایت و تربیت دیگران را فراهم ساخت. به تجربه ثابت شده

ص: ۱۶

است که معلمان و مربیانی که از نظر روحی کم ظرفیت اند و شرح صدر ندارند، با دیدن کوچک ترین حرکت زنده ای از دانش آموزان، زود عصبانی می شوند و با جدال و بگو مگوهای غیر ضروری، افزون بر هدر دادن وقت کلاس و توان دانش آموزان، سبب افزایش جسارت دانش آموز خطاکار می شوند. همین طور خود نیز، تمرکز و توان کافی برای ادامه دادن تدریس را از دست می دهند؛ در حالی که می شد با اندکی شرح صدر مشکل را هم برای خود و هم برای دیگران، آسان کنند.

۵ - فروتنی

۵ - فروتنی

فروتنی در امور تربیتی ضروری است و باید در ظاهر و در باطن معلم به صورت عملی آشکار گردد. چنان که رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم از سوی خداوند مأمور شد که آن را نسبت به مردم به کار گیرد.

وَأَحْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. (شعرا: ۲۱۵)

و برای آن مومنانی که تو را پیروی کرده اند بال خود را فرو گستر.

در این آیه، پر و بال گستردن کنایه از مبالغه در فروتنی و نرمش است. خداوند از پیامبر خود می خواهد که چتر حمایتی خود را با فروتنی و نرمش بر سر مومنان بگستراند و آنان را از گزند کژی ها و گمراهی ها نجات دهد.

بنابراین، یک معلم خوب باید ظرفیت عاطفی بالایی داشته باشد و با یقین داشتن به اثرات فروتنی در امر آموزش و پرورش دانش آموزان، و با به کار بستن عملی نشانه های فروتنی؛ مانند پیشی گرفتن در سلام دادن، پرهیز از مجادله، درخواست تذکر لغزش های خود و مانند این ها، می تواند پر و بال مهربانی و فروتنی اش را بر سر دانش آموزان بگستراند و بسان کبوتری که قصد آموختن پرواز به جوجه اش دارد، آنان را به پرواز و اوج گیری در مسیر

کمال وا دارد و مواظب خطرها و دام‌هایی که در کمین آنهاست، باشد و با آگاهی دادن، آنان را از سقوط و انحراف نگاه دارد. زیباترین نمونه رفتار با فروتنی را در حضرت عیسی علیه السلام می‌بینیم که به حواریانش فرمود:

من حاجتی به شماها دارم، آن را برآورید. گفتند: حاجتت رواست ای روح الله!

پس برخاست و پاهای آنان را شست و شو داد. گفتند: ما بر این کار از تو سزاوارتر بودیم. فرمود: سزاوارترین مردم برای خدمت کردن به خلق، عالم است و من برای شما این گونه فروتنی کردم تا شما نیز بعد از من، برای مردم این گونه تواضع کنید. آن گاه عیسی علیه السلام گفت: با تواضع و فروتنی و نه با تکبر و خودخواهی، حکمت، عملی می‌شود؛ چنان که زراعت در زمین نرم می‌رود، نه در کوهستان. (۱) آری تواضع بذر حکمت است. اگر معلم تواضع نداشته باشد، نمی‌تواند حکمت را در دل‌های مردم به بار بنشاند. سعدی چه خوش گفته است:

یکی قطره باران ز ابری چکید

خجل شد چو پهنای دریا بدید

که جایی که دریاست من کیستم

گر او هست حقا که من نیستم

چو خود را به چشم حقارت بدید

صدف در کنارش به جان پرورید

سپهرش به جایی رسانید کار

که شد نامور لؤلؤ شاهوار

بلندی از آن یافت کو پست شد

در نیستی کوفت تا هست شد

تواضع کند هوشمند گزین

نهد شاخ پر میوه، سر بر زمین (۲)

ص: ۱۸

داستانی زیبا از رابطه شاگرد و معلم

امروزه به علت های گوناگون رابطه معلم و شاگرد، در جامعه ما بسیار ظریف و پیچیده شده است. کمتر دانش آموزی خود را در احترام به معلم ملزم می داند و معلمان نیز کمتر به شخصیت و کرامت دانش آموزان توجه دارند؛ در حالی که موفقیت در امر آموزش و پرورش در پرتو ارتباط راسخ، همراه با همدلی، ادب و فروتنی است. بهترین نوع این رابطه که سرشار از ادب و فروتنی است، در داستان حضرت موسی علیه السلام به عنوان شاگرد - و حضرت خضر علیه السلام در مقام معلم - نمود دارد. موسی علیه السلام مأمور شد تا از بنده ای صالح به نام خضر علیه السلام کسب علم کند. قرآن آغاز گفت و گوی این معلم و شاگرد را این چنین بیان می کند:

قَالَ لَهُ مُوسَى هَيْلُ اتَّبَعِكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا* قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَبِيحَ مَعِيَ صَبْرًا* وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا* قَالَ سَيَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا* قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْتَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحَدِّثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا. (كهف: ۶۶ - ۷۰)

موسی به او گفت: «آیا از تو پیروی کنم تا از آنچه به تو تعلیم داده شده که مایه رشد است به من بیاموزی؟» گفت: «تو هرگز هم پای من نمی توانی صبر کنی. و چگونه در مورد چیزهایی که از آن شناخت نداری، شکیبایی می کنی؟» گفت: «اگر خدا بخواهد، مرا شکیبای خواهی یافت و در هیچ کاری نافرمانی تو نمی کنم». گفت: «اگر به دنبال من آمدم، چیزی از من مپرس تا خودم از آن با تو سخن بگویم.»

در این جا به اوج فروتنی و احترامی که در کلام این معلم و شاگرد دیده می شود اشاره می کنیم:

اشاره

احترام و فروتنی شاگرد

زیر فصل ها

۱. اجازه گرفتن از استاد برای شاگردی:

۲. پذیرش شاگردی استاد بدون قید و شرط

۳. بزرگداشت مقام علمی استاد

۴. بالا بردن منزلت استاد با سپردن وعده

۱. اجازه گرفتن از استاد برای شاگردی:

۱. اجازه گرفتن از استاد برای شاگردی:

حضرت موسی علیه السلام تقاضای همراهی با استاد را آمرانه بیان نکرد، بلکه به صورت خواهش، (۱) فرمود: «هَلْ أَتَّبِعُكَ؟ آیا می توانم از تو پیروی کنم.»

موسی علیه السلام از استادش اجازه می خواهد تا از او پیروی کند و در واقع، کسب فیض نماید؛ نه این که به عنوان یک هم سفر تنها او را در این سفر، هم راهی کند و با گفت و گو، وقت خود را پر کند.

۲. پذیرش شاگردی استاد بدون قید و شرط

۲. پذیرش شاگردی استاد بدون قید و شرط

موسی علیه السلام پیروی خود را مشروط نکرد؛ یعنی نگفت من تو را پیروی می کنم، به شرط آن که مرا تعلیم دهی؛ (۲) بلکه گفت: «أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي؛ از تو پیروی می کنم، باشد که مرا تعلیم دهی.»

در واقع، استاد را در آموزش آزاد گذاشت که اگر خواست در این فرصت به دست آمده در سفر، او را تعلیم دهد. و این گونه آمادگی خود را برای فراگیری و شاگردی اعلام نمود این آیه بیان می کند که شاگرد نباید درس و وقت خود را به استاد تحمیل کند.

۳. بزرگداشت مقام علمی استاد

حضرت موسی علیه السلام علم و دانش استادش را بزرگ شمرد و آن را به اسم و صفتی ویژه معین نکرد، بلکه گفت: «مِمَّا عَلَّمَيْتَ؛ از آن چه تعلیم داده شده ای». و نگفت از آن چه می دانی. هم چنین علم را با واژه «رشد» توصیف کرد. از واژه «رشد» استفاده می شود که علم هدف نیست، بلکه راه یافتن به مقصود و

ص: ۲۰

۱- تفسیر نمونه، ج ۱۲ ص ۴۸۷.

۲- تفسیر نمونه، ج ۱۲ ص ۴۸۷.

روش رسیدن به کمال و سعادت می باشد و چنین علمی ارزش مند است. (۱)

حضرت موسی علیه السلام برای رسیدن به علم ارزش مند، علم استادش را که علم لدنی است، برای خود صلاح و مایه رشد دانست و کوشید در نهایت ادب و با رعایت حال استاد، آن را فراگیرد. گزینش استاد یک اصل اساسی در امر آموزش و پرورش است. معلمی پذیرفته می شود که رابطه او با شاگرد تنها در انحصار داده های ذهنی و علمی نباشد؛ بلکه شاگرد استاد را به عنوان یک الگو و مراد برای خود برگزیده باشد. حضرت خضر علیه السلام استادی است که مقام معلمی خود را به «مرادی» تبدیل کرده و موسی علیه السلام نیز مریدی او را با جان و دل پذیرفته است و می کوشد در پرتو کمال او به رشد و کمال واقعی برسد.

۴. بالا بردن منزلت استاد با سپردن وعده

۴. بالا بردن منزلت استاد با سپردن وعده

حضرت خضر علیه السلام از موسی علیه السلام پرسید:

وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا. (کهف: ۶۸)

چگونه در چیزهایی که از آن شناخت نداری، شکیبایی می کنی

موسی علیه السلام جواب داد:

ستجدنی ان شالله صابرا ولا اعصى لك امرا. (کهف: ۶۹)

اگر خدا بخواهد، مرا شکیبا خواهی یافت و در هیچ کاری نافرمانی تو نمی کنم.

موسی علیه السلام دستورهایی استادش را «امر» نامید و خود را در صورت پیروی نکردن از او، گناه کار و نافرمان خواند و بدین گونه، شأن استادش را بالا برد هم چنین وعده مشخصی به استاد نداد که چنین و چنان می کنم، بلکه گفت انشالله به زودی خواهی یافت که چنین و چنان می کنم و درباره خدا

ص: ۲۱

نیز رعایت ادب نمود.»(۱)

موسی علیه السلام از سویی می داند که شکیبایی در اموری که از آن آگاهی ندارد، دشوار است و از سوی دیگر، اگر بخواهد به آموزش های استاد، اعتراضی کند، حرمت شکنی کرده است. از این رو، وعده مشخصی به استاد نمی دهد، بلکه از خداوند می خواهد تا شاگرد شکیبایی در برابر آموزش های استاد - که از روی حکمت است - باشد.

پیام این آموزه قرآنی، برای دانش آموزان و معلمان جامعه اسلامی ما این است که پیش از هر کاری باید به خداوند توکل نمود و از او یاری خواست.

احترام و فروتنی استاد

اشاره

احترام و فروتنی استاد

در برابر ادب و احترام موسی علیه السلام، حضرت خضر علیه السلام، در مقام معلمی، برای شاگردش شخصیت و کرامت قائل شده که به برخی از آنها اشاره می شود.

۱. حفظ کرامت شاگرد

۱. حفظ کرامت شاگرد

از آداب استادی این است که اگر شاگرد به دلیل علاقه، به موضوعی پافشاری کرد که در آن استعداد و توانایی ندارد، او باید کرامت و شخصیت دانش آموز را حفظ کند و با رد صریح درخواست شاگرد، ذوق او را کور نکند.

در این داستان قرآنی، این مسأله آشکارا دیده می شود. وقتی موسی علیه السلام از حضرت خضر علیه السلام درخواست شاگردی نمود، حضرت خضر علیه السلام، با این که می دانست موسی علیه السلام، طاقت و صبر دیدن کارهای او را ندارد، با صراحت شاگردی او را رد نکرد، بلکه گفت:

«إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؛ توان دیدن کارهای مرا نداری». (کهف: ۶۷)

ص: ۲۲

این مسأله در مدرسه ها هم دیده می شود: دانش آموزی در رشته یا موضوعی مثل رشته های هنری مانند سرود، نمایش و ... که استعدادی در آن ندارد، به معلمش رجوع می کند و بر آن پافشاری می کند.

ولی معلم همان لحظه با گفتن «توبه درد این کار نمی خوری» ضمن این که ذوق و شوق دانش آموز را سرکوب می کند، سبب رنجش خاطر و بریده شدن رابطه عاطفی دانش آموز با خود نیز می شود؛ در حالی که می توانست با اشاره و غیر مستقیم او را به این امر متوجه نماید و یا به او اجازه دهد که موضوع مورد علاقه اش را تجربه کند و خود بفهمد که توانایی استعداد آن کار را ندارد؛ یعنی همان روشی که حضرت خضر علیه السلام درباره موسی علیه السلام در پیش گرفت.

۲. مجبور نکردن شاگرد به پیروی

۲. مجبور نکردن شاگرد به پیروی

از مسائل مهم در امر آموزش و پرورش به کار نگرفتن تحمیل و اجبار است؛ زیرا انگیزه درونی دانش آموز را در فراگیری دانش از بین می برد و سبب می شود که شاگرد عزت نفسش را از دست بدهد. در ماجرای حضرت موسی علیه السلام و معلمی خضر علیه السلام، کرامت و شخصیت دانش آموز کاملاً حفظ شده است. چنان که حضرت خضر علیه السلام شاگرد خود را مجبور نکرد که حتماً باید از او پیروی کند، بلکه او را آزاد گذاشت تا اگر خواست با او بیاید و از محضر او برای رشد و کمالش، بهره گیرد.

آزاد گذاردن دانش آموز برای گزینش معلم و شرکت در کلاس درس، موضوعی است که مسوولان نظام آموزشی کشور باید بر آن اهمیت دهند؛ زیرا علت بسیاری از نابسامانی ها و بی نظمی ها در کلاس های امروزی ناشی از همین مسأله است و سبب می شود که شاگرد خود را در احترام به معلم ملزم نداند. خوشبختانه در حوزه های علمیه و تا حدودی در مراکز آموزش

عالی و دانشگاه ها این موضوع رعایت می شود. به ویژه، در درس های حوزه این امر باعث می شود که رابطه معلم با شاگرد بسیار صمیمی باشد و شاگرد بیشتر از فیض معنوی استاد بهره مند گردد.

ص: ۲۴

اشاره

فصل دوم: معلم از دیدگاه معصومان علیهم السلام

جایگاه معلمی در اسلام، با معنویت و تعالی پیوند خورده است و پیشوایان اسلام، بسیار بر آن ارج نهاده اند. این ارجمندی تنها به کسانی که به طور رسمی معلم هستند، منحصر نیست. هر چند آنان که به طور رسمی به آموزش و پرورش فرزندان جامعه اهتمام می ورزند، مصداق بارز واژه معلم اند، ولی افرادی نیز هستند که از هر فرصتی بهره گرفته، با ارشاد و راهنمایی خود، راه های سعادت و خوش بختی را به دیگران می آموزند؛ اینان نیز در زمره معلمان جامعه به شمار می آیند.

آثار معنوی معلمی

اشاره

آثار معنوی معلمی

معلمی رسالتی است که با معنویت آمیخته است و هر که بخواهد از عهده آن برآید، باید امر آموزش و پرورش را فریضه ای الهی بداند و فضای آموزشی خود، مانند کلاس، مدرسه و جامعه را به مکانی مقدس برای تلاوت آیه های نورانی عشق و ایمان، و عبادت گاهی برای هدایت و ارشاد تبدیل نماید. در این صورت، بنا به فرمایش معصومان علیهم السلام از نتایج معنوی زیر بهره مند خواهد شد:

۱. همراهی اهل بیت علیهم السلام

۱. همراهی اهل بیت علیهم السلام

امام حسن عسگری علیه السلام فرمود:

ص: ۲۵

کسی که نادانی را هدایت کند و به او اسلام بیاموزد، در کنار ما اهل بیت علیهم السلام نزد خدای بزرگ خواهد بود. (۱)

۲. رهایی از عذاب الهی

۲. رهایی از عذاب الهی

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم فرمود:

وقتی معلمی نام خدا را به کودک بیاموزد، خداوند معلم، کودک و پدر و مادرش را از عذاب در امان می دارد. (۲)

معلمی امری لذت بخش و خطرناک است. لذت آور است؛ چون می تواند با آموزش های خالصانه اش، انسانی را زنده کند و خطرناک است؛ زیرا اگر بنیه و آمادگی لازم را نداشته باشد، دنیا و آخرت خود و دیگران را به تباهی می کشد. یک معلم خوب می تواند با تلاش خالصانه، در جهت آموزش آموزه های انسان ساز الهی، خود و دیگران را از عذاب الهی رهایی بخشد.

۳. ستایش موجودات جهان

۳. ستایش موجودات جهان

امام صادق علیه السلام فرمود:

تمامی جنبندگان روی زمین: ماهی های دریا و هر کوچک و بزرگی در زمین و آسمان، برای آموزگار خوب، طلب آموزش می کنند. (۳)

حقیقت نقش معلمی، خارج کردن شاگردان از تاریکی ها، و هدایت آنان به سوی نور است. از این رو، این هدایت گری باید بسیار هنرمندانه و با ظرافت انجام پذیرد. در این بیان، امام صادق علیه السلام با بهره گیری از زیباترین تابلوهای جهان هستی، معلمان را علاقه مند می کند که به نحو شایسته به وظیفه خود عمل کنند. تصوّر نغمه سرایی ستایش گونه پرندگان از

ص: ۲۶

۱- بحار الانوار، ج ۲، ص ۲.

۲- مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۶۲۵ به نقل از: الحدیث، ص ۲۴۲.

۳- بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۷.

شاخسارها، تسبیح حیوانات در بیسه ها و ستایش ماهیان در دریا، هر معلم با ذوق و اندیشه را بر آن می دارد که از ایستایی در آمده، برای خدمت به فرزندان جامعه کمر همت بندد.

۴. فزونی دانش

۴. فزونی دانش

امام سجاد علیه السلام فرمود:

اگر [معلم] وظیفه معلمی را بداند و به آن ها عمل کند، خداوند نعمت دانش را بر او بیشتر می کند. (۱)

و امام صادق علیه السلام می فرماید:

«زکات دانش در نشر آن است» (۲)

بنابراین، معلم باید اندوخته های علمی اش را در راه رضای خدا و در خدمت به فرزندان جامعه، به کار گیرد و با تدریس و مباحثه، دانش و آموخته هایش را در ذهن پروراند و پایدار گرداند. لازمه رسیدن به این گونه درجات علمی این است که معلم وظیفه خود را خالصانه و بدون بخل ورزی انجام دهد تا خداوند لذت دانش را به او بچشاند و بر درجات علمی او بیافزاید.

۵. علم آموزی؛ نوعی صدقه

۵. علم آموزی؛ نوعی صدقه

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم فرمود:

در میان صدقه هایی که مردم می دهند، هیچ صدقه ای ارزنده تر از یاد دادن علم و دانش نیست. (۳)

معلمی که با اخلاص، سرمایه و اندوخته علمی خود را در اختیار نیازمندان به علم و دانش، قرار می دهد، در زمره کسانی است که در راه

ص: ۲۷

۱- من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۲۱؛ خصال صدوق، ص ۵۶۷.

۲- سفینه البحار، باب علم، ص ۲۲۹.

۳- بحار الانوار، ج ۲، ص ۲۵.

خداوند بخشش و انفاق می کند. خداوند این عمل خیر او را به عنوان صدقه برای او منظور می کند.

تو بندگی، چو گدایان به شرط مزد مکن

که خواجه خود روش بنده پروری داند. (۱)

نقش معلم

نقش معلم

معلم با فطرت های پاک و بی آلایش نوجوانان و جوانان سر و کار دارد؛ فطرت های پاک و زلالی که آماده پذیرش هر نقشی هستند. یک معلم با ایمان و هنرمند، می تواند نقش های زیبایی بر لوح سفید دل های شاگردانش بر جای گذارد. او می تواند گل پونه های عاطفه، محبت، فداکاری و امید به آینده ای روشن را در دل نوجوانان و نونهالان برویاند و خارهای کینه، نفرت و حسد را در وجود آنان بخشکاند. امام علی علیه السلام می فرماید:

دل جوان هم چون زمین خالی است که آن چه در آن پاشیده شود، می پذیرد. (۲)

یزید پسری داشت که معلم شایسته و ارزش مندی به نام «عمر القصوص» که از دوست داران امام علی علیه السلام بود، او را آموزش می داد. این معلم شایسته، آموزه های ایمانی اسلام را به فرزند یزید (معاویه دوم) آموخت و تمام وجود او را از پرتو فروزان آموزه های قرآنی روشن نمود. در اثر این تربیت درست، او پس از مرگ پدرش که به خلافت رسید، به منبر رفت و از جنایت جد و پدرش پرده برداشت و پس از آن، مقام خلافت را کنار گذاشت. سپس بنی امیه که سرچشمه این تحول را در معلم او می دانستند، او را گرفتند و زنده، او را در گور کردند.

ص: ۲۸

۱- دیوان حافظ.

۲- نهج البلاغه فیض الاسلام نامه ۳۱.

– عوامل تأثیرگذار در موفقیت معلّم

هنر معلمی، بسیار پیچیده است؛ زیرا ظرفیت وجودی انسان بسیار گسترده می باشد. گاه همانند امواج دریا توفانی و پر تلاطم و گاه هم چون آسمان آبی صاف و روشن است. از این رو، برای فتح قلّه وجودی شاگرد، باید بر رمزهای آموزشی دست یافت تا زمینه موفقیت آماده گردد. موارد زیر، از این عوامل موفقیت هستند که برگرفته از سخنان معصومان علیهم السلام است:

۱. تلفیق علم و عمل

۱. تلفیق علم و عمل

علم آموزی، به خودی خود مفید است، ولی تا وقتی در رفتار و گفتار افراد نمود نیابد، فایده ای نخواهد داشت. در سنت پیشوایان معصوم علیه السلام پیوستگی علم و عمل، همواره به چشم می خورد. رمز موفقیت آنان که معلمان بشر بودند، در این بود که خودشان به دستورهایی که می دادند، عمل می کردند و از هر آن چه نهی می کردند، دوری می گزیدند. آنان به آن چه می گفتند ایمان داشتند و چون سخنانشان از دل بر می خواست، بر دل ها نیز می نشست.

لذا برای این که یک معلم موفق گردد، باید علمش را در عمل به کار گیرد و این در صورتی امکان پذیر است که پیش از هر چیز، در مقام عمل خود را از هر عیبی پیراسته گرداند. چنان که امام علی علیه السلام می فرماید:

کسی که خود را در مقام هدایت و تعلیم قرار می دهد، باید پیش از تعلیم دیگران، خود را تهذیب کند و ادب رفتاری اش بآید، بیش از ادب زبانی اش باشد؛ زیرا کسی که ادب آموز و معلم خویش است، از کسی است که [تنها] معلم و مربی دیگران است، به احترام سزاوارتر است. (۱)

معلمی که رفتارش با ادب همراه نباشد، موفقیتی نخواهد داشت.

ص: ۲۹

علم چندان که بیشتر خوانی

چون عمل در تو نیست نادانی

نه محقق بود، نه دانشمند

چارپایی بر او کتابی چند

آن تهی مغز را چه علم و خبر

که برو هیزم است یا دفتر(۱)

۲. بیان شیوا و رسا

۲. بیان شیوا و رسا

اهمیت شیوه گفتار معلم، از توان علمی او کمتر نیست. معلم افزون بر بار علمی، باید به فن سخن وری آشنا باشد؛ چون ابزار اصلی معلم گفتار و سخن اوست. معلمی که سخن ور خوبی نیست و نمی تواند علم خود را به دیگران منتقل کند، مانند چشمه ای پر از آب گواراست که تشنگان زیادی به دورش گرد آمده اند، ولی راهی برای انتقال این آب گوارا به آنان وجود ندارد.(۲)

هم چنین معلم باید در گفتارش، اصول روان شناختی را رعایت کند. باید بداند که در چه جایگاهی و با چه شاگردانی و در چه سطحی از دانش و عقل تدریس می کند؟ باید در گفتارش از به کارگیری واژه های پیچیده و دشوار و غیر قابل فهم خودداری کند و اگر قصد بیان اصطلاحات علمی و تخصصی را دارد، باید آن را با بیان روشن و مثال های زنده ای برای دانش آموزان در خور فهم نماید. ساده گویی شیوه پیامبران و اولیای الهی بوده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

به ما دستور داده شده است که با مردم به اندازه عقل و درک آنان سخن بگوییم.(۳)

همچنین امام علی علیه السلام فرمود:

ص: ۳۰

۱- گلستان سعدی.

۲- حکایت ها و هدایت ها در آثار شهید مطهری، محمدجواد صالحی، ص ۲۴۰.

۳- سفینه البحار، عباس قمی، ج ۲، باب عقل، ص ۲۱۴.

بهترین کلام آن است که گوش ها را در شنیدن بی رغبت نکند و فهم ها را به سختی و دشواری نیندازد(۱).

۳. آگاه به زمان بودن

۳. آگاه به زمان بودن

امروزه، زندگی اجتماعی با گذشته تفاوت زیادی دارد. آموخته های پیشین معلم، برای امر معلمی امروز، کافی نیست. معلم افزون بر تلاش در افزودن سطح علمی اش باید در جریان دگرگونی ها و تحولات جامعه بوده، با پدیده های جدید آشنایی کامل داشته باشد تا در جامعه خود از آگاه ترین آنان باشد؛ زیرا آگاهی سبب کاهش ضریب خطاهای او خواهد شد و او به راحتی می تواند دشواری ها و پیچیدگی های روزمره را حل کند. امام صادق علیه السلام می فرماید:

کسی که آگاه به زمانش باشد، گرفتاری ها و مشکلات به او هجوم نمی آورند(۲).

هم چنین، آگاهی به زمان سبب می شود که شخص در تحولات جامعه شگفت زده نشود و آمادگی لازم را برای پذیرش هر گونه دگرگونی - که لازمه پیشرفت هر جامعه ای است - داشته باشد. از حضرت علی علیه السلام است که:

کسی که آگاه به زمان باشد، از آماده شدن غافل نمی ماند(۳).

یک معلم خوب باید کنج کاو، جست و جو گر و آگاه به واقعیت ها باشد تا بتواند با واقع بینی اوضاع زمان را درک کند و به نیازهای جامعه پی ببرد. در پرتو این شناخت است که وقت و نیروی خود را صرف مطالعات پراکنده

ص: ۳۱

۱- شرح فارسی غرر الحکم و درر الکلم، ج هفتم، فهرست موضوعی، ص ۳۳۲.

۲- بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۲۶۹.

۳- تحف العقول، ص ۹۹.

و موضوعات گوناگون نخواهد کرد، بلکه همت خود را وقف یادگیری مهارت های جدید می کند تا بتواند آموخته های فرا گیران را به واقعیت های خارج از مدرسه ارتباط دهد و در عمل به آن ها بیاموزد که آموخته هایشان را چگونه می توانند در زندگی به کار گیرند و از آموزش مطالبی که تنها برای پر کردن وقت کلاس بوده و هیچ کاربردی در زندگی آنان ندارد، خودداری کند.

۴. شناخت تفاوت های فردی

۴. شناخت تفاوت های فردی

ممکن است در یک کلاس آموزشی، فرا گیران از لحاظ سن و سال یکسان باشند، ولی از نظر رشد ذهنی و تحوّل شناختی باهم یکسان نباشند. لذا سطح دریافت، احساس علاقه و نیازهای دانش آموزان متفاوت خواهد بود. یک معلم باید با شناخت کامل بتواند از رفتار و استدلال دانش آموزان این تفاوت ها را تشخیص دهد و با شناخت کامل از شرایط مالی، عاطفی، بهره هوشی و موقعیت خانوادگی، انتظارات خود را در حد توان آنان گرداند.

چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

انسان ها همانند معدن ها، گوناگون اند: یکی طلا و دیگری نقره است. (۱)

همان گونه که طلا و نقره را از نظر ویژگی نمی توان باهم مقایسه کرد، ویژگی های اخلاقی، درسی و خانوادگی فرا گیران را هم نمی توان با هم سنجید. از این رو، درست نیست که از کم توانان بخواهیم هم پای پر توانان کلاس فعالیت و پویایی داشته باشند. این امر سبب دل زدگی و دل سردی آنان خواهد شد. بنابراین، یک معلم هنرمند و نو آور باید به سبب ویژگی های فردی فرا گیران روش های گوناگونی را تجربه کند و با هر یک به گونه ای خاص برخورد نماید. هنرمندی و مهارت معلم کمک می کند که وی شرایطی

ص: ۳۲

فراهم آورد تا کم توان ترین شاگردانش هم راه تواناترین آنان، به یک اندازه امکان رشد و شکوفایی داشته باشند و استعدادهایی که در وجودشان نهفته است، کم کم به فعلیت برسد.

معلمی شاگرد تنبلی را پند و اندرزی داد و بدی های تنبلی را توضیح می داد. ناگهان متوجه شد که شاگرد ضمن گوش دادن به او، با ذغالی بر روی زمین شکل هایی می کشد. فهمید که شاگردش به نقاشی علاقه دارد. سپس موضوع را با پدر و مادر کودک در میان گذاشت. چیزی نگذشت که او در رشته نقاشی سر آمد روزگار شد(۱) و نام بهزاد زبان زد مردم گشت.

۵. پرهیز از اجبار و تنبیه بدنی

۵. پرهیز از اجبار و تنبیه بدنی

امروزه از نظر علمی و تربیتی، به کارگیری اجبار و تنبیه بدنی برای امر آموزش روشی غیر مجاز شناخته می شود و نظام های آموزش و پرورش پیشرفته دنیا، از این کار جلوگیری می کنند. اهمیت این مسأله در اسلام کاملاً روشن است چنان که امام علی علیه السلام فرموده اند:

اندرز انسان خردمند به وسیله ادب است و تنها حیوانات با زدن، تربیت می شوند.(۲)

مردی خدمت حضرت علی علیه السلام رسید و از فرزند خود شکایت کرد. حضرت فرمود فرزندت را نزن، بلکه برای ادب کردنش از او قهر کن؛ ولی مواظب باش قهرت طول نکشد و هر چه زودتر آشتی کن.(۳)

در این حدیث امام علی علیه السلام تنبیه بدنی را رد می کند و به جایش از تنبیه عاطفی استفاده می کند؛ زیرا پدر تنها پناه گاه و تکیه گاه کودک است. قهر

ص: ۳۳

۱- معلم موفق، حسین دهنوی، ص ۷۷.

۲- غرر الحکم، ص ۲۳۶، برگردان: محمدعلی انصاری.

۳- بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۱۱۴ (به نقل از الحدیث، ص ۲۵۰).

کردن پدر برای کودک، بزرگ‌ترین مجازات روحی و معنوی است. البته اگر قهر کردن ادامه یابد، سبب شکست روحی کودک می‌شود، لذا فوراً سفارش می‌کند که جدایی نباید طول بکشد. پس معلم نباید با بهره‌گیری از روش‌های استبدادی مانند زور، تهدید و ترساندن، دانش‌آموزان را به آموختن وادار نماید. چه بسا برخی از تنبیه‌ها دانش‌آموز را از درس و مدرسه و کتاب بیزار می‌کند. شاگردی می‌گوید: روزی در کلاس در حالی که دبیر علوم سرگرم کشیدن تصویری روی تابلو بود، یکی از شاگردان صدایی غیر عادی در آورد؛ به گونه‌ای که همه کلاس خندیدند. معلم جلو آمد و دو سیلی محکم به من بی‌گناه زد و از کلاس بیرونم کرد. پس از آن، از هر چه گیاه، حیوان، انسان و علوم تجربی بی‌زار شدم و دیدنشان آن قدر برایم آزار دهنده شد که دیگر هیچ کتاب علوم تجربی را باز نکردم. (۱)

معلم خوب می‌داند که در میدان آموزش و پرورش تنبیه به معنای آگاه کردن و هوشیار ساختن به کار می‌رود. پس نباید آدم خواب‌آلود را با زور و کتک بیدار کرد.

به کارگیری زور، آن هم برای معلم که به زیور علم و دانش آراسته است و باید سنجیده و عاقلانه گل‌های طراوت، دوستی و لطف را به انسان‌ها هدیه نماید، کار شایسته‌ای نیست.

سیره عملی معصومان علیهم السلام

سیره عملی معصومان علیهم السلام

رسول گرامی اسلام و امامان معصوم علیه السلام، معلمان واقعی بشر هستند. آنان درس فضیلت و پرهیزکاری را به مردم می‌آموختند و با جاذبه‌ای که داشتند، مشتاقان به نور، پروانه وار به گرد شمع وجودشان جمع می‌شدند و به آن چه می‌گفتند، ایمان پیدا کرده صادقانه عمل می‌کردند. هر چند، بیشتر این

ص: ۳۴

بزرگواران به سبب شرایط نامساعد زمانشان موفق به تشکیل مجالس درس نشده و شاگردان بی شماری را تربیت نکردند ولی امام محمدباقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام از فرصت طلایی فترت زمامداران زمان خود، بیشترین بهره را بردند و با برقراری جلسه های درس و بحث در مسجد مدینه، در عمل به تعلیم و تربیت همت گماشتند. به نوشته مورخان، در مکتب امام ششم بیش از بیست هزار دانشجو تربیت شدند که چهار هزار نفرشان تنها در یک دوره تحصیل می کردند. از شاگردان ممتاز امام صادق علیه السلام، جابر بن حیان شیمی دان نامی است که تقریرات درس امام صادق علیه السلام را نوشته است.

محمد بن طلحه شافعی (وفات: ۶۵۴) چگونگی تدریس امام صادق علیه السلام را این گونه بیان می کند:

از دریای بی کران علم آن حضرت گوهرهای گران بها به دست می آمد. دیدارش انسان را به یاد آخرت می انداخت و شنیدن بیاناتش درس تقوا و فضیلت می داد. مناقب و فضائلش بی شمار بود. او علم را با فضیلت اخلاقی به هم آمیخته بود و این روش، روش خاص انبیا و اولیای خدا است. (۱)

اینک به نمونه هایی از رفتار عملی پیشوایان معصوم علیه السلام اشاره می شود.

بهره گیری از روش های عملی در آموزش

بهره گیری از روش های عملی در آموزش

یک. روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم از خانه خارج شد؛ در حالی که در یک دست طلا و در دست دیگرشان ابریشم داشت و فرمود: این دو بر مردان امت من حرام است و بر زنانشان حلال است. (۲)

دو. شخصی از امام باقر علیه السلام پرسید: خوردن پنیر حرام است یا حلال؟ حضرت به غلام شان فرمودند تا پنیر بخرد. پس از خریدن پنیر، حضرت به همراه پرسش کننده، آن را میل فرمودند. (۳)

ص: ۳۵

۱- تعالیم آسمانی اسلام، محمد صفی، ص ۳۰۶ به نقل از: مطالب السؤال، ص ۸۱.

۲- بحارالانوار، ج ۶۵، ص ۱۵۲.

۳- بحارالانوار، ج ۸۰، ص ۲۴۸.

زنی از بانوان مدینه، خدمت حضرت فاطمه علیهاالسلام رسید و پرسشی مطرح کرد. حضرت پاسخ دادند پرسش های دیگری کرد و باز حضرت پاسخ دادند تا این که به پرسش دهم رسید و آن حضرت پاسخ فرمودند، ولی آن زن شرمند شد و گفت: بیش از این مزاحم نمی شوم. حضرت فاطمه علیهاالسلام با گشاده رویی فرمود: هر چه می خواهی بپرس. اگر به کسی صد هزار دینار بدهند که بار سنگینی را بر بامی ببرد، آیا با توجه به آن مزد زیاد، احساس خستگی می کند؟ گفت: نه. فرمود: من در مقابل هر پاسخ که به تو می دهم، مزدی هزاران بار بیش از آن می گیرم و شایسته است که هرگز خسته و ملول نشوم. (۱)

شناخت استعداد شاگرد ۱

شناخت استعداد شاگرد (۲)

امیرمؤمنان علی علیه السلام با یکی از یارانش، برای خرید به بازار رفته بود. وقتی به بازار برده فروشان رسید، حضرت به چهره یکایک برده ها نظر انداخت و نگاهش بر چهره یکی از آنان متوقف شد. به برده فروش فرمود: این مرد را به چند می فروشی؟ برده فروش گفت: پنجاه دینار. امام به همراه خود گفت: پنجاه دینار به او بده تا این مرد را تحویل بگیرم. فروشنده که انتظار نداشت آن برده با آن قیمت به فروش برسد، پشیمان شد و گفت: نمی فروشم و کوشید قیمت را بالا ببرد. تا این که به چهار صد دینار راضی شد. امام دست برده را گرفت و به خانه آورد. همراه امام که از این کار شگفت زده شده بود، پرسید: چرا این همه پول را برای خرید برده ای دادید؟

ص: ۳۶

۱- بحارالانوار، ج ۲، تفسیر امام عسکری علیه السلام به نقل از: تعالیم آسمانی اسلام، ص ۳۹ با گزینش.

۲- هشدارهای تربیتی، علی اکبر مظاهری، صص ۲۰ و ۲۱ با گزینش.

ما می توانستیم با این پول هفت یا هشت برده بخریم. امام نگاه پر معنایی کرد و فرمود: تو نمی دانی این مرد چه انسان باارزشی است و در او چه استعدادهای عظیمی نهفته است. تنها ظاهر او را می بینی که مانند دیگر برده ها است، اما من می خواهم از او انسانی عالی قدر بسازم؛ انسانی کم نظیر. آن برده کسی نبود مگر میثم تمار همو که بلندای مقام او از دسترس بسیاری از انسانها دور مانده است.

پرهیز از جدال

پرهیز از جدال

شخصی به امام حسین علیه السلام عرض کرد: بنشین تا باهم در مسائل دینی مناظره کنیم. حضرت به او فرمود: من در دین و آیینم آگاهم و راه هدایت روشن است. اگر تو در دین داری و آیین خویش ناآگاه هستی، برو و تحقیق کن. مقام انسانی من اجازه نمی دهد که دست به کار جدال و ستیز شوم. به هوش باش که شیطان، آدمی را وسوسه می کند و با سخن های درگوشی با انسان، رازگویی می کند و به او می گوید: جدال کن؛ چون شاید مردم گمان کنند که تو از لحاظ بینش دینی، ناتوان و نادان هستی. (۱)

حقوق معلم ۱

حقوق معلم (۲)

شخصی نزد امام سجاد علیه السلام آمد و از قاتل پدرش، شکایت کرد و قصد قصاص داشت. امام سجاد علیه السلام از او پرسید: آیا این شخص بر تو خدمتی نکرده است که به جای قصاص، دیه بگیری؟ گفت: چند روزی معلم من بوده است، ولی این دلیل نمی شود که از قصاص او منصرف شوم. حضرت فرمود: چه می گویی؟ ارزش آموختن و ارشاد از خون بیش تر است. لذا آن مرد از

ص: ۳۷

۱- آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ص ۱۸۹.

۲- بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۲، با گزینش.

قصاص چشم پوشی کرد.

بزرگداشت شاگرد

بزرگداشت شاگرد

امام صادق علیه السلام - بنیان گذار نخستین دانشگاه اسلامی - در مجلسی با گروهی از شاگردان اش حضور داشتند که هشام بن حکم - یکی از جوان ترین شاگردان حضرت - به مجلس وارد شدند. امام صادق علیه السلام او را گرامی داشت و در صدر مجلس نشاند و برای بزرگداشت بیشتر او فرمود:

ایشان کسی است که ما را با قلب و زبان و دست یاری می رساند. (۱)

هماهنگی گفتار و رفتار

هماهنگی گفتار و رفتار

مادری به همراه فرزندش نزد پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم رسید و از وی خواست که فرزندش را نصیحت فرماید که خرما کمتر بخورد. پیغمبر اکرم فرمود: او را ببر و فردا نزد من بیاور. فردا که کودک را آورد پیامبر فرمود: پسر جان کمتر خرما بخور. مادر کودک گفت: یا رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم: همین حرف را دیروز به فرزندم می فرمودی! پیامبر فرمود: چون خودم دیروز خرما خورده بودم، او را از خوردن آن منع نکردم. آری: «رطب خورده، منع رطب چون کند!».

حق شناسی از معلم

حق شناسی از معلم

عبدالرحمن سلمی به فرزند امام حسین علیه السلام سوره حمد را آموخت. وقتی در حضور پدر، سوره را خواند، امام حسین علیه السلام افزون بر پول نقد و پارچه ای که از راه حق شناسی به معلم داد، دهان معلم را پُر از دُر نمود. کسانی که از این همه توجه حضرت، شگفت زده شده بودند، در آن باره، از حضرت سؤال کردند. امام حسین علیه السلام فرمود: چه وقت پاداش من با عطای آموزش این

ص: ۳۸

۱- منیه المرید، شهید ثانی، ص ۲۳۲ به نقل از: معلم نمونه، مجید رشیدپور، ص ۱۰۴.

معلم، برابری می کند؛ یعنی آموزش سوره حمد از بخشش مالی من ارزنده تر است. (۱)

مدارا با معلم

مدارا با معلم

هلال بن حکم می گوید: پس از شرف یابی به محضر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم و پذیرش اسلام از واجبات و سنت های دینی مطالبی آموختم. از جمله این که به من توصیه شده بود، هرگاه عطسه نمودم، خدا را حمد گویم و اگر دیگری عطسه کرد، درباره اش دعا کنم. روزی در صف نماز جماعت، یکی از نمازگزاران عطسه کرد. من گفتم: «یرحمک الله». دیدم نمازگزاران زیر چشمی و با تندی به من نگاه می کنند. با خود گفتم چرا این چنین مرا نگاه می کنند. این کار تکرار شد و مردم با شنیدن کلام من «سبحان الله» می گفتند. پس از پایان نماز فوراً پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: کسی که در میان نماز سخن گفت که بود؟ مردم به من اشاره کردند. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم مرا نزد خود فرا خواند و سپس تذکر اصلاحی خود را آن قدر با نرمی بیان فرمود که من هیچ معلمی را در مقام آموزش، با مداراتر از پیغمبر ندیده ام. (۲)

ایجاد شور و علاقه به درس خواندن

ایجاد شور و علاقه به درس خواندن

روزی امام حسن مجتبی علیه السلام فرزندان خود و برادرش را فرا خواند و به آنان فرمود: همه شما کودکان جامعه امروزید و امید است که بزرگان اجتماع فردا باشید. دانش بیاموزید و در کسب دانش کوشا باشید و هر کدام که ذهن قوی ندارید و نمی توانید در مجلس درس مطالب استاد را نگاه دارید، آن ها را بنویسید و نوشته ها را در منزل نگاه داری کنید تا به هنگام نیاز، بدان ها مراجعه

ص: ۳۹

۱- مستدرک، ج ۱، ص ۲۹۰ به نقل از: الحدیث ص ۲۴۳، ج ۳.

۲- اسدالغابه، ج ۵، ص ۶۶ به نقل از: الحدیث، ج ۳، ص ۲۴۲.

کنید. (۱)

و نیز امام سجاد علیه السلام وقتی به جوانان محصل بر می خورد، برای آن که در ادامه تحصیل تشویقشان کند، آنان را نزد خود می خواند و می فرمود:

امید است همواره در گشایش و راحتی باشید. ای محصلان، شما امانت های علم و دانش هستید. امروز نوجوانان این جامعه هستید و به زودی بزرگان جامعه دیگر خواهید بود. (۲)

ص: ۴۰

۱- بحارالانوار، ج ۱۱۰ به نقل از الحدیث، ج ۳، ص ۲۴۶.

۲- الحدیث، ج ۳، ص ۹۳.

فصل سوم: وظایف متقابل معلم با شاگردان و همکاران

امروزه رابطه برخی از دانش آموزان با معلمان شان بسیار کم رنگ شده است. معلمان برای برقراری ارتباط با این گونه دانش آموزان با دشواری های فراوانی رو به رو هستند. به گونه ای که گاهی آنان در برابر برنامه های اصلاحی معلم مخالفت می کنند. بررسی ها نشان می دهد که: ارتباط میان معلم و شاگرد به ویژه در دوره های راهنمایی و دبیرستان، بسیار سطحی و خشک است و کمتر صمیمیت و علاقه ای میان معلم و شاگرد وجود دارد. (۱)

هر چند علت برخی از این رفتارها، ناشی از افزایش سن، دوره بلوغ و تأثیر پذیری از فرهنگ بیگانه است، ولی بخش مهمی از این رفتارها به علت آگاه نبودن از وظایف متقابل معلم و شاگرد است. افزون بر رابطه معلم و شاگرد که باید در شرایط مناسب باشد، باید رابطه معلم با دیگران مانند همکاران و والدین دانش آموزان نیز مناسب باشد تا با همکاری آنان بتواند طرح های مورد نظر خود را به طور شایسته اجرا کند. در ادامه به این موضوع می پردازیم:

ص: ۴۱

اشاره

وظیفه مشترک معلم و شاگرد

زیر فصل ها

۱. آموزش و یادگیری برای خدا

۲. خودداری از جدال

۳. آمادگی قلبی برای درس

۴. فروتنی

۱. آموزش و یادگیری برای خدا

۱. آموزش و یادگیری برای خدا

در نظام آموزش و پرورش اسلامی، دانش آموزان و دانش جویان باید انگیزه و هدفی الهی داشته باشند. هدف آنان باید رسیدن به کمالات وجودی برای شناخت هر چه بیشتر و بهتر خداوند باشد. کسانی که روح علمی را همراه با انگیزه الهی نمایند، با بهره گیری از دو ویژگی نشاط و امید، با گرمی و شادابی بیشتری نسبت به دیگران راه می پویند و وجود سختی ها و دشواری ها برای آنان کم رنگ تر جلوه می کند و در برخورد با مسائل گوناگون با صبر و آرامش عمل می کنند. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

اگر روزی بر من بگذرد که در آن روز، علمم را نیفزایم تا مرا به خدا نزدیک کند، طلوع آفتاب آن روز، بر من مبارک میباد. (۱)

بنابراین، وظیفه معلمان و دانش آموزان این است که دانش را توأم با ایمان به خدا داشته نموده به وسیله آن خدای خود را بهتر بشناسند و بدانند که خواست خداوند از انسان چیست.

۲. خودداری از جدال

۲. خودداری از جدال

فضای آموزش و پرورش ایجاب می کند که سرشار از عاطفه، مهر و دوستی و احترام باشد. برای فراهم آوردن چنین فضایی

باید معلم و دانش آموز هر کدام جایگاه یکدیگر را بشناسند. هر دو باید بکوشند ضمن شناخت جایگاه واقعی خود و دیگری، از انجام امور ناپسندی مانند جدال در بحث که به آلودگی فضای تربیتی می انجامد، خودداری کنند. امام علی علیه السلام می فرماید:

از مجادله و ستیز پرهیزید؛ زیرا این دو، دل های برادران دینی را نسبت به

ص: ۴۲

۱- نهج الفصاحه، حدیث ۱۲۶، ص ۲۳.

یکدیگر کدر می کند و دانه نفاق را می پروراند. (۱)

حتی پرسش هایی که میان معلم و شاگرد طرح می شود، باید یادگیری و ارشاد باشد، نه چیز دیگر. شهید ثانی در این باره می فرماید:

پرسش هایی که معلم و شاگرد در بحث مطرح می کنند، نباید با هدف وانمود ساختن ناتوانی یا طعنه زدن به جنبه های علمی دیگری باشد، بلکه باید پرسش شاگرد از معلم به منظور فرا گرفتن و یادگیری و پرسش معلم از شاگرد به منظور راهنمایی شاگرد به حقیقت و واقعیت باشد اگر هدف پرسش گر، خودنمایی و ستیزه جویی باشد و بخواهد از راه سؤال پیچ کردن، غلبه و پیروزی خویش را به رُخ دیگران بکشد، این رویه و چنین هدف گیری هایی در دل و جان، انسان پلیدی به بار می آورد. (۲)

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

از مجادله پرهیزید، اگر چه حق با شما باشد. (۳)

۳. آمادگی قبلی برای درس

۳. آمادگی قبلی برای درس

از عوامل مؤثر در یادگیری، آمادگی معلم برای تدریس و آمادگی دانش آموز برای فراگیری است. معلم باید با آمادگی کامل جسمی و روحی، برنامه ویژه، طرح کامل درس و تهیه ابزارهای لازم برای تدریس در کلاس حضور یابد تا بتواند مطالب را به راحتی به دانش آموزان منتقل نماید تا هیچ گونه ابهامی برای دانش آموز باقی نماند.

ص: ۴۳

۱- اصول کافی، ج ۲، ص باب المرأ، ص ۳۰۰.

۲- آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ص ۱۸۶.

۳- سفینه البحار، ج ۲، ص ۵۳۲، باب المرأ.

از سوی دیگر، دانش آموز باید با آمادگی کامل جسمی و روحی، انجام تکالیف گذشته، تمرین درس گذشته و فراهم ساختن وسایل مورد نیاز برای یادگیری، در کلاس حضور یابد و با دقت به سخنان معلم گوش فرا دهد و از آن یاد داشت برداری کند به گونه ای که خود را در فراگیری علم و دانش سهیم بداند.

۴. فروتنی

۴. فروتنی

از ویژگی های دانش آموز و معلم مسلمان آن است که درباره یکدیگر تواضع و فروتنی داشته باشند.

انسانی که دارای روحیه علمی است باید همواره از تعصب، غرور و جمود فکری دور باشد و فروتنی و خود کمتر بینی را سر لوحه کارش قرار دهد. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

دانش را فرا گیرید و آن را به مردم بیاموزید. سنگینی و آرامش را نیز یاد بگیرید و در برابر استاد خویش فروتن باشید و با شاگردان خود نیز همین شیوه را به کار برید و هرگز از عالمان خودخواه نباشید. (۱)

فروتنی به عنوان یک روش تربیتی، تنها به معلم اختصاص ندارد؛ بلکه شاگرد نیز باید فروتنی داشته باشد. در پرتو تواضع و فروتنی میان معلم و شاگرد است که:

شاگرد آزادانه دشواری های خود را با معلم در میان می گذارد. افزون بر استفاده های علمی، راه و رسم زندگی را می آموزد و در می یابد که چگونه بر دشواری ها غلبه کند و چگونه با دیگران معاشرت کند و چه اصولی را باید

ص: ۴۴

رعایت نماید. (۱)

البته فروتنی زمانی تأثیر گذار است که از دل برخیزد و فرد واقعا بدان معتقد باشد و گرنه تواضع ظاهری تأثیری سطحی و ظاهری خواهد داشت. رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید:

تواضع کنید که تواضع در دل است. (۲)

بر این اساس، معلم و شاگرد باید این رابطه صحیح را میان خودشان تقویت کنند.

وظایف شاگرد نسبت به معلم

اشاره

وظایف شاگرد نسبت به معلم

وظیفه یک شاگرد خوب برای بهره مندی بیشتر از فضل و دانش معلم به قرار زیر است:

۱. نگرش مثبت و شناخت جایگاه معلم

۱. نگرش مثبت و شناخت جایگاه معلم

اساسا نگرش مثبت، به توسعه روابط سالم میان افراد کمک می کند و شناخت جایگاه واقعی افراد، سبب تجدید و بازنگری در رفتار آنها می شود.

یک دانش آموز خوب، باید از مقام و منزلت معلم خود آگاه باشد و بداند که معلم پدر روحانی اوست و او به منزله فرزند وی می باشد. فرزند روحانی از فرزند جسمانی، مهم تر و ارج مندتر است. از سوی دیگر دانش آموز باید معلم را به دید پزشکی بداند که می خواهد بیماری ها و نادانی های او را دور نماید و سلامتی و سعادت را به او ببخشد. بنابراین، باید از فرمان معلم سرپیچی نکند. چنان که لازم است هر بیماری از هر آن چه اثر دارو را خنثی

ص: ۴۵

۱- معلم نمونه، ص ۱۰۳.

۲- راهنمای انسانیت ترجمه موضوعی نهج الفصاحه، فرید تنکابنی، ص ۵۶.

می کند، پرهیز نماید. از این رو، شاگرد باید خویشتن را از پلیدی های روحی و معنوی مانند کینه، حسد، حرص، تکبر و مانند آن ها، نگاه دارد تا راهنمایی های معلم در او سودمند گردد. (۱)

۲. پرهیز از پرسش های نابه جا و پیش دستی در پاسخ

۲. پرهیز از پرسش های نابه جا و پیش دستی در پاسخ

دانش آموزی که می خواهد از حضور معلم بهره گیرد، نباید با پرسش های نابه جا و بیهوده، وقت معلم را بگیرد و توفیق فراگیری علم را از خود و دیگران سلب نماید. امام علی علیه السلام می فرماید:

حق معلم آن است که دانش آموز با پرسش های زیادی او را سؤال پیچ نکند و تا معلم چیزی نپرسیده جواب نگوید. (۲)

اگر کسی از معلم سؤالی پرسید شاگرد او باید بداند که معلمش در پاسخ گویی بر وی مقدم است. امام سجاد علیه السلام می فرماید:

اگر کسی از او [معلم] پرسشی کرد، در پاسخ دادن به آن پرسش پیش دستی نکن و بگذار خود او [معلم] آن پرسش را پاسخ دهد. (۳)

۳. احترام به معلم

۳. احترام به معلم

دانش آموز باید در همه جا و همیشه احترام معلم را نگاه دارد و از عیب های او چشم پوشی کند و بر او خرده نگیرد. امام سجاد علیه السلام در این زمینه می فرماید:

حق معلم بر تو آن است که همواره با دیده بزرگ داشت و تکریم به او بنگری؛ مجلس او را گرامی بداری؛ به سخنانش با دقت گوش فرا دهی، رو به جانب او بنشینی و در حضور او صدایت را بلند نکنی. (۴)

ص: ۴۶

۱- برگرفته از: آداب تعلیم و تعلم در اسلام، محمدباقر حجتی، صص ۳۱۸ و ۳۱۹ با گزینش و ساده نویسی.

۲- بحارالانوار، ج ۲، ص ۶۴.

۳- من لا یحضر الفقیه، ج ۲، ص ۶۲۰؛ خصال صدوق، ص ۵۶۷.

۴- بحارالانوار، ج ۲، ص ۴۴.

امام علی علیه السلام هم درباره احترام شاگرد به معلم می فرماید:

احترام معلم را در حضور و غیبتش نگاه دارد! هرگاه به مجلس او وارد می شوی به همه حاضران به طور عمومی و به معلم به ویژه سلام و ادای احترام کن. (۱)

دانش آموز باید از انجام تمام کارهایی که زمینه ناراحتی معلم را فراهم می آورد، خودداری نماید. البته با تأسف باید گفت برخی به سبب ناآگاهی از وظیفه، از فروتنی و نرمی معلم و رابطه دوستانه او، سوء استفاده می کنند و حقوق واجب او را نادیده می گیرند؛ با شوخی ها و گاه حرف های زننده و رفتارهای ناسنجیده، درباره او حرمت شکنی می کنند؛ در حالی که این گونه روش های نادرست ممکن است اساس دوستی ها و رابطه صمیمانه آن ها را به هم بزند. ارسطو گفته است:

برای بقای دوستی باید دوستان، فضیلت و ارزش یکدیگر را بشناسند و آن را به دیده احترام بنگرند. (۲)

البته معلم باید اجازه سوء استفاده به چنین دانش آموزانی را ندهد و به شکل غیر مستقیم آنان را به رفتار نادرستشان متوجه نماید.

وظایف معلم نسبت به شاگرد

وظایف معلم نسبت به شاگرد

رابطه سالم و جهت دار میان معلم و دانش آموز از مهم ترین عوامل موفقیت برای معلم است. از این رو، معلم باید برای برقراری این رابطه سازنده، نخست با دانش آموز رابطه ای عاطفی برقرار کند تا زمینه را برای ارتباط فکری و علمی آماده نماید. امام سجاد علیه السلام وظیفه معلم را در رابطه با شاگرد

ص: ۴۷

۱- بحارالانوار، ج ۲، ص ۴۴.

۲- تعالیم آسمانی اسلام، محمد صفحی، ص ۱۸۱.

این گونه بیان می کند:

اما حق کسانی که به شنیدن کلام تو نشسته اند این است که بدانی خداوند تو را سرپرست و حافظ حقوق آنان قرار داده است و تکلیف تو آن است که آنان را به بیشترین بهره ممکن برسانی؛ با دانش آموز به خوش خویی و نرمی رفتار کنی؛ این مسوولیت را به خوبی انجام دهی و نیازهای معنوی آنان را برآورده سازی؛ نسبت به آنان خیرخواه و نصیحت گر باشی. همان گونه که یک سرپرست به امور کسانی که تحت تربیت و حمایتش هستند، رسیدگی می کند.

باید صبر و تحمل داشته باشی و حساب گری کنی! همانند کسی که اگر تهی دستی را می بیند، به اندازه نیازش به او می بخشد؛ در این صورت است که واقعا راهنما و رهبر شایسته ای برای او هستی. در غیر این صورت، نسبت به آفرینش او ظلم کرده ای. (۱)

بر اساس این حدیث، معلمان در برابر فرزندان جامعه که به امانت به دست آنها سپرده شده اند، رسالت سنگینی را بر دوش دارند. وظیفه آنان تنها این نیست که مطالب علمی را در اذهان دانش آموزان انباشته کنند، بلکه باید آنان را مانند فرزندان خویش بیندارند و در تربیت و تهذیب اخلاقی آنان بیشترین تلاش را داشته باشند و بکوشند ملکات اخلاقی را در وجود آنان تقویت کرده، نهادینه سازند.

«گیلبرهیت» در مقایسه ای که میان وظیفه پزشکان و معلمان دارد، وظیفه معلمان را مهم تر و سنگین تر از پزشکان می داند و می گوید:

وقتی مردم ببینند که پزشک وظیفه واجب خود را انجام نمی دهد، به آسانی از او روی می گردانند؛ اما کودکان خردسال و [دانش آموزان] چگونه می توانند از معلم خود روی گردانده به آموزگار دیگری روی بیاورند. از همین جاست که مسوولیت آموزگاران در برابر وجدانشان و در برابر ملت

ص: ۴۸

بیش از مسوولیت پزشکان و دیگر خدمت گزاران انسانیت می باشد. (۱)

وظایف معلم در رابطه با مدرسه و همکاران

وظایف معلم در رابطه با مدرسه و همکاران

عرصه آموزش و پرورش، بسیار مقدس است. بنابراین، فضای آموزشی و محیط اداری آن باید از مهر، و دوستی و نظم و دقت سرشار باشد و از هر گونه کینه و دشمنی و زشتی پاک باشد. باید نور الهی و روح معنویت در آن حاکم باشد تا غنچه وجود دانش آموزان را شکفته سازد. محیط مدرسه، محیط اجتماعی کوچکی است. باید به گونه ای باشد که دانش آموز روح همکاری، انصاف، عدالت، گذشت صمیمیت و احترام به قانون و دیگران را در آن ببیند، بیاموزد و به کار گیرد.

روابط مناسب معلم با همکاران سبب می شود فرصت هایی برای ارزیابی، مدیریت کلاس ها، بهبود روش های تدریس و مقررات مدرسه پیش آید و در نتیجه احترام میان معلمان و دانش آموزان افزایش یابد. البته ممکن است معلم در رابطه با برنامه های آموزشی و تربیتی طرح هایی داشته باشد و برای اجرا با مسوولان مدرسه اختلاف نظر داشته باشد. که این مسأله در هر کاری طبیعی است ولی آن چه مهم است با روش درست عمل کردن است.

بهبتر است معلم طرح های خود را از راه های منطقی و متعارف به مسوولان و تصمیم گیران آموزشی برساند و در صورت تصویب، هماهنگ با مدرسه آن را اجرا کند. هماهنگ نبودن با برنامه های مدرسه، به هرج و مرج بی اعتمادی دانش آموزان می انجامد. انتقاد معلم از ماده درسی و برنامه مورد اجرا در حضور شاگردان عاقلانه نیست و افزون بر نتایج منفی، دانش آموز را از ادامه کار، دل سرد خواهد کرد. رعایت قوانین و مقررات یک مجتمع آموزشی، تنها مختص به شاگرد نیست، بلکه معلمان نیز در آن شریک بوده و

ص: ۴۹

اهمیت رعایت آن برای معلم بیشتر است. (۱)

فصل چهارم: جایگاه معلم و نقش سازنده او در آموزش و پرورش

اشاره

فصل چهارم: جایگاه معلم و نقش سازنده او در آموزش و پرورش

زیر فصل ها

جایگاه معلم

جایگاه معلم

اشاره

جایگاه معلم

معلم یکی از ارکان اساسی و از مهم ترین عوامل رشد در توسعه نظام آموزش و پرورش است؛ چون یادگیری و تربیت انسان، فرایندی پویا و تعاملی میان معلم و شاگرد است و تنها یک معلم خود ساخته و نوآور می تواند آن را برآورده نماید. امروزه، معلم با پذیرفته شدن تفاوت های فردی در ظرفیت وجودی و روحیات فرا گیران، با کار سخت و پیچیده ای رو به روست. وی برای این که بتواند در گلستان مدرسه، گل های خوش بویی برویاند و به نتیجه برساند و به همه نیازهای فرا گیران پاسخ دهد، هرگز نمی تواند، سرمشق پیش ساخته ای داشته باشد، بلکه می بایست از روش های گوناگون بهره گیرد و نقش های گوناگونی ارائه دهد. تغییر نقشی که یک معلم در محیط آموزشی دارد، با نقش یک هنرپیشه متفاوت است؛ زیرا معلم افزون بر تدریس، می خواهد درس زندگی بدهد بنابراین، در هر کجا و در هر نقشی که باشد،

ص: ۵۰

معلم است. نقش هایی که معلم بر عهده دارد، آن قدر به هم نزدیک اند که نمی توان آن ها را از هم جدا کرد. به هر حال، آگاهی از نقش ها، سبب می شود که معلّم کارهای خود را ارزیابی کند و بیشتر در رفتار و گفتار خود دقت نماید. برخی از این نقش ها به قرار زیر است:

۱. نقش آموزشی

۱. نقش آموزشی

نخستین نقش معلم درس دادن است؛ یعنی بتواند اندوخته های ذهنی و علمی خود را در قالبی گیرا و آسان در اختیار فراگیران قرار دهد که از آن بهره مند گردند. برای این منظور معلم باید از فنون و مهارت های آموزشی، اصول آموزش و پرورش و روان شناسی عمومی، آگاهی های کافی داشته باشد؛ ظرفیت وجودی فراگیران را بشناسد؛ چگونگی برقراری ارتباط عاطفی با آن ها را بداند و از شیوه های تدریس، روش های ایجاد انگیزه و چگونگی بهره گیری از ابزارها و وسایل کمک آموزشی آگاهی داشته باشد. به عبارت بهتر معلّم باید بداند که چه می آموزد؟ برای چه می آموزد؟ به چه کسی می آموزد؟ و چگونه باید بیاموزد. به طور کلی در ایفای نقش تدریس است که هنر معلمی نمود می یابد.

۲. نقش پرورشی

۲. نقش پرورشی

معلم چه بخواهد و چه نخواهد نقش تربیتی را هم عهده دار است. چون که تزکیه بر تعلیم و پرورش بر آموزش مقدم است. از این رو، باید بکوشد خداوند را همیشه بر کارهای خود ناظر بداند و با صبر و شکیبایی مانند معلمان واقعی بشر مستقیم یا غیر مستقیم، فراگیران را به آداب پسندیده و اخلاق اسلامی دعوت کند و در کنار آموختن درس به شاگردان همانند یک مبلغ دینی از هر فرصت طلایی که در کلاس و محیط آموزشی پیش می آید، بهره گرفته با روش های گیرایی مانند داستان و مثال های اخلاقی، فراگیران را با ارزش های دینی آشنا ساخته و در راهنمایی و ارشادشان کوشش نماید.

بی تردید معلمانی که نتوانند خودسازی کنند، در انسان سازی و جلب اعتماد تربیت شوندگان نیز موفق نخواهند بود.

نفس خود ناکرده تسخیر ای فلان

چون کنی تسخیر نفس دیگران

نفس را اول برو در بند کن

پس برو آهنگ و عظم و پند کن (۱)

۳. نقش الگویی

۳. نقش الگویی

درس دادن بهانه ای است تا شاگرد در کنار درس خواندن در پی نیاز روحی و روانی اش برای «همانند سازی»، پا را از محیط خانواده فراتر نهاده و وارد فضای گسترده تری به نام مدرسه شود و در آن جا کاستی ها و ناتوانی های خود را جبران کند. دانش آموز در پی سرمشقی کامل تر، تواناتر و جذّاب تر است تا با پیروی از او خود را از نظر فضایل و کمالات همانند او گرداند. از این لحاظ، معلم به سبب برخورد رویارو با دانش آموز، موقعیت ممتازی دارد. ذهن فرا گیر، پیوسته از تمام حرکات و سکنات معلم فیلم برداری می کند. بنابراین، باید معلم، سعی کند خود را به عنوان یک الگوی مناسب تقویت کند و به اخلاق انبیا و اولیا آراسته گردد.

«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ؛ به یقین رسول خدا برای شما سرمشقی نیکوست.» (احزاب: ۲۱)

در این صورت، اگر شاگردی جذب کمال وجودی معلمش گشت، به سوی او کشیده خواهد شد. (۲) و همانند وی شکل خواهد پذیرفت و هم، بسان او، انسانی نمونه و والا خواهد شد.

۴. نقش دانش پژوهی

۴. نقش دانش پژوهی

ص: ۵۲

۱- مثنوی طاقدیس، ملامحمد نراقی، ص ۲۸۲.

۲- معلم نمونه، مجید رشیدپور، ص ۳۴.

در عصر اطلاعات، توقف در سطحی از دانش و آگاهی برای معلم، کاستی و افت به حساب می‌آید. لازمه ایفای نقش بسیار مهم معلمی، بالا بردن توان علمی و تسلط کامل بر درس است تا هم مطالب آموخته شده به شاگردان درست و یقینی باشد؛ و هم هیچ گونه ابهامی در مسائل و مطالب آن علم بر آنان باقی نماند. اگر معلم به رشته تخصصی خود مسلط نباشد، شاگردان نیز درس را خوب نخواهند فهمید، بلکه درس را به طور سطحی فرا خواهند گرفت و زود از ذهن‌ها بیرون خواهد شد. (۱) از این رو، بهتر است معلم هر از گاهی در مکتب معلمی فرهیخته تر از خود با فروتنی زانوی شاگردی به زمین زند تا همگام با پیشرفت علوم، ضمن دانش‌افزایی، اطلاعات خود را نیز به روز کند تا از تکرار و کهنگی پرهیز گردد. و با حرف‌نوسخن جدید، عطش شنونده را فرو نشانند و بسان باران به آنان طراوت و شادابی بخشد.

۵. نقش مشاوره

۵. نقش مشاوره

مشاوره، ارشاد و راهنمایی ارزشمندترین کاری است که یک معلم می‌تواند انجام دهد.

هر معلمی در کنار تدریس نمی‌تواند شاگردانش را راهنمایی و ارشاد نکند. شاگردان آرام آرام تحت تأثیر اخلاق ارزشی معلم قرار گرفته و با حسن اعتمادی که به معلم می‌یابند، مسائل درسی و مشکلات خصوصی و خانوادگی خود را با او در میان می‌گذارند معلم نیز به سبب ویژگی‌های سنی، علمی و تجربه‌ای که دارد، به هدایت و ارشاد شاگردان می‌پردازد، ولی مسأله‌ای که باید در نظر داشت این است که دانش‌آموزان و دانشجویان همواره به مشاوره نیاز دارند و معلمان همیشه طرف مشورت آنان هستند؛

ص: ۵۳

چون هیچ کس به مانند معلم نمی تواند از عهده مشاوره برآید. او به راحتی می تواند قلب او را تسخیر کرده و در تربیت او موثر باشد. از این رو، معلم باید از اصول راهنمایی و مشاوره، به ویژه اصل مهم رازداری آگاه باشد تا از اسرار شاگرد که همانند امانتی گران بها به وی سپرده شده است، نگهداری نماید و از افشای آن حتی با نزدیک ترین بستگانش، خودداری نماید؛ زیرا آبرو و حیثیت افراد از هر گوهی ارزش مندتر است و افشای آن به آبرو و حیثیت افراد لطمه می زند.

۶. اصلاح گری

۶. اصلاح گری

نقطه آغازین حرکت اصلاحی جامعه، از خانه و سپس مدرسه است؛ در خانه والدین و در مدرسه معلمان نقش اساسی را ایفا می کنند. یک معلم خوب، حیات معنوی و سیاسی - اجتماعی جامعه را رقم می زند. معلمان می توانند با ایفای نقش خود، تغییری بنیادین در جامعه به بار آورند. جامعه ای که معلمان خوب ندارد، جامعه ای است که هرگز سعادت را تجربه نخواهد کرد. (۱)

در برخی کنفرانس های بزرگ سازمان ملل، اعلام شده است که آموزش و پرورش، کلید تغییر مسیر جهانی است و با تقویت امر آموزش است که فاصله میان انسان ها و زمینه های مادی و فرهنگی پر می شود و هیچ اصلاحی نمی تواند بدون همکاری و مشارکت سازنده، معلمان موفق گردد. (۲)

به راستی محور اساسی تمامی اصلاحات بنیادین، آموزش و پرورش است و کلید انجام این اصلاحات دست معلمان فرهیخته، با ایمان و با فرهنگ است.

۷. نقش فرهنگی

۷. نقش فرهنگی

ص: ۵۴

۱- ماهنامه پیوند احمد به پژوه، ش ۲۶۰، ص ۴۱.

۲- جنبش جهانی برای به سازی تربیت معلم، علی رثوف، ص ۴۷۴.

معلم، ارزش‌ها، بینش‌ها و هنجارهای فرهنگی حاکم بر جامعه را از طریق گفتار و کردار خود، به شاگردان منتقل می‌کند و به آموزش و پرورش به معنای انتقال میراث فرهنگی معنا می‌بخشد. از این رو، معلم باید شناخت درست و روشنی از انسان، فرهنگ تعلیم و تربیت و فلسفه حیات و سعادت داشته باشد. یک معلم معتقد به اجرای قانون، در شاگردان خود نگرش مثبت نسبت به اجرای قانون ایجاد می‌کند؛ معلمی که عاشق مطالعه و علم است، در جان دانش‌آموزانش بذر عشق به دانستن را می‌کارد. (۱)

در بحث گفت و گوی تمدن‌ها و فرهنگ‌ها، معلمان بزرگوار در میدان‌های فرهنگی به عنوان پیشگامان اندیشه ورزی، با بهره‌گیری از آموزه‌های انسان‌ساز اسلام و سخنان عالمان دینی، می‌توانند در بازسازی فرهنگ پربار اسلامی - ملی نقش مهمی ایفا کنند.

در فرآیند فرهنگی و ساختار اجتماعی یک جامعه معلمان نقش اساسی دارند به طوری که «تاریخ تمدن هر کشوری، تاریخ معلمان آن کشور است.» (۲)

ص: ۵۵

۱- ماهنامه پیوند احمد به پژوه، ش ۲۶۰، ص ۴۲.

۲- معلم خوب، محمد طیب، ص ۱۴.

اشاره

فصل پنجم: معلمان اُسوه

جامعه وقتی هدایت می گردد که در رأس آن انسان های شایسته ای به عنوان الگو قرار گیرند و جامعه را به سازندگی فردی و اجتماعی وا دارند و چگونه بودن و چگونه شدن را بیاموزند. فرهنگ هر کشوری، هر از چند گاهی از این الگوها داشته است؛ انسان هایی که با اراده آهنی و روح بزرگشان و با تحمل سختی ها و سوختن شمع وجودشان پیوسته در جست و جوی گنجی نهفته در وجود آدمی بوده اند. هر چند بسیاری از آنان به دلایل گوناگون گمنام و بی نشان مانده اند. و هرگز نخواستند که به شهرت برسند. امید که نظام آموزشی و تربیتی کشور با گرد آوری آثار و اطلاعاتی از این چراغ های هدایت، به معرفی آنان بپردازد تا سرمشق کسانی باشند که قصد پیمودن راه سعادت را دارند. تنی چند از این اسوه ها را معرفی می کنیم:

مرتضی مطهری؛ شهید علم و عمل

اشاره

مرتضی مطهری؛ شهید علم و عمل

استاد مطهری در سال ۱۲۹۸ هـ. ش در فریمان متولد شد. نخست در حوزه علمیه مشهد، سپس در قم درس خواند. ایشان پس از تدریس در حوزه، از آبان ماه ۱۳۳۴ هـ. ش در دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران به تدریس پرداخت. استاد با احاطه کامل به حکمت و فلسفه اسلامی، اشارات و شفای بوعلی را در دوره دکتری تدریس می کردند. استاد مطهری افزون بر مقام والای علمی شان، دارای صفات اخلاقی یک معلم بزرگ بود. چنان که

شخصیت و اخلاق معلمی ایشان، به شکل زیبایی در ذهن و فکر شاگردان و دوستانش نقش بسته است. بعضی از ویژگی های ایشان در تدریس از این قرار است:

۱. مطالعه پیش از تدریس ۱

۱. مطالعه پیش از تدریس (۱)

استاد هیچ گاه بدون مطالعه تدریس نمی کردند. یک بار وارد کلاس شدند و به دانشجویان گفتند: «درس فردا برگزار می شود؛ فراموش کرده ام یادداشت هایم را بیاورم.» یکی از دوستان استاد می گوید: یک بار استاد برای سخنرانی دعوت شده بود. او با فروتنی و بزرگواری گفت: «برای این سخنرانی آمادگی لازم نیافته ام. من برای هر سخنرانی، دست کم ۲۰ ساعت مطالعه دارم.»

۲. مزاح با شاگرد ۱

۲. مزاح با شاگرد (۲)

در یکی از روزهای تدریس، استاد پس از آن که همه جوانب بحث را به طور سنجیده ارائه کردند، سرانجام گفتند: «سرانجام من نفهمیدم حقیقت مطلب چیست». یکی از شاگردان هم با مزاح گفت: اتفاقاً من هم نفهمیدم. استاد با لحن شوخی و توأم با تبسم گفتند: «تو بی جا می کنی نمی فهمی! نفهمیدن مطلب، کار تو نیست.» منظور استاد این بود که نفهمیدن هایی هست که به مایه های فراوان علمی نیاز دارد و به تو چه می رسد که آن ها را نفهمی.

۳. تواضع و فروتنی

۳. تواضع و فروتنی

استاد مطهری انسان با ادب و فروتنی بود. یکی از شاگردان می گوید: هر بار به خدمتشان می رسیدم، ایشان دو زانو می نشستند و خیلی با دقت به حرف های من گوش می دادند. حتی یک بار به ایشان گفتم: آقا! در یکی از

ص: ۵۷

۱- معلم نمونه، علی تاجدینی، ص ۱۰۴ با گزینش.

۲- معلم نمونه، علی تاجدینی، ص ۱۰۳ با گزینش.

کتاب های شما، مطلبی هست که فکر می کنم اگر نبود، بهتر بود. ایشان با اصرار پی گیری می کردند تا دقیق نظر مرا بدانند و این نشانه های تواضع ایشان بود. (۱)

۴. مدارا با شاگرد

۴. مدارا با شاگرد

یکی از شاگردان استاد می گوید: روزی پس از این که ایشان مطلبی را بیان کردند، من اشکال کردم. هر قدر ایشان بیان کردند و توضیح دادند، برایم قابل قبول نبود، تا سرانجام کمی بی ادبی کردم و گفتم: انصاف بدهید. ایشان گفتند: من انصافم از شما بیشتر است. نهایت جوابی که در مدت دوازده سال از ایشان شنیده ام همین بود. بعد گفتند: بعضی مطالب باید بماند تا بعدها در ذهن خوب قرار گیرد. (۲)

۵. احترام به شاگرد

۵. احترام به شاگرد

یکی از شاگردان ایشان می گوید: استاد در دو - سه سال آخر عمرشان خیلی به من محبت داشتند. به منزل ایشان که می رفتیم مانند دوست و رفیق با ما رفتار می کرد. حتی گاهی به منزل شاگردانشان می رفتند. ایشان خود بزرگ بینی نداشت و این اخلاق انسانی خیلی تأثیر داشت. (۳)

آری! این گونه اخلاق انسانی بود که از استاد؛ شخصیتی نورانی ساخته بود که به هر مجلس که وارد می شد، به آن جا نورانیت و معنویت می بخشید. سرانجام این استاد فرزانه در ۱۲ اردیبهشت ۱۳۵۸ به دست گروه منحرف فرقان به شهادت رسید.

جبار عسگرزاده (باغچه بان) بنیان گذار آموزش ناشنوایان در ایران

جبار عسگرزاده (باغچه بان) بنیان گذار آموزش ناشنوایان در ایران

ص: ۵۸

۱- معلم نمونه، علی تاجدینی، ص ۵۲، با گزینش.

۲- معلم نمونه، علی تاجدینی، ص ۵۴.

۳- معلم نمونه، علی تاجدینی، ص ۵۳.

عسگرزاده در سال ۱۲۶۱ هـ. ش در شهر ایروان به دنیا آمد. پدرش استاد عسگر بنا اهل رضائیه و مادرش اهل قفقاز بود. بعدها به مناسبت تأسیس نخستین کودکانستان خود در تبریز به نام «باغچه اطفال» نام خانوادگی خود را به باغچه بان تغییر داد. وی پنجاه سال در تبریز، شیراز و تهران برای آموزش و پرورش فرزندان این جامعه از جان و دل مایه گذاشت. امروزه وجود آموزش گاه های ناشنویان در سراسر کشور، نتیجه کوشش و همت والا و مردانه اوست. او در یکی از یادداشت هایش چنین نوشته است:

هر چند به ظاهر ندار و بی چیز هستم، اما در باطن، خود را بی نهایت غنی و بی نیاز می بینم. فکر می کنم اگر تمام دنیا به نام من ثبت می شد، سرانجام نمی توانستم بیش از روی یک صندلی در یک اتاق بنشینم و یا بیشتر از این که فعلاً مرا سیر می کند و می پوشاند، بخورم یا بپوشم و بالاخره روزی هم خواهم مرد و این صندلی و پوشاک را نیز که فعلاً دارم با خود نخواهم برد. به همین جهت به مال دنیا بی اعتنا بوده و در حال وارستگی به سر می برم و نسبت به مال و مقام کسی، ذره ای حسادت ندارم. کار کردن شبانه روزی را وظیفه ای مقدس برای ادای دین خود می دانم؛ نه برای کسب ثروت. با داشتن ۵۴ سال سابقه فرهنگی و مشارکت در امور خیریه و اجتماعی، هرگز شایسته نمی دانم که به زحمات و رنج های خود نام خدمت به جامعه داده و منت گذار جامعه باشم.

مرحوم باغچه بان، در پرورش نونهالان جامعه ما بهترین باغچه بان بود. او از ابزارهای ابتدایی موجود در محیط زندگی اش برای کودکان اسباب بازی و کاردستی درست می کرد و با علاقه ای بسیار برای کودکان شعر، سرود، قصه و نمایش نامه می نوشت و دکور می ساخت. از ویژگی های برجسته کار باغچه بان در امر آموزش و پرورش، استفاده از ابزارهای سمعی و بصری بود.

باغچه بان نخستین کسی است که در ایران، آموزش سمعی و بصری را به راه انداخت. او به فکر آموزش و پرورش کودکان ناشنوا افتاد و وقتی که فکر خود را با رئیس اداره فرهنگ تبریز در میان گذاشت، وی گفت: «اگر راست می گویی بیا و به بیچه های سالم تبریز فارسی یاد بده؛ درس دادن به ناشنوایان پیش کش!» هر چند باغچه بان مورد تمسخر رئیس فرهنگ قرار گرفت، ولی چون به روش خود ایمان داشت و به کارش عشق می ورزید، در مدت یک سال توانست به سه کودک ناشنوا خواندن و نوشتن بیاموزد. خود باغچه بان می نویسد:

روزی که این سه کودک ناشنوا در تبریز امتحان می دادند، حیاط و بام مدرسه، لبریز از مردمی بود که به تماشای خواندن، نوشتن و حرف زدن این کودکان آمده بودند؛ زیرا برای آن ها باور نکردنی بود که کودکان ناشنوا هم بتوانند بخوانند، بنویسند و حرف بزنند.

باغچه بان هوادار سرسخت حقوق معلمان بود و معتقد بود زندگی معلم باید از هر جهت تأمین گردد، ولی روا نمی دانست معلمی به دلیل کمبود حقوق و نگرفتن رتبه در کار، کاستی را به کار خویش راه دهد. او این کار را بی انصافی و کم کاری در حق هم وطنانش می دانست. از مرحوم باغچه بان حدود سی عنوان کتاب به زبان فارسی و دو جلد کتاب به زبان آذری و مقدار زیادی ابزارهای دستی مانند چرتکه های حساب، بازی های آموزشی، اختراعات و نوآوری های آموزشی به یادگار مانده است. او در مدت ۸۲ سال زندگی تا آن جا که در توان داشت، برای پیشرفت فرهنگ و دانش کوشید و در روز چهارم آذر ۱۳۴۵ با امید به آینده ای روشن برای ناشنوایان چشم از

اشاره

محمدعلی رجایی؛ نخستین رییس جمهور معلم ایران

شهید رجایی در سال ۱۳۱۲ هـ. ق در قزوین به دنیا آمد. در چهار سالگی پدرشان را از دست داد و با همت مادر فداکارش دوره ابتدایی را در شهر قزوین به پایان برده و سپس به تهران می رود. هم زمان با کار و فعالیت به طور متفرقه، ادامه تحصیل می دهد. پس از فارغ التحصیلی از سال ۱۳۳۸ هـ. ش با راهنمایی های آیه الله طالقانی به معلمی روی می آورد. ایشان به شغل معلمی عشق می ورزید. تکیه کلامشان این بود که:

اشتباه کردم شغل معلمی را انتخاب کردم؛ چون مسوولیت آن خیلی سنگین است و اگر قرار باشد بار دیگر آزادانه شغلی را انتخاب کنم، باز همین اشتباه را تکرار می کنم.

وقتی از وی پرسیدند که آیا معلمی شغل خوب و مناسبی است؟ پاسخ داد: بهترین شغل است. گفتند: ولی حقوق آن نسبت به دیگر شغل ها کم است؟ پاسخ داد: بدترین شغل است. در واقع، او با دو پاسخ متضاد خاطر نشان ساخت که اگر کسی عاشق معلمی و متوجه کرامت آن نباشد و تنها برای کسب درآمد بخواند معلم شود، زیان کرده است.

شهید رجایی در مقام معلمی انسانی سرشار از سادگی، صمیمیت و فرزانهگی است انسانی که برای خدمت به خلق کمر همت بسته است. موارد زیر نمونه هایی از جلوه های معلمی ایشان است:

۱. عیادت از دانش آموز خبرچین ساواکی

۱. عیادت از دانش آموز خبرچین ساواکی

یکی از دانش آموزان که به خبرچینی برای ساواک متهم بود در اثر تصادف بستری می شود. وقتی شهید رجایی مطلع شد با تعدادی از دانش آموزان به

ص: ۶۱

عیادتش رفت. عیادت از دانش آموزی که مورد نفرت دانش آموزان دیگر بود، برای همه یک درس بود و همه تحت تأثیر عمل اخلاقی - انسانی ایشان قرار گرفتند(۱)

۲. درس بزرگواری

۲. درس بزرگواری

دانش آموزی برای دختران مدرسه اطراف مزاحمت ایجاد کرده بود. وقتی شهید رجایی با خبر شد، از عمل نادرست وی به سختی عصبانی شد و برای تبه و هشدار به دیگران، گوش او را گرفت و از کلاس اخراج کرد. این عمل آقای رجایی با پیشینه ذهنی که بچه ها از وی داشتند، تعجب دانش آموزان را برانگیخت. همان روز بعد از نماز عصر، آن دانش آموز را خواست و با وقاری خاص و چهره ای به غم نشسته، از وی عذر خواهی کرد.

۳. مدال معلم

۳. مدال معلم

یک سال به آقای رجایی خبر دادند که معلم نمونه شده است، آیا حاضر است برای دریافت مدال معرفی گردد. او با بی تفاوتی گفت: آن را لازم ندارد. در مقابل تعجب مدیر و دیگران گفت: اگر دانش آموزی به هنگام تدریس، درسش را خوب بفهمد و لبخند رضایت بر لبانش نقش بندد، همان مدال معلم است و به آن افتخار خواهد کرد.

۴. تدریس بدون دانش آموز

۴. تدریس بدون دانش آموز

یکی از شاگردان شهید رجایی می گوید: بر اساس یک رسم نادرست، یک سال دو سه روز مانده به پایان اسفندماه، بچه ها کلاس ها را تعطیل کرده بودند. آقای رجایی را دیدم که سر ساعت وارد کلاس شد و بعد از مدتی با دستی گچی از کلاس بیرون آمد. فوراً وارد کلاس شدم. با شگفتی دیدم

ص: ۶۲

مطالب درس جدید را بر تخته نوشته و پیامی به این مضمون به دانش آموزان داده است: «من برای انجام وظیفه به کلاس آمدم و درس را نوشتم. سال نو را به همه تبریک می گویم.»

۵. نمره ارفاقی ممنوع

۵. نمره ارفاقی ممنوع

پدر یکی از دانش آموزان که از درس آقای رجایی نمره نیاورده بود، با یادآوری کمک خود به مدرسه خواست تا فرزندش را از مردودی نجات دهد. مرحوم رجایی گفت: اگر کمک شما برای رضای خدا بوده است، خداوند پاداش شما را خواهد داد و اگر به مسوولان مدرسه کمک کرده اید، از همان ها پس بگیرید و اگر هم به من کمک کرده اید، تردید نکنید، من حاضرم آن را پس بدهم.

سرانجام این معلم وارسته در ۸ شهریور ۱۳۶۰ در مقام ریاست جمهوری و در اثر کینه منافقان به شهادت رسید.

قاسم علی فرهمند؛ معلم عاشق

قاسم علی فرهمند؛ معلم عاشق

قاسم علی فرهمند در سال ۱۲۷۰ هـ. ش در تجریش به دنیا آمد. دوران نوجوانی و جوانی را در مکتب خانه های روزگارش به خواندن و نوشتن پرداخت. سپس قرائت قرآن کریم و تجوید را با عشق فراوان فرا گرفت و کم کم با معنا و تفسیر هم آشنا شد. او به راستی در کسب علم بی نظیر بود. از هر مسجد و حسینیه ای، مدرسه می ساخت. همیشه حالتی شتاب زده داشت و می گفت:

زود باشید، دیر می شه، وقت تنگه، فردا خیلی دیره؛ اگر همین حالا شروع نکنید، پشیمان می شوید. علاقه مندان را جمع می کرد و در حسینیه ها و مسجدها، سازمان می داد و معلم فراهم می آورد. خود قرآن درس می داد و

ص: ۶۳

دیگر معلمان را برای درس خواندن و نوشتن و حساب می گماشت. به علت حسن شهرتی که میان پابرهنه ها و طبقه متوسط جامعه داشت، با چاپ و پخش قبض های اعانه بودجه کار را فراهم می کرد.

در مسجد همت شمیران، کانون تربیتی تشکیل داده بود و از مرحوم فلسفی برای تشویق دانش آموزان و اهدای جوایز دعوت می کرد. استاد شهید مرتضی مطهری از دانش پژوهانی بود که با مرحوم فرهمند، همکاری نزدیکی داشت. (۱) شاگردان مدرسه او بیشتر جوانانی از طبقه پائین جامعه بودند که بیشتر در کوچه ها و خیابان ها سرگرم کارهای بیهوده بودند، ولی مرحوم فرهمند آن ها را با محبت بسیاری که به خانواده نیازمندان می نمود، به آموزشگاه می کشید. چه بیسوادانی که از همین راه سواد آموختند.

این معلم با ایمان و عاشق، در سن ۶۵ سالگی دار فانی را وداع گفت.

سیدحسین نیرزاده؛ مبتکر آموزش شاد الفبا ۱

سیدحسین نیرزاده؛ مبتکر آموزش شاد الفبا (۲)

مرحوم حسین نیرزاده در سال ۱۳۰۷ هـ. ش در محله پامنار تهران به دنیا آمدند. پدرش پیش از تولد او مرحوم شده بود. مادرش با خیاطی و کارهایی مانند آن او را بزرگ کرد.

دوران تحصیل را در مدرسه های «مروی» و «دارالفنون» گذراند. پس از دیپلم به استخدام وزارت آموزش و پرورش درآمد. از آن جا که بچه های کوچک تر را خیلی دوست داشتند تصمیم گرفت که در دوره ابتدایی تدریس کند؛ آن هم نه با شیوه های خشکی که مرسوم بود، بلکه به روش شادی بخش و نشاط آور روی آورد زیرا برخورد زشت معلم دوران کودکی اش که به

ص: ۶۴

۱- برگرفته از مجله رشد معلم، سال نهم، آذرماه ۶۹ صص ۲۳ - ۲۶ با گزینش و ساده نویسی.

۲- برگرفته از: مصاحبه خانواده مرحوم نیرزاده با ماهنامه رشد معلم، ش ۱۲، مهر و آبان ۷۱، صص ۷ - ۱۰ با گزینش.

خاطر گند ذهنی در یادگیری حروف الفبا، با ته مداد نرمه گوش او را کشیده بود، او را بر این داشته بود که با ابداع روش تدریس جدیدی در آموزش الفبا در کلاس های اول دبستان فعالیت کند. یکی از فرزندانش که شاگرد پدر نیز بوده است، می گوید:

صحنه ای که پس از گذشت سال ها هم چنان در ذهن من درخشان مانده است، رفتار پدر در آموزش حرف «لام» بود. یک دفعه در کلاس باز شد و ایشان در لباس یک لبو فروش دوره گرد، در حالی که سینی بزرگ لبو، روی سرشان بود، وارد شدند. در میان حیرت آمیخته به شادی بچه ها داد زدند: «لبو لبو، داغه لبو» و هم چنان که سینی را توی بچه ها می چرخاندند، به هر کدام تکه لبوی داغی می دادند. واژه «لبو» را تکرار می کردند و با تکیه بر حرف اول آن «ل» و واژه های دیگری که با این حرف شروع می شد، درسشان را تکمیل می کردند. ایشان برای رفع خستگی دانش آموزان در کلاس، با ساز ساده ای که داشتند، می زدند و با صدای خوبی که داشتند برای بچه ها شعرهای پندآموز می خواندند. برای یادگیری بهتر و حروف الفبای فارسی، به سفارش وی تابلوی الکتریکی ساخته بودند که هر کلید آن به یک حرف مشخصی وصل بود. وقتی کلید را فشار می دادند، چراغ رنگی مخصوص آن حرف روشن می شد. این تابلو آن قدر برای بچه ها جاذبه داشت که هنگام استفاده از آن از کلاس ۱۲۰ نفری، صدایی در نمی آمد.

وقتی در مدرسه صدوق - در جنوب شهر تهران - تدریس می کردند، روزی «فریده دیا» مادرزن شاه مخلوع، برای بازدید به مدرسه می آید. از

ص: ۶۵

۱- به احتمال زیاد کلاس برنامه های تلویزیونی بوده است.

تدریس پدر خوششان می آید؛ مبلغ مختصری داخل پاکت می گذارند و به عنوان هدیه به ایشان می دهند. پدر وقتی مبلغ را می بیند، روی پاکت می نویسد: «ما آبروی فقر و قناعت نمی بریم» و آن را پس می فرستد. دیبا از این رفتار خیلی بدش می آید و مقدار دیگری روی آن می گذارد. پدر آن را همان طور در بسته، تحویل مسوولین مدرسه می دهد و می گوید: مقداری هم رویش بگذارید و چند تا آب سرد کن برای مدرسه بخرید تا بچه ها زنگ تفریح آب گرم نخورند.

مرحوم نیرزاده در تدریس الفبا به لباس ها و لهجه های گوناگون متوسل می شدند و این به سبب پراکندگی قومی و زبانی کشور بود و به هیچ کس و هیچ گروهی قصد توهین نداشتند. با تشویق شهیدان رجایی و باهنر، به صدا و سیما رفت که از تدریس ایشان در صدا و سیما ۲۸ نوار دو تا سه ساعته ضبط شده است. ایشان بابت آن هیچ پولی درخواست نکرد و سرانجام با اصرار بعضی از افراد، از مسوولین برنامه خواست تا حق الزحمه ایشان به حساب صد امام خمینی رحمه الله واریز گردد. ایشان روحیه عرفانی خاصی داشت؛ یکی از فرزندان ایشان در این باره می گوید:

گاهی پدر سر نماز چنان غرق ارتباط بود که حالت چشم هایشان عوض می شد. به زیارت حضرت عبدالعظیم علاقه فراوانی داشت و ترجیح می داد شب های جمعه را حتماً آن جا بگذراند. سرانجام این معلم دلسوز در روز ۱۴ شهریور ۱۳۶۲ چشم از جهان فرو بست و در جوار حضرت عبدالعظیم علیه السلام به خاک سپرده شد.

دکتر محمد خزائلی؛ معلم روشن دل، حافظ قرآن، مؤسس مدارس شبانه (۱)

زیر فصل ها

خواستن، توانستن است

خواستن، توانستن است

خواستن، توانستن است

دکتر محمد خزائلی در سال ۱۲۹۴ هـ. ش، در شهرستان اراک پا به عرصه هستی نهاد. بیست ماه از تولدش نگذشته بود که در اثر بیماری آبله از دو چشم نابینا شد. در ۸ سالگی، تحصیلات را در مکتب خانه آغاز کرد و در سال ۱۳۰۸ هـ. ش، وارد دبیرستان صمصامی شد. ایشان در سال ۱۳۱۳ هـ. ش به خدمت فرهنگ در آمد. نخست معلمی قرآن و شرعیات را پذیرفت و یک سال بعد تدریس ریاضیات به او سپرده شد. در همین سال، نخستین آموزشگاه شبانه را در اراک دایر کرد. دکتر خزائلی می گفت: یک رویداد در زندگی ام، برای تأسیس آموزشگاه های شبانه مؤثر بود و آن این که در شهر اراک مرد رنگرزی در یکی از کلاس های ابتدایی درس خواند که سه ماه از دوره تحصیل او گذشته بود. روزی به دفتر آموزشگاه آمد تا شهریه خود را بپردازد. من برای این که پیشرفت او را امتحان کرده باشم، روزنامه ای به دستش دادم و گفتم بخوان. مرد رنگرز وقتی چند خط از روزنامه را خواند، از خوش حالی بی هوش شد و به زمین افتاد. پس از این که به هوش آمد، با رضایت از موفقیتی که به دست آورده بود، دفتر آموزشگاه را ترک کرد. از آن روز به بعد، تصمیم گرفتم عمر خود را در آموزشگاه های شبانه و خدمت به فرهنگ صرف کنم. این معلم روشن دل، با همّتی بلند، بیش از پنجاه سال درس روشن بینی به دیگران می آموخت. او می گفت:

تنها آرزویم خدمت به فرهنگ ایران است.

ص: ۶۷

وی با تسلط بر زبان های عربی، انگلیسی و فرانسه، این زبان ها را نیز تدریس می کرد و تمامی قرآن مجید را از حفظ داشت و از محضر عالمان بزرگ، فقه و اصول و فلسفه را نیز آموخته بود. ایشان موفقیت خود را مدیون فداکاری همسرش می دانست؛ چون تمام کارهای نوشتنی اش را او انجام می داد.

این معلم خستگی ناپذیر، در ۱۵ خرداد ۱۳۵۳ هـ.ش، به سرای باقی شتافت. از دکتر محمد خزائی آثار گران قدری به یادگار مانده است. از جمله:

۱. تحقیق در اعلام قرآن مجید؛
۲. شرح گلستان سعدی؛
۳. شرح بوستان سعدی؛
۴. خودآموز حکمت مشای محمد غزالی؛
۵. مسوولیت مدنی کارفرما ناشی از عمل کارگر؛
۶. تاریخ مختصر فلسفه و زیبایی شناسی؛
۷. النجب فی ادب العرب؛
۸. منطق نظری؛
۹. منطق عملی؛
۱۰. دستور جاویدان؛ (با همکاری سید ضیا الدین میرمیران)
۱۱. منطق و مختصری از فلسفه شرق؛
۱۲. اسلوب الحدیث؛
۱۳. مختارات؛ (با همکاری دکتر محمد خوانساری)
۱۴. مختصر روان شناسی
۱۵. بدیع و قافیه؛ (با همکاری دکتر حسن سادات ناصری)
۱۶. احکام قرآن.

حسن امیدزاده؛ معلم فداکار (۱)

حسن امیدزاده، معلمی است که با فداکاری خود در بهمن ماه ۱۳۷۶، یک خانم معلم و ۳۰ تن از دانش آموزان دختر و پسر کلاس چهارم دبستان خونین شهر بیجار - از توابع شفت گیلان - را از میان شعله های آتش نجات داد، ولی خود دچار حادثه شد. به گونه ای که، قرنيه چشم هایش دچار سوختگی شد. او با سر و صورتی سوخته و چشمانی نابینا و دستانی از کار افتاده، در حالی که غم خواری جز همسر مهربانش ندارد، درباره آن حادثه هولناک چنین می گوید:

در کلاس پنجم مدرسه، در حال درس دادن بودم که صدای جیغ و فریاد بچه ها را از کلاس کنار شنیدم. وقتی بیرون آمدم، متوجه شعله های آتش شدم که از کلاس چهارم ابتدایی زبانه می کشید. یک خانم معلم با ۳۰ دختر و پسر دانش آموز ده ساله در محاصره آتش قرار داشتند و با فریادهای دلخراش در خواست کمک می کردند. نمی توانستم این صحنه را بینم و بی تفاوت بمانم. خود را به میان شعله های آتش انداختم و به کمک دیگران، معلم و همه دانش آموزان را از کلاس بیرون آوردم و پس از بیرون فرستادن آخرین دانش آموز، وقتی می خواستم خودم را از میان شعله های آتش نجات دهم، سر و دست هایم میان میله های حفاظ کلاس گیر کرد.

همسر این معلم فداکار می گوید:

وقتی آقای امیدزاده در بیمارستان بود، بچه ها بارها با بیمارستان تماس می گرفتند و از او تشکر می کردند بنا به پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش

ص: ۶۹

وقت، «نشان ایثار» به آقای امیدزاده تعلق گرفته است و از سوی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، فداکاری این معلم ایثارگر در کتاب فارسی سال سوم ابتدایی که در سال ۱۳۸۱ - ۱۳۸۰ به صورت آزمایشی تدریس می شد، چاپ شده است.

ص: ۷۰

اشاره

فصل ششم: وضعیت معلمان در ایران و دیگر کشورهای جهان

آشنایی با وضعیت آموزشی، ساعت های کاری، درجه های تحصیلی، حقوق و مزایای معلمان و ... دیگر کشورهای جهان می تواند میزان توجه سیاست گذاران جامعه را سمت و جهتی ویژه ببخشد.

مقایسه تطبیقی در این باره می تواند دلایل پیشرفت یا عقب ماندگی بعضی کشورها را نیز روشن سازد و در نتیجه ضرورت پرداختن به مسائل سازندگان نیروهای کارآمد و در حال رشد کشور را بیش از پیش گوشزد کند. در این فصل کوشش خواهد شد به وضعیت معلمان در چند کشور پیشرفته و مقایسه آن ها با ایران پرداخته شود.

یک. ژاپن

اشاره

یک. ژاپن

زیر فصل ها

وضعیت آموزش معلمان حین خدمت (۱)

وضعیت آموزش معلمان حین خدمت ۱

وضعیت آموزش معلمان حین خدمت (۲)

معلمان در ژاپن فارغ التحصیل مراکز تربیت معلم و مراکز دانشگاهی هستند. در هر استان، دوره های کارآموزی، به مدت یک هفته یا ده روز برای معلمان تازه کار، برای آشنایی با برنامه های جدید برگزار می شود. هر معلم پس از ۵ سال تدریس و دو بار بعد از ۱۰ سال تدریس، در دوره های نوآموزی شرکت

ص: ۷۱

می‌کند. تا اطلاعات و مهارت‌هایش به‌هنگام شود. هر معلمی که ارتقای مقام اداری می‌یابد، برای مثال به مدیریت تحقیق منصوب می‌گردد، باید دوره‌های آموزشی تازه ببیند. مسوولان وزارت آموزش و پرورش، معمولاً به میزان آشنایی‌های معمولی رضایت نمی‌دهند، بلکه با دوره‌های آموزشی به آن‌ها یاری می‌دهند تا هدف‌های آموزشی را بهتر درک کنند. هر چند معلمان مجبورند مواد درسی خاصی را تدریس کنند و از راهنمایی‌های معلمان باتجربه‌تر هم بهره‌مند گردند، ولی در روش تدریس خود انعطاف دارند و هر کدام شیوه خاص خود را برای یاد دادن به کار می‌گیرند.

دست‌مزد معلمان در ژاپن، همه ساله بازننگری می‌شود و با افزایش قیمت‌ها تطبیق داده می‌شود. به‌طور کلی، سالانه یا هر شش ماه یک بار، اضافه‌حقوق پرداخت می‌شود. افزون بر آن معلمان که خدمات شایسته‌ای انجام دهند، به دریافت ترفیع ویژه‌ای نیز نایل می‌شوند. بیش از حقوق، معلمان مدرسه‌های دولتی ژاپن، کمک‌هزینه‌های مختلفی دریافت می‌کنند؛ مانند کمک‌هزینه خانوادگی، کمک‌هزینه افزایش زندگی، کمک‌هزینه مسکن و استفاده از تخفیف در خرید بن. در این میان، بن بیش از هر چیز دیگری اهمیت دارد و سه بار در سال به تمامی معلمان پرداخت می‌شود.

دو. استرالیا

اشاره

دو. استرالیا

زیر فصل‌ها

آموزش

وضعیت کاری معلمان(۱)

آموزش

آموزش

در استرالیا، تربیت معلم، بر عهده مؤسسه‌های آموزش عالی و دانشگاه‌هاست. در گذشته، مراکز تربیت معلم وابسته به مدرسه‌های خصوصی وجود داشته است، ولی در حال حاضر، قسمت عمده‌ای از آن‌ها با مؤسسه‌های آموزش عالی ادغام شده‌اند و به صورت مؤسسه‌های آموزش عالی چند رشته‌ای،

ص: ۷۲

فعالیت می کنند. (۱)

وضعیت کاری معلمان ۱

وضعیت کاری معلمان (۲)

دولت می تواند معلمان را در داخل ایالت، به هر نقطه ای که لازم می داند، منتقل کند. کار این آموزگاران توسط مدیران و معلمان ارشد ارزیابی می شود.

در هر ایالت، متوسط ساعت کار در هفته تفاوت می کند. ولی معلم ۳۵ ساعت در هفته، در اختیار مدرسه است و حدود ۲۵ - ۱۸ ساعت درس می دهد. باقی ساعت های او با برنامه ریزی و آماده کردن درس و کمک به دانش آموزان، به ویژه مشارکت در امور مدیریت و کارهای جمعی و گروه های کار و مشاوره می گذرد.

سه. آمریکا

اشاره

سه. آمریکا

زیر فصل ها

تربیت معلم (۳)

تربیت معلم ۱

تربیت معلم (۴)

همه معلمان آمریکا در تمام مقاطع تحصیلی، باید تحصیلات عالی داشته باشند. به همین منظور، بیشترین دانشگاه ها دارای بخش ها، مؤسسه ها و دانشکده های تعلیم و تربیت هستند و مؤسسه های خاصی نیز برای تربیت معلمان موسیقی و هنر و آموزگاران کودکان استثنایی وجود دارد. دانش جویانی که به این حرفه تمایل دارند، پس از گذراندن دو سال از (۵) آموزش عالی خود و گذراندن دروس عمومی تعلیم و تربیت، وارد رشته معلمی می شوند و پذیرش و ورود به این رشته، بر اساس نمره های درسی،

ص: ۷۳

۱- آموزش و پرورش تطبیقی، علی محمد الماسی، ص ۱۹۳.

۲- آموزش و پرورش تطبیقی، علی محمد الماسی، صص ۱۹۳ و ۱۹۴.

۴- آموزش و پرورش تطبیقی، علی محمد الماسی، ص ۱۵۶.

۵- سطح علمی معلمان آمریکا از کشورهای پیشرفته دیگر بالاتر است. به گونه ای که ۴۵٪ از آموزگاران ابتدایی به دوره فوق لیسانس راه می یابند و دبیران دبیرستان ها، حتما باید فوق لیسانس باشند.

رفتارها و کردارهای شخصی و مصاحبه خصوصی صورت می پذیرد. طول تحصیل در این رشته ها همانند دیگر رشته ها چهار سال و در بعضی از دانشگاه ها، پنج سال است. اگر مطالب آموزش را به دو دسته نظری و عملی تقسیم کنیم، درس های دانش جویانی که در آینده، به عنوان معلمان دوره ابتدایی معرفی خواهند شد، ۴۵٪ نظری و ۵۵٪ عملی است و این نسبت در معلمان دوره دبیرستان کاملاً معکوس است؛ یعنی ۵۶٪ آموزش نظری و ۴۴٪ آموزش عملی دارند.

چهار. کره شمالی

اشاره

چهار. کره شمالی

زیر فصل ها

وضعیت عمومی معلمان (۱)

وضعیت عمومی معلمان ۱

وضعیت عمومی معلمان (۲)

در این کشور، همه مردم به معلمان احترام می گذارند. آنان را دوست دارند و با آنان خوش رفتاری می کنند. معلمان از طرف حزب تشویق می شوند و مورد اعتماد کامل اند. حیات سیاسی آنان در پرورش نسل جوان انقلابی می درخشد و تعداد بسیاری از معلمان به عنوان نمایندگان انجمن عالی خلق و دیگر ارگان های قدرت مند کشوری، نقش فعال در هدایت امور کشور بر عهده می گیرند. در کره شمالی، معلمانی که از نظر کار آموزشی برجسته باشند، حکم تقدیر و جایزه «کیم ایل سونگ» و دیگر جایزه ها و عنوان های اعطایی را دریافت می کنند. گذشته از این ها، از سوی دولت به معلمان، با توجه به میزان خدمات کار آموزشی و پژوهش های انجام شده آنان، عنوان هایی مثل دکتر، استادی و استادیاری داده می شود. معلمان در شرایط خوبی که توسط دولت برایشان فراهم شده است، سعادت مندانه زندگی

ص: ۷۴

می کنند. حقوق آنان از صاحبان دیگر مشاغل بالاتر است و در گرفتن مسکن نسبت به دیگران تقدم دارند. دولت به آنان هزینه استفاده از خانه های بیلاقی و آسایش گاه ها را پرداخت می کند. در کره شمالی، به شرایط کار و زندگی معلمان زن اهمیت زیادی داده می شود و برای کم کردن حجم کار آن ها تعداد معلمان زن هر مدرسه را بیش از تعداد مورد لزوم تعیین می کنند. برای مراقبت از بچه های معلمان در هر مدرسه، یک مهد کودک نیز وجود دارد. به علاوه، مهدهای کودک هفتگی و ماهانه نیز دایرند که این امر آنان را از وقت گذاشتن برای نگهداری از بچه ها بی نیاز می کند و به آنان توانایی بیشتری می دهد تا روح و قلب شان را وقف تدریس و فعالیت های اجتماعی کنند.

پنج. آلمان

اشاره

پنج. آلمان

زیر فصل ها

وضعیت عمومی (۱)

وضعیت عمومی ۱

وضعیت عمومی (۲)

تلاش و کوشش معلمان در کشور آلمان اهمیت و ارزش والایی دارد. دوازدهم ژوئن هر سال، (۲۲ خرداد) به عنوان روز معلم جشن گرفته می شود. در این روز، معلمانی که در کار خود موفق بوده و بازدهی خوبی داشته اند به عنوان «معلم شایسته» معرفی می گردند و به معلمان بسیار شاخص، عنوان «سر معلم» و یا «معلم مشاور» همراه با مدال های برنز، نقره و طلا داده می شود.

دولت آلمان به شرایط کاری و زندگی معلم ها، توجه زیادی دارد. بر اساس قوانین مصوب، حقوق معلمان هر دو سال یک بار افزایش می یابد. حقوق معلمان آلمان به گونه ای محاسبه می شود که با حقوق فارغ التحصیلان

ص: ۷۵

دانشگاهی و شاغل در صنایع تولید برابر باشد. یک معلم ۳۵ ساله آلمانی ممکن است سالی ۵۱۰۰۰ دلار حقوق بگیرد، اما به مدت ۲۲۰ تا ۲۴۰ روز در تمام سال کار کند.

در سال ۱۹۷۶ م، تجدید نظرهایی در وضعیت معلمان به عمل آمد و بر اساس آن، ساعت های تدریسِ موظف معلمان از متوسط ۲۵ ساعت در دوره عمومی و ۱۸ ساعت در دوره اختصاصی، کاهش یافت و میزان حقوق بازنشستگی آنان افزایش یافت. افزون بر آن، بر مزایای بیمه آنان در وقت بیماری و بروز حوادث افزوده شد.

شش. مالزی

اشاره

شش. مالزی

زیر فصل ها

تربیت معلم (۱)

تربیت معلم ۱

تربیت معلم (۲)

وقتی در سال ۱۹۹۱ م حکومت مالزی برنامه اصلی رشد ملی خود را برای قرن ۲۱ اعلام کرد، آشکارا نشان می داد که رشد مهارت نیروی انسانی با رشد نهادهای اجتماعی در هم تنیده خواهد شد و مالزی را به یک کشور توسعه یافته ۲۰۲۰ تبدیل خواهد کرد. این کار تنها با تربیت معلمان کارآمد امکان پذیر می شد؛ زیرا فلسفه آموزش و پرورش در مالزی به رشد توانایی های فردی گرایش دارد تربیت افراد باشعور، با روحیه و متعادل با تکیه بر باورهای عمیق مذهبی و امید به خدا انجام می گیرد. برای تربیت معلمان کارآمد، دو نوع آموزش در نظر گرفته می شود:

۱. آموزش پیش از خدمت: در این نوع آموزش، دروس فلسفه آموزش و پرورش، شخصیت مناسب معلمی، دید علمی و پیشرفته نظم اجتماعی،

ص: ۷۶

جامعه توسعه یافته، وحدت اجتماعی و غرور ملی که در سال ۱۹۸۲ م تعیین شده است، آموزش داده می شود. این مواد درسی بر ویژگی های ملی، نیازهای رشد یابنده در رشد جسمی، ذهنی و روحی دانش آموزان تأکید دارد. این آموزش ها در دانشکده های تربیت معلم صورت می گیرد.

۲. آموزش ضمن خدمت: وزارت آموزش و پرورش، سیاست گذار آموزش ضمن خدمت است و این آموزش ها برای مهارت های حرفه ای معلمان در دوره های ترفیعی و آموزش دروس جدید صورت می گیرد. موضوعات آموزش مانند مدیریت آموزش در کلاس، مدیریت مدرسه، برنامه ریزی آموزشی درسی، پژوهش های آموزشی و تخصص یافتن در تدریس دروس مورد نظر انجام می پذیرد.

مقایسه وضعیت معلمان در کشورهای پیشرفته ۱

اشاره

مقایسه وضعیت معلمان در کشورهای پیشرفته (۱)

در این بخش حقوق، برنامه کاری و آموزش معلمان را در شش کشور جهان (آمریکا، فرانسه، آلمان، کانادا، انگلیس ژاپن در سال ۱۹۹۲ م که دارای مدرسه های برترند بررسی می کنیم.

۱ - وضعیت معلمان ابتدایی

۱ - وضعیت معلمان ابتدایی

دست مزد: در مجموع، میزان حقوقی که کشورها به آموزگاران می پردازند، آموزشی که به آن ها می دهند و احترامی که برای آن ها قائلند، به نحو چشم گیری کمتر از دبیران است و حقوق کم تر، بازتاب تحصیلات کم تر معلمان است. این کار، ناچیز شمردن نقش معلمان ابتدایی نسبت به دبیران است.

ص: ۷۷

۱- برگرفته از: مدارس برتر جهان، آرتور دونالد چاکر و ریچارد هایز، برگردان: مرجان مرندي، صص ۱۱۰ - ۱۳۰ با گزینش.

جدول شماره (۱) نشان می دهد که آمریکا و فرانسه در تمام پایه های حقوقی پایین تر از میانگین شش کشور قرار دارند. تنها در آمریکا، فرانسه و ژاپن، که تحصیلات بیش از حد میانگین ملی است، معلمان با حقوق زیر شاخص ۱۰۰ شروع به کار می کنند. با وجود این، ژاپن در میان این سه کشور، از بالاترین میزان حقوق برخوردار است، در حالی که آلمان پایین ترین میزان را دارد و فاصله پایین ترین و بالاترین حقوق نسبت به دیگر کشورها بسیار کم است. در این مقیاس عدد ۱۰۰ میانگین حقوق هر کارگر است.

نام کشور

پایین ترین حقوق

متوسط حقوق

بالاترین حقوق

ساعت های کار هفتگی

تعداد روزهای کار در سال

مقایسه زمانی دوره تربیت معلم آموزگاران

آمریکا

۹۷

۱۵۰

۱۶۵

۰/۳۰

۱۸۰

دست کم چهار سال آموزش های دانشگاهی که ۴۵٪ موفق به دریافت مدرک فوق لیسانس می شوند.

فرانسه

۹۰

۱۴۸

۱۷۲

۰/۲۷

۱۷۴

سه سال آموزش پیش دانشگاهی، با یک سال آموزش تخصصی پس از دریافت مدرک دانشگاهی.

آلمان

۱۳۵

۱۶۵

۱۷۸

۰/۲۱

۲۱۰

چهار سال تربیت معلم

کانادا

۱۰۸

۱۸۶

۱۹۷

۵/۲۷

۱۸۸

به ۴ تا ۵ سال تخصص افزایش یافته است.

انگلیس

۱۰۶

۱۹۲

۲۰۰

۰/۲۶

۱۹۲

سه سال آموزش

ص: ۷۸

دانشگاهی و یک سال دوره کارآموزی معلمان.

ژاپن

۹۳

۱۶۸

۲۲۸

۰/۲۰

۲۲۸

از فوق دیپلم تا فوق لیسانس معمولاً چهار سال دوره تربیت معلم را می گذرانند.

میانگین

۱۰۵

۱۶۸

۱۹۰

۸۵/۲۵

۱/۱۹۸

گذراندن دوره تربیت معلم؛ حدود ۴ سال

جدول شماره (۱)

برنامه کاری: اغلب معلمان را به سبب نیمه وقت بودن کارشان سرزنش می کنند. در مقایسه بین المللی، باید سطح کار معلمان، مدت زمان آموزش و تعداد هفته های کاری را در نظر گرفت. جدول شماره (۱) تعداد ساعت های کار آموزگاران در مدرسه های کشورهای پیشرفته جهان را نشان می دهد. ایالات متحده آمریکا نسبت به همتهای خارجی اش، ساعت های بیش تری را به دانش آموزان اختصاص می دهد و با توجه به میانگین به دست آمده، انتظار کار بیشتری می رود.

حقوق: معلمان راهنمایی همچون آموزگاران در مقایسه با دبیران، حقوق کم تری دریافت می کنند و مدت زمان کمتری آموزش می بینند. جدول شماره (۲) میزان حقوق معلمان راهنمایی را با توجه به سرانه تولید ناخالص داخلی و دوره های آموزشی که باید بگذرانند، نشان می دهد.

نام کشور

پایین ترین حقوق

متوسط حقوق

بالا ترین حقوق

مقایسه دوره تربیت معلم راهنمایی

آمریکا

۹۷

۱۵۰

۱۶۵

دوره ۴ ساله یا بیشتر در دانشکده؛ برای تدریس در مدرسه های کالیفرنیا، مدرک فوق لیسانس لازم است.

فرانسه

۹۵

۱۴۶

۱۸۱

سه سال دوره کارآموزی معلم؛ به علاوه آموزگاران، برای تدریس در مقطع راهنمایی در این دوره نیز آموزش می بیند.

آلمان

۱۵۱

۱۸۳

۱۹۷

سه ساله تربیت معلم؛ هم چنین افرادی که به بهترین وجه خود را آماده تدریس در **Gymnasiym** کرده اند، نیز این دوره را

می گذرانند.

کانادا

۱۰۸

۱۸۶

۱۹۷

دوره چهارساله تربیت معلم یا مدارج بالا

انگلیس

۱۰۶

۲۰۰

۲۲۰

دوره آماده سازی چهارساله تربیت معلم و در مناطقی که کمبود معلم است، به طور استثناء دو سال است.

ژاپن

۹۳

۱۶۸

۲۲۸

بیشتر دارای مدرک لیسانس اند؛ ۳۵٪ در دانشکده مقدماتی دوره دیده اند.

میانگین

۱۰۸

۱۷۲

۱۹۸

به تدریج معلمان باید ۴ سال دوره آموزش را بگذارند.

جدول شماره (۲)

برنامه کاری: پژوهش معتبری وجود ندارد که تعداد هفته های تدریس معلمان راهنمایی را با آموزگاران مقایسه کرده باشد؛
امّا افزایش کلی در ساعت های درسی مقطع راهنمایی، دیده می شود؛ چون دانش آموزان در این دوره، به مسائل بیش تری
توجه می کنند و لازم است بیش از کودکان، برای

ص: ۸۰

پذیرش سخت گیری های درسی و انضباطی آماده گردند.

تربیت معلم: جدول شماره (۲) نشان می دهد که دوره تربیت معلمان راهنمایی همانند تربیت معلمان ابتدایی، در هر کشوری متفاوت است و گرایش به سوی دوره های طولانی تر تربیت معلم در کشورهای مورد بررسی دیده می شود. در سطح بین المللی، مدیران انتظار دارند معلمان، بسیار کار آزموده تر از آموزگاران باشند و فارغ التحصیلان جدید، بسیار زبده تر از همتایان با تجربه، فعالیت کنند. عامل مهم دیگر در تربیت معلم راهنمایی، نسبت داوطلبان زن به مرد است. که از ابتدایی به راهنمایی کاهش می یابد.

۳ - دبیران دبیرستان ها

۳ - دبیران دبیرستان ها

حقوق: دبیران به طور عمومی از حقوق و تحصیلات عالی بیش تری برخوردارند. جدول شماره (۳) میزان حقوق دبیران بر حسب سرانه تولید ناخالص داخلی و همین طور ساعات تدریس هفتگی و دوره های تربیت دبیران را نشان می دهد.

ایالات متحده از نظر پایه حقوقی پس از ژاپن قرار دارد و بیش ترین متغیر پایین ترین و بالاترین حقوق در ژاپن دیده می شود که به بیش از دو برابر و نیم می رسد.

نام کشور

پایین ترین حقوق

متوسط حقوق

بالاترین حقوق

ساعت های آموزش هفتگی

تعداد روزهای یک سال تحصیلی

مقایسه دوره دبیری در مدرسه های برتر کشورهای جهان

آمریکا

۹۷

۱۵۰

۱۶۵

۲۳

۱۸۰

برای تدریس داشتن مدرک فوق لیسانس لازم است.

فرانسه

۹۵

۱۴۶

۱۸۱

۱۷

۱۷۴

۴ سال آموزش دانشگاهی و آموزش دبیری با داشتن به طور متوسط ۶

ص: ۸۱

سال سابقه تدریس.

آلمان

۱۵۱

۱۸۳

۱۹۷

۱۸

۲۱۰

۸ ترم آموزش دانشگاهی؛ ۱۸ ماه دوره دبیری را باید بگذرانند.

کانادا

۱۰۸

۱۸۶

۱۹۷

۲۰

۱۸۸

اغلب فارغ التحصیلان دانشگاه با یک سال آموزش تخصصی دبیری

انگلیس

۱۰۶

۲۰۰

۲۲۰

۲۲

گذراندن دوره ۴ ساله دانشکده، برای دریافت مدرک تدریس لازم است.

ژاپن

۹۳

۱۶۸

۲۲۸

۲۰

۲۲۸

مدرک دانشگاهی و چهار سال آموزش.

میانگین

۱۰۸

۱۷۲

۱۹۸

۵۷/۲۰

۱/۱۹۸

آموزش چهارساله، استانداردهای اروپا در بالاترین حد قرار دارند.

جدول شماره (۳)

آلمان که بالاترین میزان حقوقی را برای معلمان ابتدایی دارد، کمترین میزان آن را برای معلمان راهنمایی تعیین کرده است. در این کشور، تفاوت میان پایینترین و بالاترین حقوق معلمان دبیرستانها به ۵/۱ برابر می‌رسد. بالاترین حقوق در کشورهای فرانسه، انگلستان و ژاپن تقریباً یکسان است و ایالات متحده از نظر بالاترین حقوق در رده آخر قرار می‌گیرد که این امر معضل عمده معلمان است. فاصله کم میان بالاترین و پایینترین حقوق

دبیران آمریکایی وجود دارد که در مقایسه با ۵ کشور دیگر در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

برنامه ریزی کاری: جدول شماره (۳) نشان می دهد که ایالات متحده بیش ترین ساعت های تدریس سالیانه را برای هر معلم دارد و در این مورد، هم ردیف ژاپن است که سال تحصیلی آن طولانی تر است. انگلستان با فاصله کمی پس از آن قرار دارد. اختلاف ساعت های تدریس سالیانه معلمان آمریکایی با معلمان انگلیسی، ناشی از طولانی بودن سال تحصیلی آنان است، ولی توجه این اختلاف درباره ایالات متحده و ژاپن دشوار است؛ زیرا سال تحصیلی ژاپن طولانی تر و میزان بالاترین حقوق بسیار بیش تر است. شرایط کاری دبیران ژاپن و ایالات متحده از هم متفاوت است. دبیران آمریکایی نیز مانند آموزگاران از نظر پرداخت دست مزد، در برابر انتظاراتی که همگان از آنان دارند، وضعیت مطلوبی ندارند.

تربیت دبیر: با نگاهی به جدول شماره (۳) متوجه می شویم که نوع تربیت دبیر در آن کشورها، کاملاً علمی و دانشگاهی است و معلمان در روش تدریس خود از آن پیروی می کنند. گرایش کلی در افزایش دوره تربیت دبیر برای همه معلمان، ظاهراً به تمایل مسوولان در افزایش نتایج آموزش مربوط می شود و از حمایت گسترده جهانی نیز برخوردار است. نیاز دبیران به افزایش دانش و اطلاعات روزمره موجب می شود تا بسیاری از کشورها، آموزش بیش تر آنان را احساس کنند.

مقایسه آموزشی معلمان و برنامه های کاری آن ها، بینش مختصری از دنیای معلمان ارائه می دهد. معلمانی که در این بخش مورد بررسی قرار گرفته اند، در میان ثروت مندترین و تحصیل کرده ترین جمعیت های جهان قرار دارند.

وضعیت عمومی معلمان در ایران

وضعیت عمومی معلمان در ایران

با این که در ایران حرفه معلمی از ارزش والای انسانی - اسلامی برخوردار است و در فرهنگ و ادبیات پر بار کشور، با معنویت پیوند خورده است و بیش ترین تقدیرها از نقش ارزش مند معلمان شده است، ولی متأسفانه هیچ گاه جایگاه و منزلتی را که شایسته آن هستند نداشته اند و با تمام تلاش هایی که صورت گرفته هنوز معلم جایگاه واقعی خود را نیافته است. امروزه، نزدیک به ۴۰٪ این قشر زحمت کش و پر تلاش، هنوز بدون مسکن اند و امکانات رفاهی و تفریحی مناسبی ندارند. با آن که نسبت به دیگر کارکنان و کارمندان دولت از نظر تحصیلی در وضعیت مناسب تری قرار دارند، ولی از نظر اقتصادی و معیشتی بیشتر از آنان در تنگنا هستند. همین امر سبب شده است تا این گروه دلسوز و فرهیخته جامعه، در سال های اخیر، رسیدگی به مشکلاتشان را از مسوولان درخواست کنند.

تأمین و تربیت معلمان

تأمین و تربیت معلمان

با توجه به رشد دانش آموزان و مدرسه های شهری و روستایی، وزارت آموزش و پرورش، همه ساله به تعداد زیادی آموزگار، مربی، دبیر و مشاور و ... نیاز دارد. در ایران، بر اساس قانون، متعهدان خدمت آموزش و پرورش، از میان فارغ التحصیلان مراکز تربیت معلم و دانشکده های علوم تربیتی (دوره های تعهد دبیری ۴ ساله) و مراکز تربیت معلم (دوره های دو ساله برای مقاطع ابتدایی و

راهنمایی) هستند و افزون بر این ها، نیازهای نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش از راه های زیر نیز تأمین می شود.

۱. استخدام و به کارگیری آموزش یاران نهضت سوادآموزی؛

۲. استخدام داوطلبان تدریس در برخی از مناطق شهری و روستایی به صورت قراردادی و پیمانی؛

۳. به کارگیری دانشجویان رشته های مختلف دانشگاه های کشور از طریق امتحان استخدامی؛

۴. به کارگیری سرباز معلم برای روستاهای دور افتاده، بر اساس مفاد قانون معلمان، پزشکان و پیرا پزشکان وظیفه. (۱)

ساعت های کاری

ساعت های کاری (۲)

طبق طرح طبقه بندی معلمان کشور، خدمت تمام وقت متصدیان مشاغل آموزشی به شرح زیر است:

۱. آموزگاران و مربیان امور تربیتی دبستان؛ ۲۸ ساعت در هفته.

۲. دبیران، هنرآموزان و مربیان امور تربیتی و مدرسه های راهنمایی، دبیرستان، هنرستان، آموزش کده های فنی و مراکز تربیت معلم؛ ۲۴ ساعت در هفته.

۳. مدرسان؛ ۲۰ ساعت در هفته.

درجه های تحصیلی معلمان

درجه های تحصیلی معلمان (۳)

برابر اسناد رسمی وزارت آموزش و پرورش، وضعیت نیروی انسانی شاغل در این وزارت خانه، در سال تحصیلی ۱۳۷۶ - ۱۳۷۵ از نظر میزان تحصیلات به شرح جدول شماره (۴) می باشد.

ص: ۸۵

۱- برگرفته از کتاب سیمای معلم، احمد صافی، صص ۸۶ و ۸۷ با گزینش.

۲- برگرفته از کتاب سیمای معلم، احمد صافی، ص ۸۸.

۳- برگرفته از سیمای معلم، احمد صافی، صص ۹۰ و ۹۱ با گزینش.

مقطع تحصیلی

مدرک

کمتر از دیپلم

دیپلم

فوق دیپلم

لیسانس و بالاتر

میزان زنان

تعداد کل کارمندان

ابتدایی

۱۳۳۵۳

۲۱۸۶۹۹

۱۱۴۸۹

۱۳۱۰۳

۱۸۸۸۶۹

۳۵۷۶۴۴ نفر

راهنمایی

۲۶۰۶

۲۸۰۵۲

۱۷۰۷۵۸

۲۱۵۰۵

۹۷۸۴۷

۲۲۲۹۶۶ نفر

متوسطه

۳۸۸۸

۱۷۹۹۴

۲۵۸۳۸

۱۰۷۲۲

۶۳۰۰۲

۱۵۵۴۴۲ نفر

در کل به درصد

۳/۳

۳۸٪

۶/۳۹٪

۱/۱۹

۷/۴۶

۸۵۳۲۹۸

جدول شماره (۴)

مقایسه درصد میزان تحصیلات کارمندان آموزش و پرورش در دوره های مختلف تحصیلی در سال ۱۳۷۶ - ۱۳۷۵ با درجه های تحصیلی در سال ۱۳۶۸ - ۱۳۶۷ نشان می دهد که میزان تحصیلات معلمان در سطح فوق دیپلم و لیسانس بهتر شده است. عوامل گوناگونی در این بهبودی مؤثر بوده است؛ از جمله:

۱. علاقه بیشتر معلمان به ادامه تحصیل و داشتن درجه تحصیلی بالاتر؛

۲. مفاد نظام قانون هماهنگ پرداخت حقوق که به مدرک اهمیت زیادی داده است؛

۳. امکان ادامه تحصیل معلمان در دانشگاه های مختلف کشور؛

۴. تأسیس و گسترش مراکز آموزش عالی ضمن خدمت فرهنگیان.

حقوق و مزایای معلمان^۱

حقوق و مزایای معلمان^(۱)

ص: ۸۶

۱- سیمای معلم، احمد صافی، ص ۹۲.

حقوق مزایای معلمان در ایران، معمولاً بر اساس مواد قانونی نظام هماهنگ حقوق، مصوب شهریور ماه ۱۳۷۰، صورت می گیرد. بر اساس این قانون، کارکنان آموزش و پرورش می توانند حداکثر به گروه ۱۶ برسند.

گروه های ورودی استخدام شدگان مشمول این قانون، با در نظر گرفتن مقاطع تحصیلی آنان، نوع و حساسیت شغلی، اهمیت وظایف، میزان مسوولیت ها و بر حسب رشته های مختلف تحصیلی تعیین می گردد.

ص: ۸۷

فصل هفتم: آسیب شناسی حرفه معلمی

عوامل آسیب پذیری معلمان به قرار زیر است:

۱- بی انگیزگی

۱- بی انگیزگی

رمز توفیق در معلمی در علاقه مندی است. اگر کسی به زمینه کاری خود علاقه مند نباشد، نمی تواند موفق باشد. فضای کلاس، درس، کتاب، دانش آموز و مدرسه زمینه کاری معلم هستند و باید معلم به آن ها عشق بورزد. کم نیستند معلمان بی انگیزه و بی علاقه ای که به علت فرار از خدمت سربازی یا موفق نشدن در رشته های مورد علاقه دانشگاهی و به دست نیاوردن مشاغل دلخواه، تنها به خاطر گذران امور زندگی، به این حرفه روی آورده اند. این افراد خود را در حال شکنجه می دانند؛ در حالی که در گذشته به سبب این که تعلیم و تربیت، مخصوص طبقه های خاصی بود، هر کس نمی توانست وارد این حرفه گردد و از سوی دیگر، نبود مشکل اشتغال، سبب می شد که علاقه مندان و کسانی که توانایی معلمی دارند، به این حرفه روی آورند. به همین سبب، شغل معلمی دارای اهمیت و پایگاه اجتماعی برتری نسبت به شغل های دیگر بود؛ ولی اکنون وضعیت به کلی تغییر یافته است و آموزش رایگان امکان تحصیل را برای عموم فراگیر نموده است. هم چنین به وجود آمدن مشاغل پر درآمد و پرجاذبه زیاد، سبب شده است که افراد توانا و

علاقه مند، به آن مشاغل جذب شوند. (البته افراد با استعدادی که تنها به دلیل عشق ورزیدن به این حرفه روی آورده اند، در جمع فرهنگیان کم نیستند.)

به هر حال، بی انگیزگی برخی از معلمان و جذب نشدن نیروهای مستعد و علاقه مند، سبب شده است تا آسیب های جدی بر پیکر این حرفه مقدس وارد گردد.

۲ - نداشتن تخصص

۲ - نداشتن تخصص

از عوامل مهم آسیب زا در شغل معلمی، نداشتن تخصص و آگاه نبودن برخی از معلمان و مربیان به شیوه های صحیح آموزشی و تربیتی است که به نگرش های نادرست نسبت به نظام تعلیم و تربیت کشور و نیروی انسانی با اخلاص می انجامد. از جمله می توان از به کارگیری روش های سنتی در آموزش و بهره گیری از تنبیه بدنی در امر یادگیری یاد نمود. برای مثال تنبیه، روش بازدارنده و مهار کننده ای است که از دیرباز جهت کاهش و جلوگیری از تکرار رفتارهای ناپسند کاربرد داشته است. متأسفانه برخی از معلمان با به کارگیری محرک های دردآوری مثل شلاق عوارض جسمی و روحی فراوانی به دانش آموزان وارد می سازند. کونتیلیانوس یکی از دانشمندان روم باستان گفته است:

با شلاق زدن مخالفم؛ زیرا شیوه شرم آوری برای تنبیه است و تنها شایسته بردگان می باشد و اگر اثر ناخوش آن را در سال های بعدی کودک به نظر آورید، خودتان این معنی را خواهید فهمید. کودکان وقتی کتک بخورند، درد با ترس غالباً نتایجی دارد که خوشایند نیست و این نتایج به احتمال زیاد، بعدها مایه ننگ خواهد شد؛ ننگی که اعصاب را سست می کند و ذهن را به پستی می کشاند و طفل را وادار می سازد که از حضور در جمع بیزار گردد. (۱)

ص: ۸۹

گاه مشاهده می شود که تنبیه بدنی برای عموم کلاس در نظر گرفته می شود. این امر ضمن این که سبب نارضایتی همگانی دانش آموزان می شود، کلاس را به خاموشی و بی روحی می کشاند.

تنبیه بدنی از دیدگاه اسلام امری نکوهیده است؛ چنان که امام علی علیه السلام آن را مخصوص چهارپایان می داند و می فرماید:

اندرز انسان عاقل به واسطه ادب است و تنها حیوانات با زدن تربیت می شوند. (۱)

تنبیه بدنی افزون بر این که خسارت های جسمی و روحی و روانی به فراگیران وارد می سازد، سبب تنفر نسبت به معلم و دل سردی به محیط آموزشی می شود. گاه این مسأله از سوی خانواده دانش آموزان به دادگاه ها و روزنامه ها کشیده می شود که خسارت های فراوانی به جامعه فرهنگیان پر تلاش و دل سوز وارد می سازد.

۳ - عدم شناخت جایگاه و منزلت خود

۳ - عدم شناخت جایگاه و منزلت خود

متأسفانه برخی از معلمان منزلت و ارزش کار خویش را نمی دانند. گاه به سبب مشکلات معیشتی ارزش والای خود را به ارزانی می فروشند و رفتاری می کنند که نباید انجام دهند؛ تن به کارهایی می دهند که در شأن و منزلت آن ها نیست.

هر حرف و هر رفتار و هر کاری شایسته مقام معلم نیست. معلم نقش الگویی در جامعه دارد؛ باید آن نقش را در جامعه ایفا کند. معلمانی که در هنگام خرید اجناس با فروشنده به بگو و مگو می پردازند و برای پایین آوردن

ص: ۹۰

اندکی از قیمت اجناس می گویند: «معلمی حساب کن!» یا در هر نشست و برخاستی از حقوق کم گلایه می کنند و بدین ترتیب، هم خود را کوچک می کنند و هم با آبروی معلمانی که سال ها با قناعت و عزت نفس زندگی کرده اند، بازی می کنند. هر چند واقعیت مشکلات اقتصادی معلمان در جامعه انکارناپذیر است، ولی گلایه به این و آن از کمبود حقوق، سبب می شود که دیگران با دیده حقارت به وی و دیگر معلمان عزیز بنگرند.

۴- توقع احترام بی جا

۴- توقع احترام بی جا

برخی از معلمان توقع احترامی بی مورد از جامعه دارند و مدح و ستایش خویش را وظیفه مردم می دانند و هیچ گاه به تغییر دیدگاه سنتی خویش در تحلیل نقش و جایگاه خود حاضر نیستند. از سویی دیگر بر به کارگیری شیوه های قدیمی و ناکارآمد در تدریس و اداره کلاس اصرار می ورزند. این گونه معلمان تا متناسب با شرایط جدید، افکار و روش های خود را تغییر ندهند، دانش آموزان با آنان صمیمی نخواهند شد؛ یعنی دانش آموزان برای کسب اطلاعات و آشنایی با شیوه های جدید تفکر و زندگی، به جای استفاده از این دسته معلمان، تلویزیون، مطبوعات و ماهواره و ... را بر خواهند گزید.

واقعیت این است که بخشی از علل کاهش احترام جامعه به معلم، در بهره مندی کم از علم و دانش جدید است. چنان که شاید اطلاعات دانش آموزان دوره متوسطه ما، از سایت های اینترنت از مدیر، معاون و معلم هم بیشتر باشد.

بنابراین، معلمان عزیز باید با ایجاد طرحی نو در روش آموزشی و نهرا سیدن از تغییر در نگرش ها، روش ها و آشنایی با مهارت های علوم جدید

و عمل به اخلاق نیک معلمی، به احیا و تثبیت جایگاه خویش در جامعه بپردازند.

۵ - گسست میان معلم و شاگرد^۱

۵ - گسست میان معلم و شاگرد^(۱)

معلمان و مربیان جامعه کسانی هستند که اگر امکانات و آزادی عمل داشته باشند، می توانند دانش آموزان را با هنجارهای اجتماعی آشنا کرده و ارزش ها را در وجود آنان نهادینه سازند. ولی در سال های اخیر با حذف اهرم هایی مانند قدرت و اقتدار معلم و هم چنین کاهش جذابیت های حرفه معلمی، شکافی میان نوجوانان و اولیای مدرسه پدید آمده است و امر پرورش که همواره در کنار آموزش معنا می یافت، به فراموشی سپرده شده است؛ در حالی که به نظر کارشناسان تربیتی، یکی از تأثیر گذارترین راه های نفوذ بر نوجوانان ایجاد پیوند دوستی میان آنان و مربیان امر تعلیم و تربیت است. این راه برای آموزش مفاهیم علمی و تربیتی، بسیار مناسب به نظر می رسد، اما چگونه می توان نسل جدید را به دیران و مربیان خود علاقه مند کرد؟ نسل امروز، زیرک تر و باهوش تر از نسل های گذشته است. نسل امروز، با روند رو به رشد ارزش های مادی در جامعه، در پی سرمشق گیری از کسانی است که مشهورتر و قدرتمندتر از دیگران اند. به راستی، برقراری ارتباط دوستانه میان این افراد با اولیای مدرسه که برخی از آنان معیارها و شاخص های مورد قبول نسل حاضر را ندارند، چگونه عملی خواهد شد؟

ص: ۹۲

۱- با نگاهی به مقاله: چرا معلمان الگوی جامعه نیستند. حجت حضرتی، همشهری، ش ۲۱۸۰، ص ۱۲.

۶- پذیرش نیروهای آزاد

۶- پذیرش نیروهای آزاد

همه ساله، نظام آموزشی کشور به علت کمبود نیروی انسانی آموزش دیده برای حرفه معلمی، به ویژه در نواحی محروم کشور، به ناچار برخی از دانش آموختگان آزاد دانشگاه ها را به صورت نیروهای حق التدریس پاره وقت یا تمام وقت، پذیرش می کند. هم چنین در کنار این نیروها از نیروهای وظیفه با عنوان سرباز معلم بهره می گیرد. این نیروهای جوان و پر تلاش گر چه مشکل کمبود معلم در جامعه را جبران می کنند؛ ولی بیشتر دانستنی های صرف را می آموزند؛ چون از روش تدریس، اصول کلاس داری، روان شناسی و برخوردهای تربیتی آگاهی کاملی ندارند. البته برخی از این عزیزان، با برخورداری از استعداد ذاتی و با عشق به معلمی، روی می آورند و در آینده می توانند معلمان موفقی باشند، ولی در آغاز به سبب نداشتن آموزش های لازم، در برخوردهایشان با دانش آموزان، مشکل خواهند داشت.

۷- مشکلات معیشتی

۷- مشکلات معیشتی

با همه تعریف و تمجیدهایی که از مقام و منزلت معلم در رسانه های گروهی، همایش ها و سخنرانی های مسوولان کشوری، صورت می گیرد، ولی باید گفت متأسفانه معلمان مشکلات معیشتی بسیاری دارند. چنان که میزان حقوق آنان در پایین ترین رده حقوقی است و نه تنها نسبت به کشورهای جهان، به ویژه کشورهای غربی و بسیاری از کشورهای شرقی، بلکه از دیگر حقوق بگیران دولتی کشور نیز کمتر است. نزدیک به ۲۵٪ کارمندان دولت (حدود یک میلیون و صد هزار نفر) در استخدام رسمی آموزش و پرورش اند و با تأسف بسیار، طبق آمارهایی که سالانه بانک مرکزی برای خط فقر اعلام می کند، معلمان از نظر میانگین حقوقی، زیر خط فقر قرار دارند. برای مثال؛

در سال ۱۳۷۵ بانک مرکزی خط فقر را یک میلیون ریال اعلام کرده بود؛ در حالی که در سال ۱۳۷۸ میانگین حقوق معلمان ۸۵۰۰۰۰ ریال، اعلام شده بود. (۱) به گفته وزیر آموزش و پرورش: «۴۰ درصد معلمان کشور، بدون مسکن هستند» (۲).

معلمان به رغم عشق و سوز و احساس مسوولیتی که به شغل خود و دانش آموزان دارند، از کار خود رضایت ندارند و برای برآوردن نیازهایشان، به منابع دیگری چشم می دوزند. چه بسا معلم برای تأمین معاش خود و خانواده اش، مجبور است ساعت ها در مراکز آموزشی دیگر در خارج مدرسه؛ مانند آموزشگاه های تقویتی، تجاری و کلاس های آزاد، ترمیمی، کنکوری و تست سازی بگذرانند. و روز بعد با خستگی ذهنی و فکری وارد کلاس درس شود. اسف بارتر این که برخی معلمان، مجبورند برای این که دُرْدانه ای امتحان مدرسه یا آزمون کنکور پذیرفته شود، برای آموزش او به خانه ای برود یا برای تعمیر تأسیسات ساختمانی به خانه ای رود که ببیند فرزند خانواده، شاگرد اوست.

۸ - بازتاب نامناسب مشکلات معلمان از طریق رسانه ها

۸ - بازتاب نامناسب مشکلات معلمان از طریق رسانه ها

یکی از وظایف مهم رسانه ها به ویژه صدا و سیما، بازتاب دیدگاه های مردم و ایجاد حساسیت در مسوولان برای رفع مشکلات آنان است. ولی گاه، رسانه ها چنان به بزرگ نمایی مشکلات می پردازند که انگار رسالت اصلی خود را فراموش کرده اند. به گونه ای که با بازتاب نامناسب مشکلات، موجب یأس و دل سردی و بی حرمتی خدمت گزاران جامعه می شوند و مردم را به

ص: ۹۴

۱- برگرفته از: همشهری ش ۲۱۹۹، ص ۱۲.

۲- روزنامه قدس، ص ۱، ۱۹ مرداد ۸۱، ش ۴۲۰۰۶.

آنان بدبین می کنند. معلمان، ادامه دهندگان رسالت انبیا در آموزش و حفظ حریم فرهنگی جامعه و ارزش هایند. نقش ارزش مند آنان در شکل گیری انقلاب، دفاع مقدس، مقابله با تهاجم فرهنگی و ... بر همگان آشکار است، ولی بارها در رسانه ها به این عزیزان بی مهری شده است. برای مثال گاه، خبر برخی برخوردهای ناشایست با دانش آموزان، به خبر شبکه سراسری صدا و سیما نیز کشیده می شود که به دنبال آن، بخش نامه و تذکرها فراوانی در روزنامه ها و صدا و سیما پخش می شود که با معلم خطا کار، چنین و چنان خواهیم کرد. اما وقتی معلمی برای نجات شاگردانش بخاری نفتی مدرسه را بغل می کند و از پنجره به بیرون می اندازد و چندین ماه در بیمارستان بستری می شود؛ یا معلمی برای نجات شاگردانش خود را به رودخانه ای خروشان می زند و آن ها را نجات می دهد و خود غرق می شود؛ یا وقتی معلمی برای نجات شاگرد خود از درد و بیماری، کلیه خود را اهدا می کند؛ وقتی معلمی برای جلوگیری از هتک حرمت و آزار جسمی شاگردش، با او باش درگیر می شود و در بیمارستان بستری می گردد؛ یا وقتی معلمی برای حفظ ناموس مردم، امر به معروف و نهی از منکر می کند و با ضربه های شدید چاقو از پا در می آید و جسد بی جانش را مردم به بیمارستان منتقل می کنند؛ هیچ نام و نشانی از معلم در رسانه ها نیست. البته اگر خواهیم منصفانه داوری کنیم بنا به گفته کارشناسان:

وجود یک درصد اشکال در هر دستگاهی را باید طبیعی دانست. در میان ۱۸ میلیون دانش آموز در کشور، وجود ۱۸۰۰۰۰ معترض در میان کل دانش آموزان، قابل پیش بینی و طبیعی است. (۱)

ص: ۹۵

۱- رشد معلم، بخشی از نامه وزیر آموزش و پرورش اسبق به آقای لاریجانی سال ۱۹ دی ۷۹، ص ۳.

بنابراین، بنا به گستردگی آماری تحت پوشش نظام آموزشی کشور، نباید یک یا ده یا حتی ده ها اشکال موجود، اشکال اساسی تلقی شود و بر اساس آن، نظام آموزش کشور و خدمت گزاران آن ناکارآمد معرفی گردند.

۹- بزرگداشت های ظاهری

۹- بزرگداشت های ظاهری

همه ساله در هفته معلم با برگزاری مراسم و نشست هایی از مقام والا و معنوی معلم تجلیل به عمل می آید؛ این برنامه ها به طور مرتب در سال های بعد از انقلاب با فراز و نشیب هایی برگزار شده است، اما نظرسنجی ها و نظر خواهی ها از معلمان نشان می دهد که این گونه نشست ها و مراسم ها، کم ترین تأثیر انگیزشی نداشته اند. معلمان و کارشناسان معتقدند این برنامه ها در افزایش منزلت معلمان تأثیری ندارد. «بر اساس پژوهش صورت گرفته در سال ۱۳۷۶ (مجدفر - بختیاری) درباره اثر بخشی برنامه های هفته بزرگداشت مقام معلم، در چهار منطقه آموزشی تهران، بیشتر پرسش شوندگان گفته اند. در ایام هفته معلم بهتر است بزرگداشت های ظاهری از معلمان قطع شود و بر ارتقای واقعی منزلت و وضع معیشتی آنان و ایجاد انگیزه کافی برای خدمت، بیش تر پرداخته شود».^(۱)

۱۰- فرار مغزها

۱۰- فرار مغزها

پدیده فرار مغزها تنها در سطح میان ملت ها و کشورها منحصر نیست، بلکه سازمان ها و نهادهایی هم که نتوانند تسهیلات لازم را برای تقویت پایگاه اجتماعی نیروهای خود فراهم کنند، کم کم زمینه های نارضایتی افراد تحت

ص: ۹۶

۱- برگرفته از سر مقاله معلمان بگویند، مرتضی مجدفر، رشد معلم ۱۸۱ - اردیبهشت ۸۱، ص ۳.

پوشش خود را فراهم خواهند کرد و سرانجام نیروهای آن سازمان، جذب سازمان‌ها و نهادهای پرجاذبه دیگر خواهند شد. جامعه معلمان کشور با بیش از یک میلیون نفر عضو، در بزرگ‌ترین وزارت خانه کشور مشغول به خدمت‌اند. سازمانی به این گستردگی و با این اهمیت به مغزهایی اندیشمند و اندیشه‌هایی توانمند نیاز دارد، تا بتواند طرح‌ها و راه‌کارهای لازم را در هر زمانی برای پیش‌بردن آن، ارائه دهد. امّا با تأسف بسیار، باید گفت این سازمان نه تنها در جذب افراد اندیشمند و خوش‌فکر، کمتر موفق بوده است، حتی نتوانسته از اعضای خود نیز بهره‌برد؛ یعنی بسیاری از اندیشمندان و خوش‌فکرهای خود را به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، از دست داده است. کم‌نیستند معلمانی که به نمایندگی مجلس انتخاب شدند و دیگر به آموزش و پرورش برنگشتند؛ یا در مقام‌های مهم دولتی در سطح بخش‌ها، شهرها، استان‌ها و کشور مشغول خدمت شدند و یا در مراکز آموزش عالی و دانشگاهی با سمت استادی به تدریس و پژوهش پرداختند. کم‌نیستند افراد توانمندی که در ارگان‌ها و سازمان‌های دیگر مفیدترین وقت‌های خود را می‌گذرانند و به معلمی به دیده شغل دوّم می‌نگرند. به هر حال، تهی شدن این سازمان از افراد اندیشمند و توانمند آسیب‌های جدی به جامعه معلمان وارد ساخته و می‌سازد.

فصل هشتم: راه کارهای ارتقای منزلت اجتماعی معلمان

در این فصل راه کارهایی برای بزرگداشت مقام معلمی و ارتقای جایگاه اجتماعی آنان ارائه می گردد:

۱ - جذب بهترین ها

۱ - جذب بهترین ها

اگر همه اجزای نظام آموزشی کار خود را با موفقیت انجام دهند، ولی معلمان شایسته ای نباشند، آن نظام به اهداف نهایی خود نخواهد رسید. ژان پیاژه در این مورد می گوید:

در صورتی که معلم به تعداد کافی و با کیفیت مطلوب در اختیار نباشد، زیباترین طرح اصلاح و بازسازی آموزش و پرورش، با شکست رو به رو خواهد شد. (۱)

نقش معلمی از شریف ترین نقش های جامعه است. ایفای این نقش، مستلزم فداکاری و شناخت است. جذب بهترین ها برای این حرفه، رسیدن به هدف های تعلیم و تربیت را آسان خواهد ساخت. از این رو، موانعی مانند سختی گذران زندگی و کمبود مزایا و تسهیلات که افراد توانا و علاقه مند را از نظام آموزشی دور می سازد و امنیت شغلی را تهدید می کند، باید بر چیده شوند؛ زیرا تا وقتی درآمد یک شغل از برآوردن تسهیلات زندگی ناتوان

ص: ۹۸

۱- روان شناسی و دانش آموزش و پرورش، برگردان: محمدعلی کاردان، ص ۱۳۹ (به نقل از: پیوند، ش ۲۷۱، اردیبهشت ۱۳۸۱، ص ۵۴.

باشد، پایگاه اجتماعی مناسبی نخواهد داشت و نارضایتی درونی را برای افراد خود فراهم خواهد ساخت.

۲- بازنگری در اهداف و تقویت مراکز تربیت معلم

۲- بازنگری در اهداف و تقویت مراکز تربیت معلم

بازنگری در اهداف نظام آموزش و پرورش، نیاز ضروری است و تا معلمان بر اساس یافته های جدید علمی، زیستی، روان شناختی و فن آوری در مراکز تربیت معلم آموزش ببینند و از مسیر آموزش صرف خارج شوند.

۳- بهره گیری از الگوهای موفق جهانی

۳- بهره گیری از الگوهای موفق جهانی

هر چند اهداف نظام آموزشی کشور با هدف های کشورهای پیشرفته جهان متفاوت است، ولی اقداماتی که آنان برای بالا بردن جایگاه معلمان و روش های تربیت معلم به کار گرفته اند، می تواند الگوی مناسبی برای بهبود جایگاه معلم در جامعه باشد.

برای نمونه، در کتاب معلم موفق از زبان فردی آمده است: «روزی برای درمان پدرم به آلمان رفتیم و در یکی از بیمارستان ها در انتظار تشکیل پرونده بودیم. وقتی نوبت به ما رسید، متصدی تشکیل پرونده، پوشه نارنجی رنگی برداشت و در همان لحظه ای که من به شدت در فکر هزینه های بیمارستان و درمان بودم، متصدی، شغل پدرم را پرسید و من با حالت تردید پاسخ دادم: «معلم بازنشسته است.» پس از پاسخ من، فوراً پوشه آبی رنگ را به جای پوشه نارنجی جای گزین کرد و گفت: «در آلمان، معلمان بدون نوبت و رایگانی درمان می شوند.»^(۱)

ص: ۹۹

۱- معلم موفق، حسین دهنوی، ص ۲۸.

۴ - همگامی با پیشرفت های روز

۴ - همگامی با پیشرفت های روز

هر دوره ای، آموزش و پرورش ویژه خود را می طلبد. آموزش و پرورش آینده بر دانایی و قوه تفکر و قدرت نوآوری مبتنی است. جهان آینده، جهان تغییرهاست ... تحولات در همه عرصه ها از جمله در آموزش و پرورش به وجود می آیند و کسی برنده خواهد شد که تن به این تغییرها بدهد و خود را با آن سازگار سازد. (۱)

بنابراین، اگر به دنبال باز آفرینی جایگاه و منزلت معلمان در جامعه هستیم، باید آموزش و پرورش و نیروهای آن را، در متن این دگرگونی و تحولات قرار دهیم.

۵ - بهره گیری از دیدگاه های برنامه ریزان و کارشناسان دلسوز و با تجربه ۱

۵ - بهره گیری از دیدگاه های برنامه ریزان و کارشناسان دلسوز و با تجربه (۲)

توجه به معلمان و دیگر کارکنان آموزش و پرورش، و نگرش سیستمی به نیروی انسانی این دستگاه انسان ساز، از راه حل هایی است که همواره در محافل اجتماعی، فرهنگی و آموزشی مطرح است.

تهیه طرح های روز آمد، پی گیری مدیران، برنامه ریزان و کارشناسان آگاه و دلسوز را می طلبد، در این باره، می توان از تجربه های معلمان موفق و با تجربه بهره جست.

ص: ۱۰۰

۱- برداشت از کتاب به سوی تمدن جدید، آلون و هایدی تافلر، به نقل از: جنبش جهانی برای به سازی تربیت معلم، ص ۴۱۰.

۲- سیمای معلم، احمد صافی، ص ۱۱۸.

در حال حاضر، میانگین تحصیلات و دانش تخصصی و تربیتی معلمان در مقاطع گوناگون از بیشتر کشورهای جهان، به ویژه کشورهای پیشرفته، کم تر است؛ به گونه ای که بر اساس جدول شماره (۴) در سال ۱۳۷۵ حدود ۱/۱۹ درصد از معلمان کشور تنها دارای مدارکی بالاتر از کارشناسی هستند؛ در حالی که نسبت جمعیت دانشجویی به کل جمعیت کشور، در زمره ده تا بیست کشور اول جهان قرار دارد و بر اساس آمارها و گزارش ها، جذب و گزینش دانشجویان اغلب بدون برنامه و بیش از ظرفیت بازار کار می باشد. در نتیجه، برخی از این دانشجویان پس از فارغ التحصیلی و صرف وقت و هزینه های آموزشی، به سبب پُر بودن بازار کار، بیکار مانده دچار سر خوردگی و افسردگی روحی - روانی می شوند.

بنابراین، با یک برنامه ریزی منسجم می توان ضمن تأمین دانشجویان مورد نیاز برای بازار کار کشور، ظرفیت زیادی دانشگاه ها را به ویژه در بخش های علوم پایه و علوم انسانی در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری، به خدمت نظام آموزش و پرورش کشور درآورد و با این روش به ارتقای سطح علمی معلمان کمک کرد. بدون تردید، بالا بردن سطح علمی معلمان و آشنا کردن آنان با پژوهش های دانشگاهی در سطوح بالا، سبب محبوبیت و مقبولیت بیشتر آنان نزد دانش آموزان، خانواده ها و در نهایت جامعه خواهد شد.

۷ - فراهم کردن زمینه انتشار دیدگاه ها و آثار فکری و علمی

۷ - فراهم کردن زمینه انتشار دیدگاه ها و آثار فکری و علمی

بسیاری از فرهنگیان کشور، از توانایی های سرشاری در حوزه اندیشه ورزی و علمی و هم چنین کمالات روحی و اخلاقی والا برخوردارند؛ آثاری دارند که

حاصل زحمت ها و تجربیات گذشته آنان است و بسیار ارزش مند می باشد؛ ولی به سبب مشکلات اقتصادی نمی توانند آن ها را ارائه دهند. شایسته است مسوولان محترم به جای تجلیل های ظاهری از مقام و منزلت معلمان، زمینه انتشار و معرفی دیدگاه ها و آثار فکری و علمی این عزیزان را فراهم آورند.

۸ - تخصصی کردن حرفه معلمی

۸ - تخصصی کردن حرفه معلمی

از راه کارهای دیگری که می تواند به ارزش خدمات معلمان جامعه بیافزاید، تخصصی کردن حرفه معلمی است؛ یعنی به آسانی، اجازه فعالیت در این حرفه به هر کسی داده نشود. همان گونه که پزشکان، بعد از گذراندن مهارت های لازم و دوره های تخصصی مجوز فعالیت می گیرند، کسانی هم که می خواهند معلّم شوند، باید در زمینه کار معلمی، آمادگی ها و مهارت های مورد نیاز را داشته باشند.

ص: ۱۰۲

بخش دوّم: برگزیده ادب فارسی

اشاره

بخش دوّم: برگزیده ادب فارسی

زیر فصل ها

اشعار

متون ادبی

حکایات خواندنی

سخنان بزرگان

ص: ۱۰۳

زیر فصل ها

[صدای پای خورشید \(۱\)](#)

[سر مشق آب \(۲\)](#)

[مقام معلم \(۳\)](#)

[دست توانای معلّم \(۴\)](#)

[سرور معلّم \(۵\)](#)

[اشک شوق \(۶\)](#)

[مقام معلم \(۷\)](#)

[کن اشارات \(۸\)](#)

صدای پای خورشید ۱

[صدای پای خورشید \(۹\)](#)

صدای پای خورشیدی، معلم

سرود صبح امیدی، معلم

من آن نیلوفر تازه شکفته

تو عاشق تر ز هر بیدی، معلم

زُدودی سایه نادانی ام را

چو در ذهنم درخشیدی، معلم

محبت را برایم بخش کردی
به روی من چو خندیدی، معلم
میان سینه ام دریا نشاندی
خطایم را چو بخشیدی، معلم
نوشتم روی دفترهای شعرم
که در قلبم تو جاویدی، معلم
شهین محمدی

سرمشق آب ۱

سرمشق آب (۱۰)

معلم تشنه ام، پر التهام
تو سرمشقی بده از درس آبم
قلم را آشنای دست من کن
بده، پیوند با درس و کتابم
به چشمم شعر بیداری بیاموز
برون کن! تا ابد از بند خوابم

ص: ۱۰۴

-۱

-۲

-۳

-۴

-۵

-۶

-۷

-۸

۹- رشد معلم، اردیبهشت ۸۱، ص ۴۲.

۱۰- رشد معلم، اردیبهشت ۸۱، ص ۴۲.

سراپا، جوششم، شوقم، سوالم

ببر با خود به دنیای جوابم

بتاب امروز در من نور ایمان

که فردا من به تاریکان بتابم

شهین محمدی

مقام معلم ۱

مقام معلم (۱)

هر شاخه که در باغی، بار و ثمری دارد

در نشو و نمای آن، دستی اثری دارد

هر گُل که شکوفا شد، در صحن چمن خندان

بر او نظری از مهر، صاحب نظری دارد

بی راهنما ره را آسان نتوان پیمود

زیرا که به هر سویی این ره خطری دارد

از تربیت فرزندان، باید نشود غافل

آن کس که در این عالم، نور بصری دارد

رنج پدر و مادر افزون ز مربی نیست

او نیز به سهم خود خون جگری دارد

هر چند پدر خوانند استاد گرامی را

در دیده من «استاد» قدر دگری دارد.

ابراهیم صهبا

دست توانای معلّم ۱

دست توانای معلّم (۲)

مست از می عشقیم ز صهبای معلّم

مَحَوِرْخ یاریم ز سیمای معلّم

چون درس معلّم بود از طلعت دلدار

ص: ۱۰۵

۱- پدر و معلّم، ص ۳۰۲.

۲- پدر و معلّم، ص ۲۹۳.

هستیم سراپا همه شیدای معلّم
آن خلعت زیبای رسالات الهی
زیبنده بود بر قد و بالای معلّم
مولا علی آن گاه که «من علّمنی» گفت
تقریر نمود بر قد و بالای معلّم
در مکتب عرفان و ورع عارف و زاهد
نازند به عرفان و به تقوای معلّم
هر نامه که نوک قلم عشق رقم زد
توشیح شد آن نامه به امضای معلّم
صد گنج گهر را به پیشیزی شمارند
پیش گهر منطق گویای معلّم
صد مرده به اعجاز شود زنده جاوید
با هر نفس گرم مسیحای معلّم
در گنبد دوّار فلک نغمه ناهید
کی گوش نواز است چو آوای معلّم
سعید عندلیب

سرور معلّم ۱

سرور معلّم (۱)

امشب که شمع جمع، حضور معلم است

این جمع، پر فروغ ز نور معلم است

آن اختر گرفته به راه سحر چراغ

در شام تار، روح صبور معلم است

ص: ۱۰۶

۱- رشد معلّم ۱، سال دهم، مهرماه، ص ۶۲.

بر خوان علم، هست اگر نان معرفت

پخته به سینه چو تنور معلم است

تاریخ، جاده ایست فرو رفته در غبار

پر رد پا، همین، ز عبور معلم است

طوقی است گره به گردن شب ماهواره ها

نقدینه ای ز گنج شعور معلّم است

نخل بلند علم که سر بر فلک کشید

فواره ای ز مغز فکور معلم است

روزی که تن به مرگ دهد دیو شوم جهل

روز نشاط و جشن و سرور معلم است

ای زهره خوش بر آی در این بزم و پای کوب

ما را سر نشاط، ز شور معلم است

علی مظاهری

اشک شوق ۱

اشک شوق (۱)

من در آموزش تو ای استاد

وسعتی بی کرانه می بینم

در شکوه جمال و قامت تو

ارتفاع زمانه می بینم

بر بلندای باره تاریخ

پرتویی جاودانه می بینم
زندگی را دوباره می سازم
تا که از تو نشانه می بینم
ای سحابی که موسم تعلیم
اشک شوق روانه می بینم
از تو بر شاخه های استعداد
در زمستان جوانه می بینم

ص: ۱۰۷

۱- رشد معلم، ۸ سال دهم، ص ۶۳.

بانگ و فریاد دلنوازی را

خالی از هر بهانه می بینم

از جهالت، هراس در من نیست

تا تو را در میانه می بینم

مرتضی دولت آبادی

مقام معلم ۱

مقام معلم (۱)

می توان در سایه آموختن

گنج عشق جاودان اندوختن

اول از استاد، یاد آموختیم

پس، سویدای سواد آموختیم

از پدر گر قالب تن یافتیم

از معلم جان روشن یافتیم

ای معلم چون کنم توصیف تو

چون خدا مشکل توان تعریف تو

ای تو کشتی نجات روح ما

ای به طوفان جهالت نوح ما

یک پدر بخشنده آب و گل است

یک پدر روشنگر جان و دل است

لیک اگر پرسی کدامین برترین

آن که دین آموزد و علم یقین

استاد حسین شهریار

کُن اشارات ۱

کُن اشارات (۲)

چون توانم من تو را شادان کنم

چون توانم آن لب خندان کنم

حیف گل، شایسته شأن تو نیست

تا برایت پُر ز گل دامن کنم

سال ها آموختی دانش مرا

یاد دادی این کنم، یا آن کنم

چون بگویم و صفت ای والا مقام

ارزش و قدر تو چون عنوان کنم؟

ص: ۱۰۸

۱- سیمای معلم، ص ۳۷.

۲- پدر معلم، ص ۳۰۳.

گر چه گل زیباست، اما من چه سان

می توانم با گُلَت یکسان کنم؟

ای معلم ای همیشه یار من

کن اشارت تا فدایت جان کنم.

فرزانه قشقای

باغبانی خدمت گُل می کنی

زخم خارش را تحمل می کنی

زخم دست باغبان را کس ندید

خون دل خورد و چنین گل پرورید [\(۱\)](#)

اصغر حکمت

نقش آموزگار در دل هاست

دگری جای او نمی گیرد

آن که دل ها به عشق او زنده است

در دل عاشقان نمی میرد. [\(۲\)](#)

استاد شهریار

ص: ۱۰۹

۱- سیمای معلّم، ص ۳۷.

۲- سیمای معلّم، ص ۳۴.

متون ادبی

زیر فصل ها

یک شاخه گل دعا (۱)

آرام تر از دریا (۲)

مقام معلم

قطره دریاست اگر با دریاست (۳)

آهنگ قدم هایت (۴)

یک شاخه گل دعا ۱

یک شاخه گل دعا (۵)

معلم خوبم، دامنه مهربانی تو هر چند گاه در وجودم سرسبز می شود، گل می دهد و بستان دستانت می شکفتد، جاده بزرگواری تو پر رهگذر می شود. آفتاب با بلندایش مرا به یاد تو می اندازد؛ دربارش نگاه لطف تو غرق می شوم و هر شب در واگویه های تنهایی، یک شاخه گل دعا به پاس آن چه به سخاوت به ودیعتم نهادی، در گلدان شفاف نیایش برایت می نشانم. برای تو که عطر صدایت را بر تمامی غنچه های گلشن پاکی، پاشیده ای؛ تویی که مثل کوه های جغرافیا اگر چه بلندی، اما متواضعی. هنوز چشمانم سرور عشق تو را نجوا می کنند. بدان تو ... شیرین ترین خاطره های بودن را در قلب من جا گذاشته ای!

فاطمه نجفی

آرام تر از دریا ۱

آرام تر از دریا (۶)

تو دریای پر تلاطم هفت رنگ، رنگین کمان باغ ذهن من هستی و من ماهی شناور در تو؛ ای دریای بی انتها! تو روان تر و آرام تر از هر دریایی و من با اذیت هایم تو را به طوفانی بودن و موج ساختن مجبور می کنم؛ ولی تو به سختی طوفان می شوی و زود به آرامش برمی گردی و من هنوز سرکش و مغرورم از نفس خویش. تو مرا با آرامشت آرام کردی و من در

دریای وجود تو محو گشتم تا تو را شناختم و موجود به وجود تو شدم.

فرشته غفاری

ص: ۱۱۰

-۱

-۲

-۳

-۴

۵- رشد معلم ۸، سال شانزدهم، اردیبهشت ۷۷، ص ۷.

۶- رشد معلم ۸، سال شانزدهم، اردیبهشت ۸۱، ص ۶.

در کلام معصومان علیهم السلام معلم جایگاه و منزلتی ویژه دارد که جز اهل علم کسی این چنین مقامی ندارد. در بیان گهربار معصومان علیهم السلام، معلم انسان خود ساخته ای (۱) است که باید به گوهر علم و عمل (۲) زیور یابد و پنجره های علم و روشنایی را به روی زمینیان بگشاید تا آرزوی دیرین بشر (شوق پرواز؛ پرواز واقعی به سوی نور) را از فرش زمین به عرش آسمان محقق سازد. او می تواند با مهربانی (۳)، با گشودن بال های فروتنی و نرمی به روی هم نوعانش، آنان را همراه خود به پرواز درآورد. و آن چنان اوج گیرد که خود را در مرتبت پیامبری (۴) ببیند و با افتخار هم نوع را مدیون (۵) خود کند. آن چنان که تمام جانداران (۶) هستی او را مدح و آفرین گویند. آن گاه بر سریر عزت نشسته، همراه با اهل (۷) صفا عازم کوی دوست شوند. بنابراین، معلم باید منزلت خود را شناخته، آن را ارزان نفروشد.

از نگارنده

ص: ۱۱۱

- ۱- امام علی علیه السلام: کسی که خود را پیشوا و راهنمای مردم قرار می دهد، باید پیش از تعلیم دیگران، خود را تعلیم دهد. بحارالانوار، ج ۲، ص ۴۴.
- ۲- امام علی علیه السلام: بی ارزش ترین دانش، دانشی است که در سطح زبان بماند. نهج البلاغه فیض الاسلام، حکمت ۸۸ ص ۱۱۲۷.
- ۳- رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم: با کسی که به او دانش می آموزید، نرم خو و ملایم باشید. منیه المرید، ص ۶۹.
- ۴- پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم: من برای تعلیم فرستاده شده ام. بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۰۶.
- ۵- علی علیه السلام: هر کس کلمه ای به من بیاموزد، مرا بنده خود ساخته است. بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۶۵.
- ۶- امام صادق علیه السلام: تمام جنبندگان روی زمین و ماهی های دریا و هر کوچک و بزرگ در زمین و آسمان خدا، برای آموزگار خوب آرمزش می خواهد. بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۷.
- ۷- امام حسن عسگری علیه السلام: کسی که جاهل را هدایت کند و اسلام بیاموزد، همراه ما اهل بیت نزد خدای بزرگ خواهد بود. (بحار، ج ۲، ص ۲).

قطره دریاست اگر با دریاست (۱)

در شعر بلند هستی، معلم مصرعی است که تکراری بی پایان دارد و هر تکرار رایحه خوش ترین عطر بهشت است در کالبد زمان؛ آبشاری که از بلندای معنویت فرو ریخته، قلب ها را شسته و در عمق جان رسوخ کرده است؛ چشمه ای زلال که در آن، عشق ها و عقل ها تکامل می یابند. تاریخ به نام معلم زنده است؛ معلم آذرخشی است در سینه آسمان که جرقه های خود را چونان بذری در فضا می پاشد، تا در سینه هر کسی که شایستگی دارد، ستارگانی برجا می نهند. معلم خورشید تابنده ای است که از تالو پر مهرش پرتو فروتنی بر چشم ها می کشد؛ آن چنان که سر به زیر می افکنی و آن گاه که روح را به گرداگرد او طواف می دهی، دیدگانت را به خاک می سایی. آن گاه در پس تیره گی، سایه های نور در گوشه گوشه قلبت فرش عشق می گستراند. اکنون او را برای همیشه باید به قلب ها سپرد؛ هر چند می دانم قلب کوچک را یارای حمل آسمان نیست. پس در فضای سینه اش غوطه خوریم، به روحش بیاویزیم و بدانیم که: «قطره دریاست اگر با دریاست»

سیما رحمانی

آهنگ قدم هایت ۱

آهنگ قدم هایت (۲)

وقتی در کلاس قدم می زنی، قدم هایت آهنگی است که آوای شب را می شکنند و پروازی است عارفانه که مرا و می دارد تا به عالم بالا پر گشایم و آن چه را که تو دریافتی و به حق و حقیقت رسیدی، دریابم و برای رسیدن

ص: ۱۱۲

۱- رشد معلم ۸، سال شانزدهم، اردیبهشت، ۷۷، ص ۹.

۲- رشد معلم ۸، سال هیجدهم، اردیبهشت ۷۹، ص ۶.

به آن تلاش کنم. وقتی لب از لب می گشاییم، ندای ملکوتی تو صفحه آشنایی را رقم می زند و زمین و زمان را در وجودم می لرزاند. طوفانی بس عظیم مرا با خود می برد تا در مقابل تو سر کرنش بسایم و صورت بر خاک نهم و ستایشت کنم.

محمد خدا کریمی

حکایات خواندنی

اشاره

حکایات خواندنی

زیر فصل ها

[طبايع مختلف \(۱\)](#)

[برتری حق معلم بر پدر \(۲\)](#)

[حقوق معلم \(۳\)](#)

[فروتنی معلم \(۴\)](#)

[نقش معلم در شکوفایی شاگرد \(۵\)](#)

[اشک حسرت معلم \(۶\)](#)

[عیادت شاگرد \(۷\)](#)

طبايع مختلف ۱

[طبايع مختلف \(۸\)](#)

پادشاهی پسری را به ادیبی داد و گفت: این فرزندتوست، تربیت اش هم چنان کن که یکی از فرزندان خویش. ادیب خدمت کرد و متقبل شد و سالی چند بر او سعی کرد و به جایی رسید و پسران ادیب در فضل و بلاغت، منتهی شدند. ملّک، دانشمند را مؤاخذت کرد و معاتبت، که وعده خلاف کردی و وفا به جا نیاوردی. گفت: بر رأی خداوند روی زمین پوشیده نماند که تربیت یکی است و طبایع مختلف.

گر چه سیم و زر ز سنگ آید همی

در همه سنگی نباشد زرّ و سیم

بر همه عالم همی تابد سُهیل

جایی انبان می کند، جایی ادیم

برتری حق معلم بر پدر را

برتری حق معلم بر پدر (۹)

آورده اند که اسکندر به معلم خویش خیلی احترام می گذاشت. از او پرسیدند:

چرا معلم خود را بیش از پدر تعظیم و احترام می کنی؟

ص: ۱۱۳

۱-

۲-

۳-

۴-

۵-

۶-

۷-

۸- گلستان سعدی.

۹- الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان، محمدعلی کریمی نیا، ص ۱۴۲.

گفت: به سبب آن که پدرم، مرا از عالم ملکوت به زمین آورده و استاد، مرا از زمین به آسمان برده است.

حقوق معلم ۱

حقوق معلم (۱)

«نصر بن احمد» - از پادشاهان آل سامان - در کودکی معلمی بسیار عاقل و دانشمند و سخت گیر داشت. روزی نصر اشتباهی کرد و معلم او را تنبیه نمود. نصر با خود عهد بست که چون بر مسند حکومت نشیند، انتقام گیرد. وقتی پس از درگذشت پدر، بر تخت پادشاهی نشست، سخت گیری های معلم را به یاد آورد. خادم را به حضور معلم فرستاد تا وی را بیاورد. آموزگار از خادم پرسید: وقتی پادشاه به احضار من امر کرد، آیا دستور دیگری هم صادر کرد؟

گفت: کسی را دستور داد تا به باغ رود و چند ترکه از درخت بچیند و بیاورد. معلم دریافت که امیر در صدد تلافی است. در بین راه از دکان میوه فروشی یک دانه به درشت، شاداب و خوش بو خرید و در جیب نهاد. چون به بارگاه رسید، امیر یکی از آن چوب ها را برداشت و با درشتی به معلم گفت: چه می گویی در باب این چوب؟

معلم نیز فوری دست در جیب کرد و آن به را بیرون آورد و گفت: میوه به این پاکیزگی از آن چوب به عمل می آید. امیر نصر از جواب حکیمانه معلم خوشش آمد و زنگار خاطرش برطرف شد و از معلم دل جویی کرد.

ص: ۱۱۴

۱- الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان، محمدعلی کریمی نیا، صص ۲۷۱، ۲۷۲، با گزینش.

فروتنی معلم (۱)

مرحوم آیه الله العظمی بروجردی با این که مقام مرجعیت داشت، ولی بسیار فروتنانه برخورد می کرد. گاهی در درس، با بعضی از طلبه ها مباحثه تنیدی می کرد، ولی پس از درس از آنان عذرخواهی می کرد تا از مجلس درس با افسردگی خارج نشوند. از این رو، با خود عهد کرد که اگر با کسی تنیدی کند، یک سال پی در پی روزه بگیرد.

از روی اتفاق، روزی سیر درس تنیدی نمود. سپس به عهد خویش عمل کرد و دوازده ماه پی در پی روزه گرفت و تا آخر عمر کسی را افسرده نساخت.

نقش معلم در شکوفایی شاگرد ۱

نقش معلم در شکوفایی شاگرد (۲)

روزی ابوعلی سینا از جلوی آهنگری می گذشت، کودکی را دید که از آهنگر مقداری آتش می خواهد. آهنگر گفت: ظرفت را بگیر تا آتش در آن بریزم، ولی چون کودک ظرف نیاورده بود، بی درنگ خم شد و مقداری خاک از زمین برداشت و در کف دست خود پهن کرد و گفت: بریز! ابن سینا از تیزهوشی او در شگفت ماند و افسوس خورد. جلو رفت و اسم کودک را پرسید. پسرک گفت: نامم بهمنیار و از خانواده ای زردشتی هستم. ابن سینا او را از شاگردان خود قرار داد و در تربیتش کوشید. او اسلام را پذیرفت و یکی از حکیمان و دانشمندان روزگار خود شد.

ص: ۱۱۵

۱- حکایات برگزیده، شعبان علی لامعی، ص ۲۵۴.

۲- حکایات برگزیده، شعبان علی لامعی، ص ۲۴۴.

اشک حسرت معلم ۱

اشک حسرت معلم (۱)

بهمنیار - شاگرد بوعلی سینا - می گوید: شبی را به تفریح و شادمانی به بطالت گذراندم. فردا که در محضر استاد حضور یافتم، بر اثر خستگی شب، درس شیخ را نفهمیدم. شیخ به فراست دریافت. فرمود: معلوم است که شب گذشته را به تفریح گذرانیده اید؟ گفتم: آری! شیخ بر آشفت و اشک از دیدگانش فرو ریخت. سپس آهی کشید و فرمود: افسوس که عمر گرانمایه را بیهوده تلف کردید و از این حقایق درسی بهره مند نشدید ... شما در تحصیل معارف الهی چندان قادر نشده اید که جاهلان زمان از ملکات روحانی شما متحیر گردند.

عیادت شاگرد ۱

عیادت شاگرد (۲)

یکی از شاگردان امام خمینی رحمه الله می گوید:

من طلبه ای گمنام بودم؛ مدت یک ماه بیمار شدم. امام خمینی رحمه الله تمام چهارشنبه ها به عیادت من می آمدند.

سخنان بزرگان

اشاره

سخنان بزرگان

زیر فصل ها

معلمی در کلام امام خمینی رحمه الله

معلم در سخنان مقام معظم رهبری

معلم در کلام استاد مطهری (۳)

معلم در کلام شهید رجایی (۴)

معلمی در کلام امام خمینی رحمه الله

معلمی در کلام امام خمینی رحمه الله

شما مردمی عادی نیستید؛ شماها معلم نسلی هستید که در آتیه همه مقدرات

- ۱- به نقل از: پدر و معلم، ص ۳۷۲.
- ۲- مجله نور علم، ش هفت، تیرماه ۶۸، ص ۱۰۰.
- ۳-
- ۴-

کشور به آن نسل سپرده می شود. شما امانت دار چنین نسلی هستید و تربیت شما باید همراه با تعلیم باشد. (۱)

معلم امانت داری است که غیر از همه امانت هاست؛ انسان امانت او است. امانت های دیگر را اگر کسی خیانت به آن بکند، خلاف کرده است، اما امانت اگر انسان باشد، اگر خدای نخواست به این امانت خیانت شد، یک وقت می بیند خیانت به یک ملت است؛ خیانت به یک جامعه است؛ خیانت به اسلام است. (۲)

شما آقایان معلمین و همه معلمانی که در سراسر کشور هستند و همه اساتیدی که در دانشگاه ها هستند، مسوولند نسبت به امانتی که خدای تبارک و تعالی و اولیای اطفال به شما سپرده اند. (۳)

ملت عزیز ایران و سایر کشورهای مستضعف جهان، اگر بخواهند از دام های شیطنت آمیز قدرت های بزرگ تا آخر نجات پیدا کنند، چاره ای جز اصلاح فرهنگ و استقلال آن ندارند و این میسر نیست جز با دست اساتید و معلمان متعهدی که در دبستان ها تا دانشگاه ها راه یافته اند و با تعلیم و کوشش در رشته های مختلف علوم و تربیت صحیح و تهذیب مراکز تربیت و تعلیم از عناصر منحرف و کج اندیش نوباوگان را که ذخایر کشور و مایه امید ملت اند، هم دوش با تعلیم در همه رشته ها به حسب تعلیم اسلامی تربیت و تهذیب نمایند. (۴)

اگر تربیت [شما معلمین] یک تربیت انسانی و روی فطرت انسان باشد، بعدها هم که [شاگرد] هر کار خوبی بکند، شما شریک هستید در آن کار خوب. (۵)

این وظیفه [همراه بودن تربیت با تعلیم]، فقط وظیفه معلم دینی نیست، این وظیفه است برای تمام معلمین در هر رشته و تمام اساتید دانشگاه در هر

ص: ۱۱۷

- ۱- یاد ایام ۱، معاونت فرهنگی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، صص ۷۷ و ۷۸، تابستان ۷۵.
- ۲- یاد ایام ۱، معاونت فرهنگی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، صص ۷۷ و ۷۸، تابستان ۷۵.
- ۳- یاد ایام ۱، معاونت فرهنگی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، صص ۷۷ و ۷۸، تابستان ۷۵.
- ۴- یاد ایام ۱، معاونت فرهنگی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه، صص ۷۷ و ۷۸، تابستان ۷۵.
- ۵- تربیت اسلامی یا تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، صص ۹۳ و ۹۴، محمدرضا شرفی.

رشته ای هستند. (۱)

نقش معلم در جامعه، نقش انبیاست؛ انبیا هم معلم بشر هستند. (۲)

نقش [معلم] بسیار حساس و مهم است و مسوولیت بسیار زیادی دارد؛ نقش مهمی است که همان نقش تربیت است که «اخراج من الظلمات الی النور» است. (۳)

معلم اول، خدای تبارک و تعالی است ... و به وسیله انبیا و به وسیله وحی، مردم را دعوت می کند به نورانیت؛ دعوت می کند به کمال؛ دعوت می کند به عشق؛ دعوت می کند به محبت؛ دعوت می کند به مراتب کمالی که از برای انسان است. (۴)

تمام ملت باید معلم باشند؛ فرزندان اسلام تمام افرادش معلم باید باشند و تمام افرادش متعلم (۵)

معلم در سخنان مقام معظم رهبری

معلم در سخنان مقام معظم رهبری

دست توانای معلم است که چشم انداز آینده ما را ترسیم می کند. (۶)

اگر می بینید که امیرمؤمنان، مولای متقیان علی علیه السلام می فرماید: «مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا؛ هر کس چیزی به من بیاموزد، مرا غلام خویش کرده است.» این بیان برای ما درس است تا معلمان، قدر خود را بدانند و تشخیص دهند که چه قدر، وجود آن ها در سرنوشت یک ملت مؤثر است. (۷)

ص: ۱۱۸

- ۱- تربیت اسلامی یا تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، صص ۹۳ و ۹۴، محمدرضا شرفی.
- ۲- تربیت اسلامی یا تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، صص ۹۳ و ۹۴، محمدرضا شرفی.
- ۳- تربیت اسلامی یا تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، صص ۹۳ و ۹۴، محمدرضا شرفی.
- ۴- تربیت اسلامی یا تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، صص ۹۳ و ۹۴، محمدرضا شرفی.
- ۵- تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی رحمه الله، تبیان دفتر هیجدهم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام رحمه الله.
- ۶- پدر و معلم، بدر تقی زاده انصاری، ص ۲۸۲.
- ۷- رشد معلم ۱، ص ۴، اردیبهشت ۷۹.

معلم در کلام استاد مطهری ۱

معلم در کلام استاد مطهری (۱)

معلم باید نیروی فکری متعلم را پرورش دهد و او را به سوی استقلال رهنمون شود. باید قوه ابتکار او را زنده کند؛ یعنی در واقع، کار معلم آتش گیره دادن است. فرق است میان تنوری که شما بخواهید آتش از بیرون بیاورید و در آن بریزید تا آن را داغ کنید و تنوری که در آن هیزم و چوب جمع است و شما فقط آتش گیره از خارج می آورید و آن قدر زیر این چوب ها و هیزم ها قرار می دهید که این ها کم کم مشتعل شود.

معلم در کلام شهید رجایی ۱

معلم در کلام شهید رجایی (۲)

معلمی شغل نیست؛ معلمی عشق است. اگر به عنوان شغل انتخابش کرده ای، رهایش کن و اگر عشق توست مبارکت باد.

ص: ۱۱۹

۱- پدر و معلم، ص ۲۴۸.

۲- معلم موفق، حسین دهنوی، ص ۳۷.

اشاره

بخش سوم: همراه با برنامه سازان

زیر فصل ها

پیشنهادهای کلی

پیشنهادهای برنامه ای

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مردمی

پرسش های کارشناسی

پیام های مجری

معرفی کتاب

ص: ۱۲۰

پیشنادهای کلی

آینده هر جامعه در گرو تلاش معلمان آن جامعه است. وجود معلمان دلسوز، عاشق، پر تلاش و متخصص در هر رشته تأمین کننده سعادت نسل جوان و در نتیجه همه افراد جامعه است. از این رو، شایسته است که همه ارکان نظام، به ویژه صدا و سیما در زدودن مشکلات و رسیدن به الگوی مطلوب در نظام آموزش و پرورش بکوشند. صدا و سیما به عنوان رسانه ملی، در این زمینه مسوولیتی بزرگ و فرا گیر دارد.

نکاتی را در این بخش یادآوری می کنیم. امید که مورد توجه برنامه سازان گرامی قرار گیرد.

۱ - ایجاد انگیزه

۱ - ایجاد انگیزه

نخستین گام در این مهم، حفظ حرمت این قشر شریف است. در زمینه اثر گذاری صدا و سیما در فرهنگ جامعه جای هیچ شک و شبهه ای نیست.

برنامه های تولیدی این رسانه می تواند قشری را در انظار عمومی جامعه بالا ببرد و یا پایین آورد. بنابراین، در برنامه ها و فیلم های صدا و سیما باید به گونه ای عمل شود که نه تنها مردم به این کار مقدس بی رغبت نشوند، بلکه رغبت به آن دو چندان شود. نشان دادن یک شخص در مانده به عنوان معلم و

الگوی شغل مناسب را در قالب شغل های غیر معلمی معرفی کردن و ... به طور غیر مستقیم آثار ناشایستی بر جای می گذارد.

۲ - رابط میان معلمان، مردم و مسوولان

۲ - رابط میان معلمان، مردم و مسوولان

صدا و سیما می تواند نقش رابط چند سویه را در جامعه ایفا کند. از یک سو، رابط جامعه فرهنگی با مسوولان نظام باشد و از سوی دیگر، ارتباط این قشر را با مردم فراهم نماید. این ارتباط ها باید با هر قشری دو سویه باشد، تا تعامل برقرار گردد. اگر این ارتباط ها به نحو مناسب برقرار گردد، دیگر اعتصاب های ناگهانی پیش نخواهد آمد؛ زیرا هم مسوولان از شرایط و وضعیت زندگی فرهنگی آگاه خواهند شد و هم فرهنگیان دغدغه های مسوولان را در نظر خواهند داشت.

۳ - اطلاع رسانی در مورد شیوه های جدید آموزشی

۳ - اطلاع رسانی در مورد شیوه های جدید آموزشی

پیشرفت در روش های آموزشی و پرورشی بسیار سریع و شتابان صورت می گیرد؛ ابزار و فنون آموزشی تغییر می کنند و شیوه ها و روش های آموزشی و تربیتی تکامل می یابند. آگاهی داشتن از این پیشرفت و روزآمد کردن آموزش و پرورش امری ضروری و لازم است. صدا و سیما به دلیل نفوذ فراگیرش در جامعه، به راحتی می تواند معلمان را از این پیشرفت ها آگاه کند و از رسوب زدگی شیوه های آموزشی جلوگیری نماید.

۴ - ترغیب خانواده ها برای همکاری و هم فکری بیشتر با معلمان

۴ - ترغیب خانواده ها برای همکاری و هم فکری بیشتر با معلمان

امروزه امر آموزش و پرورش بسیار پیچیده تر شده و با گذشته بسیار تفاوت پیدا کرده است. معلمان و خانواده ها در مدرسه و خانه با دانش آموزان آرام و سر به زیر رو به رو نیستند. امروز، دانش آموزان نسبت به گذشته کمتر احترام معلم را پاس می دارند و کمتر از والدین خود حرف شنوی دارند؛ زیرا دیگر

آموزش و پرورش منحصر به خانواده و مدرسه نیست؛ دستگاه‌های دیگری نیز هستند که مستقیم یا غیر مستقیم در این زمینه تأثیر گذارند. از سوی دیگر، برخی از خانواده‌ها به ویژه در مناطق محروم به علل گوناگون، با سپردن فرزندان خود به مدرسه وظیفه خود را در قبال تعلیم و تربیت آنان تمام شده می‌دانند و کمتر در ارتباط با مدرسه و معلم هستند. همین امر بر گستاخی دانش آموزان می‌افزاید و موضوع تعلیم و تربیت صحیح آن‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد؛ در حالی که صدا و سیما می‌تواند با ساختن برنامه‌های سازنده و پر محتوا، ضمن ترمیم شکاف ایجاد شده میان خانواده و مدرسه، حس همکاری و هم‌فکری مردمی را برای پیشبرد کار معلمان جلب نماید و امر آموزش و پرورش شاگردان را برای معلم آسان گرداند.

پیشنادهای برنامه‌ای

پیشنادهای برنامه‌ای

۱ - بهترین راه بالا بردن جایگاه معلمان در جامعه، شناسایی و معرفی معلمان اسوه در جامعه است. بهتر است در این زمینه، از زندگانی معلمان الگو، همچون شهید مطهری، شهید رجایی، باغچه بان، فرهمند و... برنامه‌هایی تهیه شود و در این برنامه‌ها با مصاحبه و گفت و گو با افراد خانواه، همکاران، دانش آموزان و مردم، ویژگی‌های اخلاقی و شیوه‌های تدریس آنان را به مردم و جامعه فرهنگیان معرفی کنند.

۲. گزارش‌های رادیویی و تلویزیونی از تأثیر گذارترین برنامه‌های صدا و سیما هستند. تهیه گزارش‌هایی از وضعیت عمومی معلمان در جهان، به ویژه کشورهای پیشرفته مسلمان مانند مالزی و انتقال آن به مردم و مسوولان می‌تواند در ارتقای سطح علمی و زندگی معلمان مفید واقع شود.

ص: ۱۲۳

۳ - معلمان در مدرسه، افزون بر تدریس، نقش های دیگری هم دارند. گاه به عنوان مشاور ایفای نقش می کنند و گاه به داوری می پردازند و به همراه اولیای دانش آموزان در حل مشکلات آنان تلاش می کنند. می توان در قالب فیلم های داستانی و مجموعه های تلویزیونی به این تلاش ها ارج نهاد و گوشه هایی از آن ها را به تصویر کشید.

۴ - یکی دیگر از راه های ارتقای جایگاه معلمان نمایش دادن آثار هنری و نوآوری های معلمان هنرمند، فرزانه، شاعر، پژوهشگر و... است. این امر می تواند در رفع نگرش های منفی به این قشر، تأثیر گذار باشد.

۵ - برخی از معلمان در مناطق محروم از جمله در میان ایلات و عشایر و در مناطق کویری و کوهستانی، برای تعلیم و تربیت فرزندان و بالا بردن سطح آگاهی و زندگی مردم آن مناطق، تلاش های فراوانی می کنند. تهیه مجموعه های تلویزیونی در این رابطه به معنای تقدیر و تشکر از این قشر زحمت کش خواهد بود.

۶ - هر ساله عده ای به عنوان معلم نمونه در سطح کشور و مراکز استان ها معرفی می شوند. تنها بازتاب این موضوع در رسانه های گروهی اعلام خبر آن است؛ در حالی که معلمان نمونه با روش های جذاب به مردم و معلمان معرفی می شوند، دلیل موفقیت روش های آنان شرح داده شود تا مورد استفاده معلمان تازه کار قرار گیرد. صدا و سیما می تواند بخشی از برنامه سیمای معلم را به معرفی این معلمان اختصاص دهد.

۷ - مصاحبه و تهیه گزارش از افراد موفق جامعه که موفقیت های خود را مرهون معلمان خود می دانند؛ می تواند باعث دل گرمی بیشتر معلمان در خدمت بهتر به فرزندان این مرز و بوم باشد.

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مسابقه ای

۱ - کدام معلم برای نخستین بار به مقام ریاست جمهوری در ایران رسید؟

الف) شهید باهنر (ب) شهید مطهری

ج) شهید بهشتی (د) شهید رجایی)

۲ - نخستین کسی که در ایران مدرسه ای برای کرولال ها تأسیس کرد، چه نام دارد؟

الف) مرحوم باغچه بان (ب) امیر کبیر

ج) آقای فرهنگد (د) قائم مقام فراهانی

۳ - روز شهادت کدام معلم به عنوان روز معلم نام گذاری شده است؟

الف) شهید مفتاح (ب) دکتر شریعتی

ج) شهید رجایی (د) شهید مطهری)

۴ - این سخن از کیست؟ «معلمی شغل انبیاست»

الف) آیه الله خامنه ای (ب) امام خمینی رحمه الله)

ج) آیه الله شهید بهشتی (د) شهید رجایی

۵) روز معلم در ایران کدام روز است؟

الف) ۱۲ فروردین (ب) ۱۲ اردیبهشت

ج) ۱۵ خرداد (د) ۱۲ بهمن

۶) معلم ثانی کدام دانشمند زیر است؟

الف) سقراط (ب) ابوریحان بیرونی

ج) ابن سینا (د) فارابی)

۷) کتاب داستان راستان از کدام معلم است؟

ص: ۱۲۵

الف) شهید مطهری (ب) شهید بهشتی

ج) شهید باهنر (د) شهید مفتاح

۸) این سخن از کیست؟ «دست توانای معلم است که چشم انداز آینده ما را ترسیم می کند»

الف) امام خمینی رحمه الله (ب) آیه الله خامنه ای)

ج) آیه الله بهشتید (آقای خاتمی

۹) امام خمینی رحمه الله درباره کدام معلم فرمود: [او] پاره تن من بود.»

الف) شهید مفتاح (ب) شهید باهنر

ج) شهید رجایی (د) شهید مطهری)

۱۰) کدام معلم پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در نوشتن کتاب های دینی درسی آموزش و پرورش نقش فعالی داشت؟

الف) شهید رجایی (ب) شهید باهنر)

ج) مرحوم فرهمند (د) مرحوم روزبه

۱۱) کدام معلم در مقام نخست وزیری به شهادت رسید؟

الف) شهید باهنر (ب) شهید رجایی

ج) شهید بهشتی (د) شهید مطهری

پرسش های مردمی

پرسش های مردمی

۱ - به نظر شما نقش الگویی معلمان چیست؟

۲ - معلمان تا چه اندازه در پیشرفت جامعه تأثیر گذارند؟

۳ - اگر روزی نخستین معلّم را ببینی چه خواهی کرد؟

۴ - چه خاطره جالبی از معلمانتان دارید؟

۵- آیا می‌توانید شعری یا حدیثی درباره معلم بگویید؟

۶- به نظر شما برجسته‌ترین ویژگی یک معلم چیست؟

ص: ۱۲۶

- ۷ - چند نفر از معلمان معروف را نام ببرید؟
- ۸ - از نخستین روزی که به مدرسه رفتید، چه خاطره ای دارید؟
- ۹ - یک جمله زیبا در وصف معلم بگویید.
- ۱۰ - انتظار شما از معلمان جامعه چیست؟
- ۱۱ - وظیفه مردم در برابر معلمان چیست؟
- ۱۲ - وظایف دولت در برابر معلمان چیست؟ فراهم نمودن ادامه تحصیلات، تأمین حداقل معیشت و امکانات زندگی، تلاش برای پررنگ کردن نقش الگویی معلمان و....

پرسش های کارشناسی

پرسش های کارشناسی

- ۱ - جایگاه معلم در نظام آموزش و پرورش چیست؟
- ۲ - جایگاه و منزلت معلم در قرآن و سنت چگونه توصیف شده است؟
- ۳ - راه کارهای اساسی برای به سازی وضعیت اقتصادی و معیشتی معلمان کدامند؟
- ۴ - چه آسیب هایی شخصیت معلمان جامعه را تهدید می کند؟
- ۵ - راه کارهای ارتقای جایگاه معلمان در جامعه کدامند؟
- ۶ - چه عواملی موجب تضعیف نقش الگویی معلمان در جامعه است؟
- ۷ - مطالعه و تحقیق چه ضرورتی برای فرهنگیان کشور دارد؟
- ۸ - وظیفه برنامه ریزان نظام آموزش و پرورش در قبال معلمان جامعه چیست؟
- ۹ - برای صمیمی بودن ارتباط دانش آموزان با معلمان چه کارهایی باید صورت گیرد؟

پیام های مجری

پیام های مجری

۱ - انقلاب بنیادین در یک جامعه؛ یعنی انقلاب معلمان آن جامعه

ص: ۱۲۷

- ۲ - معلم خوب، نقاشی است که حیات معنوی ما را ترسیم می کند.
- ۳ - تاریخ تمدن هر کشور، تاریخ معلمان آن کشور است.
- ۴ - داشتن معلم خوب، حیاتی ترین جزء یک حیات هدف دار است
- ۵ - بهترین هدیه برای یک معلم خوب، چیزی به او آموختن است.
- ۶ - آن که در زندگی هیچ «معلم خوبی» ندیده، هیچ «خوبی» ندیده است
- ۷ - معلم خوب، هم راهنماست و هم راه ساز.
- ۸ - برای یک معلم خوب سخت تر از معلمی، صرف نظر کردن از معلمی است.
- ۹ - عاطفه نقطه عطف معلمی است.
- ۱۰ - در یک مجموعه موفق همه اجزا در خدمت معلم اند و در یک مجموعه ناموفق به عکس.
- ۱۱ - گاه ابر احتیاج، خورشید معلمی را از درخشش می اندازد.
- ۱۲ - معلم خوب همیشه معاش خود را تحت الشعاع معاد خود قرار می دهد. (۱)
- ۱۳ - معلمان با تنبیه بدنی معتقدند که بلد نیستند با رفتار خوبشان شاگردان را آگاه نمایند.
- ۱۴ - کشوری، به واقع توسعه یافته است که فرهنگ معلمی در آن توسعه یافته باشد.
- ۱۵ - صدا و سیمای یک معلم خوب، بیش از تمامی برنامه های صدا و سیما انسان ساز است.
- ۱۶ - کلاس درس یک معلم خوب، چنان قداستی دارد که می توان به پنجره هایش دخیل بست.
- ۱۷ - معلم خوب شریک تمام زندگی ماست.

ص: ۱۲۸

- ۱۸ - معلمی که در برابر شرایط سخت کاریش، احساس عجز نکند، معجزه خواهد کرد.
- ۱۹ - معلم خوب کسی است که شاگردانش را به جای آموزش و پرورش، پرورش و آموزش دهد.
- ۲۰ - قانون وراثت با همه اقتدارش نزد هنر معلم در مانده است.
- ۲۱ - معلمی کیمیاگری است.
- ۲۲ - هر معلم خوب می داند که بچه ها گل اند و خارهای ساقه شان تنها برای محافظت از شخصیت خودشان است.
- ۲۳ - معلم خوب می داند که هر کودکی کوچک و هر کوچکی کودک نیست. (۱)
- ۲۴ - معلم باید ظرف وجود دانش آموز را بشناسد، تا نه با فشار در هم شکنند و نه خالی بماند.
- ۲۵ - نگاه معلم همچون نور خورشید است و باید در کلاس بر همه یکسان بتابد.
- ۲۶ - معلم خوب کسی است که در بیرون کلاس درس، بیشتر معلمی می کند تا درون آن.
- ۲۷ - از خطاهای چشم گیر یک معلم این است که از خطاهای قابل گذشت شاگردانش چشم پوشد.
- ۲۸ - «بسم اله الرحمن الرحیم» را باید با گچ نورانی محبت بر تخته سبز دل های بچه ها نوشت.
- ۲۹ - کلاس هر معلم پل صراط اوست.

ص: ۱۲۹

۳۰- به خوبی درس دادن خوب است، اما خوب تر، درس خوبی دادن است.

۳۱- برای داشتن یک کلاس خوب، به جای توسل به فشار و زور باید به شیوه ائمه علیهم السلام متوسل شد.

۳۲- تنها معلمی که درس هایی خدایی فرا گرفته باشد، می تواند برای خدا درس بدهد.

۳۳- معلم خوب چندان بیناست که می تواند به چشم دل، درون شاگرد خود را ببیند. (۱)

ص: ۱۳۰

۱- از شماره ۲۴ تا ۳۳ برگرفته از: معلم خوب، صص ۱۸، ۳۲، ۳۵، ۳۶، ۴۰، ۴۱ و ۴۵.

- ۱ - اسلام و تعلیم و تربیت (۲ ج)، امینی، ابراهیم؛ تهران، انجمن اولیا و مربیان.
- ۲ - مربیان بزرگ، توما، ژان، برگردان: شکوهی، غلامحسین، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.
- ۳ - نقش های معلمان و دانش آموزان، رایت، تونی، برگردان: محمدرضا مصباحی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵.
- ۴ - امیل (آموزش و پرورش)، روسو، ژان ژاک، کیا، منوچهر، گنجینه
- ۵ - حماسه معلمی، طیبه، زندپور، نجفیان، بانودخت، تهران، دانشگاه الزهراء، ۱۳۷۴.
- ۶ - تعلیم و تربیت اسلامی، شکوهی، یکتا، تهران، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۲.
- ۷ - تربیت معلم و کارورزی، رئوف، علی، تهران، فاطمی، ۱۳۷۱.
- ۸ - مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، صافی، احمد، تهران، اداره کل آموزش ضمن خدمت، ۱۳۷۰.
- ۹ - تربیت معلم در ایران، صافی، احمد، هند و پاکستان، مدرسه.
- ۱۰ - آموزش و پرورش تطبیقی، فرجاد، محمدعلی، تهران، رشد، چ سوم، ۱۳۷۶.
- ۱۱ - آنچه معلمان و مربیان باید بدانند، فرهادیان، رضا، رئوف، زمستان ۷۱.
- ۱۲ - فلسفه تربیتی کانت، ماهروزاده، طیبه، تهران، انتشارات سروش، چاپ سوم، ۱۳۷۸.
- ۱۳ - معلمی چیست و معلم کیست؟ محمدی، مسعود، تهران، گویش، ۱۳۷۱.
- ۱۴ - گامی در مسیر تعلیم و تربیت، مظلومی، رجب علی، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۶۱.

□ قرآن کریم

□ نهج البلاغه (فیض الاسلام)

- ۱ - آمدی، عبدالواحد؛ غررالحکم و دررالکلم، محمدعلی انصاری، تهران، ۱۳۷۶.
- ۲ - الماسی، علی محمد؛ آموزش و پرورش تطبیقی، تهران، رشد، چاپ اول، ۱۳۷۵.
- ۳ - امین زاده، محمدرضا؛ فرهنگ تعلیم و تربیت اسلامی، قم، در راه حق، چاپ اول، ۱۳۷۶.
- ۴ - پاینده، ابوالقاسم؛ نهج الفصاحه، نشر جاویدان.
- ۵ - تاجدینی، علی؛ معلم نمونه، روزنامه سلام، تهران، چاپ اول، بهار ۱۳۷۹.
- ۶ - تقی زاده انصاری، بدر؛ پدر و معلم، نشر مؤلف، ۱۳۷۳.
- ۷ - حافظ شیرازی، شمس الدین محمد؛ دیوان حافظ، مؤسسه الوفا، چاپ اول، ۱۳۶۸.
- ۸ - حجتی، محمدباقر؛ آداب تعلیم و تعلم در اسلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، خرداد ۱۳۷۹.
- ۹ - حرانی، علی بن حسین شعبه؛ تحف العقول، برگردان: علی اکبر غفاری، کتاب فروشی اسلامیة، تهران، ۱۴۰۰ هـ - ق.
- ۱۰ - دونالد چاکر، آرتور؛ مدارس برتر جهان، برگردان: مرندی، مرجان،

- ۱۱ - دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه (شماره ۱۴)، تهران، چاپ دوّم، ۱۳۷۷.
- ۱۲ - دهنوی، حسین؛ معلم موفق، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اوّل، پائیز ۱۳۷۲.
- ۱۳ - رئوف، علی؛ جنبش جهانی برای به سازی تعلیم و تربیت، پژوهشکده تعلیم و تربیت، پاییز، ۱۳۷۹.
- ۱۴ - رشیدپور، مجید؛ معلم نمونه، کعبه، چاپ دوّم، ۱۳۷۳.
- ۱۵ - ساعدی، میر محمود؛ اخلاق و تربیت اسلامی (۱)، پیام نور، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۲.
- ۱۶ - سعدی، مصلح الدین؛ بوستان، امیر کبیر، ۱۳۶۶ (قطعه جیبی)
- ۱۷ - -----؛ گلستان، امیر کبیر، ۱۳۶۶ (قطعه جیبی)
- ۱۸ - شرفی، محمدرضا؛ تربیت اسلامی با تأکید بر دیدگاه های امام خمینی رحمه الله، نشر پنجره، ۱۳۷۸.
- ۱۹ - شریف قریشی باقر؛ نظام تربیت اسلامی، فجر، چاپ اوّل، زمستان، ۱۳۶۲.
- ۲۰ - شورای سیاست گذاری ائمه جمعه؛ یاد ایام، چاپ صادق، تابستان ۱۳۷۵.
- ۲۱ - صافی، احمد، سیمای معلم، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، چاپ اوّل، پاییز ۱۳۷۶.
- ۲۲ - صالحی، محمدجواد؛ حکایت ها و هدایت ها، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۶۲.
- ۲۳ - صحفی، محمد؛ تعلیم آسمانی اسلام، محمد صحفی، اهل بیت علیهم السلام،

- ۲۴ - طیب، محمد؛ معلم خوب (از مجموعه نازک اندیشی های بسیجی)، تربیت، پاییز ۷۷.
- ۲۵ - عاملی، محمدبن حر؛ وسایل الشیعه، چاپ آل البیت.
- ۲۶ - عسگری راد، حسن؛ رمز جاودانگی، بوستان کتاب، قم، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- ۲۷ - فرهادیان، رضا؛ معلم محبوب، شرایط مقبول، مدرسه مطلوب، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹.
- ۲۸ - فرید تنکابنی، مرتضی؛ الحدیث، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پنجم.
- ۲۹ - فلسفی، محمدتقی؛ جوان، هیئت نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ هیجدهم، ۱۳۶۳.
- ۳۰ - قمی، ابن بابویه؛ من لا یحضره الفقیه، مکتب صدوق، تهران، ۱۳۹۲.
- ۳۱ - قمی، عباس؛ سفینه البحار، چاپ بیروت.
- ۳۲ - قوچانی، آقاجفی؛ سیاحت شرق، امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۰.
- ۳۳ - کاستل، ای، بی؛ آموزش و پرورش کهن، برگردان: میلانی، مهین، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۶۴.
- ۳۴ - کریمی نیا، محمدعلی؛ الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان، چاپ خانه نهضت، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۵.
- ۳۵ - کلینی رازی، محمد؛ اصول کافی، دارالمکتبه الاسلامیه، ۱۳۶۳.
- ۳۶ - گروهی از نویسندگان؛ تفسیر نمونه، دارالمکتب الاسلامیه، زمستان ۱۳۶۲.
- ۳۷ - لامعی، شعبان علی؛ حکایات برگزیده، قم، اسفند ۱۳۶۸.

۳۸ - مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار، المكتبة الاسلاميه، تهران، ۱۳۹۲ هـ - ق.

۳۹ - -----؛ بحار الانوار، چاپ بیروت، مؤسسه وفا، ۱۴۰۳ هـ - ق.

۴۰ - محدث، جلال الدین؛ شرح فارسی غررالحکم و درالکلم، دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۶۶.

۴۱ - مطهری، مرتضی؛ داستان راستان (۲ ج)، قم، صدرا.

۴۲ - مظاهری، علی اکبر؛ هشدارهای تربیتی، هجرت، چاپ پنجم، ۱۳۷۶.

۴۳ - مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی رحمه الله، تبیان چاپ اول، ۱۳۷۸.

* نشریات

ماهنامه: پیوند، رشد معلم، تربیت، کیهان علمی، پاسدار اسلام، روزنامه همشهری و قدس.

ص: ۱۳۵

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه

اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

